

INSTITUTIONEN FÖR HISTORISKA STUDIER

Mosslikens liv och död

Encounters i norra Europa under förromersk järnålder

Marianne Gabrielsson

Institutionen för historiska studier
Göteborgs Universitet

Arkeologiskt självständigt arbete
på magisternivå, 15 hp
HT 2019

Handledare: Tove Hjørungdal

Abstract

The purpose is to examine 17 bog bodies in the north-west of Europe, from the perspective of *encounters*. All bog bodies are considered as deviants from the social consensus. Focus will be on clothing, hair styles, attributes, corporality and violence – in order to find any geographic indications of *encounters*, the relation between the violated bodies and new practises, and what new interpretations can be made from the results. The main findings are:

- A strong relation between practises to choose and sacrifice individuals of certain characteristics, and the bog as transformer and reviver.
- Both body as well as bog function as actant, narrating the story of body, bog and practice.
- Traces of cultural hybridity type 2 as old practices still remain but are partly being transformed into new variants.

Further research will discuss the bog symbolising both present and future, the spectators and those who selected the bodies.

Key words: bog body, pre-roman iron age, encounters, micro-archaeology, necropolitics, seriality, différance, corporality, actant model, cultural hybridity

Förord

*Do not stand at my grave and weep.
I am not there; I do not sleep.
I am a thousand winds that blow.
I am the diamond glints on snow.

I am the sunlight on ripened grain.
I am the gentle autumn rain.
When you awaken in the morning's hush
I am the swift uplifting rush.

Of quiet birds in circled flight.
I am the soft stars that shine at night.
Do not stand at my grave and cry;
I am not there. I did not die.*

(Do not Stand at My Grave Mary Elizabeth Frye 1932)

Till Tove – som ser mina tankar och hjälper, stöttar och tror på mig

Till Ulf – som är alla vindar som blåser, allt solsken som värmer och nattmörkrets alla stjärnor

Till mamma – som inte är ensam kvar för pappa är inte död....han sover inte.....han bara lever vidare någon annanstans

Innehåll

Kapitel 1 Introduktion	6
1.1 Problemformulering och syfte.....	7
Kapitel 2 Teoretiska och metodologiska perspektiv	9
2.1 Teoretiska perspektiv.....	9
2.2 Metodologiska perspektiv.....	10
2.2.1 Analysverktyg.....	11
Kapitel 3 Forskningsöversikt	13
3.1 Den tidiga forskningen - från Tacitus till Johanna Mestorf.....	13
3.2 Nutida röster om mosslik som offer.....	14
3.3 Övriga fynd.....	18
3.3.1 Gundestrupkitteln	18
3.3.2 Eutinfigurerna	20
Kapitel 4 Studiens material – en presentation.....	23
4.1 Avgränsning.....	23
4.2 Mossar och mosslik – en definition.....	24
4.3 Presentation av studiens material.....	25
4.4 En diskussion kring etik och vördnad	54
Kapitel 5 Analys och resultat	55
5.1 Nakenhet	55
5.2 Hår.....	56
5.3 Övervåld.....	57
5.4 Straff eller offer?	58
5.5 Resultat och slutsatser	59
5.5.1 De utvalda	59
5.5.2 Kroppen och mossens narrativa funktion som aktant.....	60
5.5.3 Kroppen som aktant.....	61
5.5.4 Mossen som aktant.....	62
5.5.5 Kroppen och mossen utifrån aktantmodellen	63
Kapitel 6 Diskussion.....	64
6.1 Nya kunskapsbidrag	65
Kapitel 7 Sammanfattning.....	67
Litteraturförteckning	69
Bilaga 1	74

Figurförteckning

Figur 1 Tre typer av kulturell hybridisering	9
Figur 2 Gundestrupkitteln	18
Figur 3 De olika silverplattorna innan monteringen.....	19
Figur 4 Detaljbild av 'krigarplattan'.....	19
Figur 5 Eutinfigurerna.....	21
Figur 6 Närbild av träfigurernas ansikten.....	22
Figur 7 Översiktskarta över fyndplatserna	23
Figur 8 Geografisk placering av studiens danska mosslik..	25
Figur 9 Haraldskærkvinnan	26
Figur 10 Textilrester från Haraldskærkvinnans fyndplats.....	26
Figur 11 A) Ullaccessoarer samt B) hårrester från Haraldskærkvinnans fyndplats	27
Figur 12 Hårrester från Haraldskærkvinnan	27
Figur 13 Karta över de områden som man antar att Haraldskærkvinnan reste till	28
Figur 14 Tollundmannens ansikte med rep runt halsen samt fårskinnsmössa.....	29
Figur 15 Grauballemannens huvud med halssåret synligt, samt kroppen in situ	30
Figur 16 Detaljbild på Grauballemannen så som han visas på Moesgaard museum.....	31
Figur 17 Ellingkvinnan.....	32
Figur 18 Detaljbild av Ellingkvinnans frisyr och nackskada	33
Figur 19 Huldremosekvinnan	34
Figur 20 Rekonstruktion av Huldremosekvinnans kläder.	34
Figur 21 De föremål som ursprungligen låg invirade i innercapen.....	35
Figur 22 Den inre lädercapen	36
Figur 23 Kjolen med detalj av midjelinningen.....	36
Figur 24 Geografisk placering av studiens tyska mosslik..	37
Figur 25 Kroppens position i utrymmet i mossen.	38
Figur 26 Detaljbild av grenarnas placering över kroppen	38
Figur 27 Närbild av överkroppen	39
Figur 28 Detaljbild på hur kroppen hade blivit hopbunden.....	39
Figur 29 Kayhausenpojken.....	40
Figur 30 Kroppens placering in situ. A= stenen, B-E= lerkrukorna.....	41
Figur 31 Detaljbild av huvudet Windeby 1.	42
Figur 32 Rekonstruktion av Windeby I.....	43
Figur 33 Detaljbild av kroppen in situ. A ovanifrån och B från sidan	43
Figur 34 Osterbymannen med Sveberknuten	44
Figur 35 Geografisk placering av studiens holländska mosslik.	45
Figur 36 A= Detaljbild av den ena mannens skador på magen. B= Weeringemännen	46
Figur 37 Detaljbild av Ydeflickan.....	47
Figur 38 Geografisk placering av studiens engelska mosslik.....	48
Figur 39 Detaljbild av Lindowmannen.....	49
Figur 40 A= Rekonstruktion av Lindowmannens ansikte. B= Lindowmannens framsida.....	49
Figur 41 Worsleymannen	50
Figur 42 Geografisk placering av studiens irländska mosslik.....	51
Figur 43 Gallaghermannen in situ	51
Figur 44 Clonycavanmannen samt Clonycavan håruppsättning	52
Figur 45 Old Croghan Mans torso och armar.....	53
Figur 46 Rekonstruktion av Clonycavan och Osterbmannen.	57
Figur 47 Encounterprocessen som leder fram till nya gemensamma praktiker.....	60

Kapitel 1 Introduktion

*Två sanningar närmar sig varandra.
En kommer inifrån, en kommer utifrån
och där de möts
har man en chans att få se sig själv.*
Tomas Tranströmer "Preludier II"
(17 dikter utgiven 1954)

Mosslik i relation till möten, eller *encounters*, kan uttryckas på många sätt. Det kan vara tanken på hur subjekt möter objekt i form av kroppen som går från levande till död med hjälp av mossen (Nilsson-Stutz 2003:18). En annan tanke är att kropparna i mossen offras till gudarna i ett slags andligt möte. Ytterligare en tanke är att kroppar till individer som har begått olika former av avskyvärda brott läggs i mossen som en slags slutlig förvisning till evigt mörker – som ett slags möte mellan handling och konsekvens (Fredengren 2018:1).

Om vi översätter *encounters* till svenska får vi den semantiska betydelsen möten. Dock, ur ett arkeologiskt perspektiv finns det fler innebörder än just möte. *Encounters* som kulturmöten kan ses i ljuset av att vi alla hela tiden konfronteras i olika sorters möten. Även om man kan tro att kulturmöten per automatik orsakar förvirring och konflikt när kulturen krockar i dessa möten, är det inte alltid så – också de mest vardagliga och banala sociala situationer som kan uppstå, innebär ett visst mått av osäkerhet och missförstånd. Dessa situationer kännetecknar inte enbart möten mellan människor med olika traditioner, utan det gäller alla människor (Fahlander 2007:15).

En annan form av *encounters* är sociala möten som kännetecknas av att flera olika sorters bemötanden, svar och handlingar kan uppstå. Det är heller inte möten endast mellan människor, utan i lika hög grad mellan människa och materialiteter, där naturliga och kulturella materiella substanser som bl.a. djur, landskap, träd, byggnader och artefakter får betydelse (ibid.). Just materialitet är intressant i relation till *encounters* då det avser den sociala relationen mellan material eller objekt och människan. Genom att vi betraktar materiella objekt eller spår kan vi också tolka, och i viss mån, förstå hur människan har tänkt och agerat. Precis som Cornell och Fahlander skriver kan två huvudlinjer skönjas kring idé om materialitet; vi har det fenomenologiska eller det existentiella perspektivet där vi studerar hur människan upplever och lever med materiell kultur. Den andra linjen betonar ett större fokus på hur människan utnyttjar eller styrs och begränsas av materialiteter. Det senare exemplet ligger närmare det arkeologiska perspektivet eftersom man där främst intresserar sig för "hur människa och ting relaterar sig i ett socialt, handlingsinriktat, perspektiv" (Cornell & Fahlander 2002:55) - vilket också är det möte som denna studie kommer att fokusera på.

Med inspiration från Fredengren (2018) väljer jag att se mossliken som kroppar i vardande, d.v.s. de går från döda objekt till 'levande' subjekt i samma stund som de grävs upp. I mötet mellan dem och oss blir de pånyttfödda och föremål för våra tolkningar kring deras existens och öde. Om vi, likt Fredengren, ser kroppar som situerade levande materialiteter, kan vi förstå hur de underkastats olika förändringar beroende på vad de relaterar till och hur de responderar. Kroppen kan ses som ett lokalt utvecklat fysiskt arkiv där olika relationer i såväl livet som i döden blir materialiserat och förvarat. Genom kroppen ser vi hur vi har förändrats genom livet, men kroppen talar också om för oss hur den relaterar till döden i form av hur den har hanterats eller förruttnelseprocesser. Kroppen berättar också för oss om dess sammansmältning, ur en begravningskontext. Kroppar och deras relationer kan alltså skapas

olika beroende på hur vi väljer att strukturera och kategorisera dem in i olika relationer. Detta får i sin tur konsekvenser för hur kroppen fortsätter att materialisera sig. Dock, trots att kroppen således kan ses om en slags medkonstruktion som resulterar i både konkret substans och abstrakt mening, är den alltid så mycket mer än de kategorier den tillskrivs och inplaceras i (Fredengren 2018:2). Att koppla ihop mosslik med möten är ingen ny företeelse, vilket jag också kommer att redogöra för längre fram i studien, även om just fenomenet 'möte' inte alltid är så framträdande. Snarare beskrivs mosslik i relation till mer konkreta fenomen som exempelvis straff eller offer, även om det naturligtvis förekommer mer abstrakta tankar kring subjekt och objekt. Just på grund av att det saknas en lika omfattande forskning kring relationen mosslik och *encounters* i form av sociala möten, hävdar jag att det råder ett visst tomrum som jag ämnar fylla genom denna studie.

Datering och disposition

Gällande dateringen av studiens material kommer jag att använda mig av befintlig C14 såsom den anges i de refererade källorna. Att källor ibland ger olika dateringar är något jag är medveten om, och som kan vara problematiskt. Dock kommer jag inte att på egen hand hävda någon korrekt datering utan siffrorna får stå i relation till den aktuella källan. Rent tidsmässigt kommer det huvudsakliga fokuset att ligga på förrromersk järnålder som omfattar tiden mellan ca 500 f.Kr. fram till tiden runt Kristi födelse – och enbart behandla området Skandinavien och nordvästra Europa (Burenhult 2000:124).

Studiens disposition inleds med en kort beskrivning av problemområde, varpå syfte och frågeställningar presenteras. Därefter följer kapitel 2 som redogör för de teoretiska och metodologiska koncept som studien vilar på. Sedan ges en detaljerad presentation av studiens material, som åtföljs av kapitel 4 som behandlar tidigare forskning kring mosslik, både ur kriminologiskt perspektiv och fokus på offer. I detta kapitel argumenteras också vikten av att belysa *encounters* som betydande aspekt i forskningen. Kapitel 5 redovisar de resultat som studien kommer fram till, och avslutningsvis diskuteras huvudsakliga slutsatser, samt hur man kan gå vidare i framtida forskning.

1.1 Problemformulering och syfte

Genom mosslikens karaktär av situerade levande materialiteter (Fredengren 2018:2) vill jag knyta an till Cornell och Fahlanders (2007:1) tankar kring människa, ting och socialt handlande, i form av *encounters* som sociala möten. Dock, för att kunna utveckla resonemanget om sociala möten i relation till mosslikens materialitet, behöver jag föra in begreppet hybridisering.

Stanford Friedman (1998:84) delar in hybridisering i tre typer. Typ ett ser kulturmötet som en blandning av distinkta fenomen som tillsammans ger upphov till något nytt, medans typ två utgörs av en blandning av skillnader som inte blir helt och hållet utplånade, och som därför behåller lite av sin särart även i förändringsprocessen. Typ tre representeras av ett synsätt som menar att det i grund och botten inte finns några 'rena' kulturer, utan hybridiseringen blir enbart en förutsättning för att kunna upprätthålla den ständigt pågående uppblandningen av kulturer. Då mina egna tankar sammanfaller med Stanford Friedmans typ ett och två, är de också dessa som jag kommer att föredra. Idén om att det inte skulle finnas någon början på en kultur, utan alla kulturer är i ständig rörelse, känns för mig lite främmande då jag är övertygad om att allt har sitt ursprung i något som sedan rör på sig och förändras.

Ett annat sätt att uttrycka hybridisering är idén om det tredje rummet. Enligt Bhabha fyller detta rum funktionen av en passage där våra, ofta socialt konstruerade och styrda sanningar, möter fyndets ännu inte förvanskade sanningar. Det som sker där är precis det som Bhabha hävdar; att vi tvingas inse att det inte finns några fixerade meningar, symboler eller kulturer – istället förstår vi att samma fynd, samma tecken kan bli tolkade, beslagtagna och lästa om och om igen med nya ögon och från olika perspektiv (Bhabha 1994:36ff).

Om vi jämför Bhabhas tredje rum med Stanford Friedmans idéer om hybridisering och det mellanrum som skapas i form av interkulturella interaktioner, kan vi se vissa likheter – men också olikheter. Där Bhabha endast talar om *ett* mellanrum, tar ju Stanford Friedman upp *tre* rum, varav egentligen bara typ tre sammanfaller med Bhabha och en konstant uppblandning och mix av kulturer, praktiker, tolkningar och sanningar. Således skiljer sig denna studie från Bhabhas tredje rum, eftersom den grundar sig på kombinationen av Stanford Friedmans hybridiseringstyp ett och två – och således *inte* ser varken forskarens eget 'språk' såväl som fyndets 'språk' som ständigt satt i rörelse.

Mitt argument att använda typ ett och två grundar sig också på möjligheten att kombinera dem då jag hävdar att de är mycket svåra att separera. Även om det uppstår fusioner som i sin tur ger nya praktiker, menar jag att det inte betyder att det gamla helt och hållet försvinner, utan snarare fortlever som en del av det nya. Vidare så ger hybriditet en mer positivt laddad betydelse av 'mötet' då det har sitt ursprung i *creolisation*, som Källen menar innebär hur sammanflödet av kulturmöten, sprunget ur en central/periferi-relation, genom sin interaktion bildar nya sammanhang som blir större än enbart summan av två (eller flera) parter som möts. Den nya kontexten som uppstår tillåter med andra ord förändring för alla inblandade parter, och framförallt skapas en pågående och öppen process (Källén 2001:63).

Syfte

Det övergripande syftet är att undersöka ett antal utvalda mosslik från Skandinavien och Norra Europa med avstamp i hur nya praktiker konstrueras utifrån ett *encounter*-perspektiv baserat på sociala möten. Då praktiker är ett vitt begrepp avser den här studien att enbart undersöka individer som anses avvika från samhällsnormen, och på vilket sätt de har behandlats såväl före som efter döden. För att ytterligare avgränsa studien, kommer jag enbart att fokusera på materialiteter såsom klädrester, frisyrier, attribut samt korporalitet, inklusive kroppskador. Genom att utgå från konkreta fynd hoppas jag kunna utveckla nya tolkningar baserat på de narrativ som individerna berättar för oss, och besvara följande frågeställningar:

- Kan vi, genom att jämföra klädrester, hår, attribut, se några geografiska indikationer på sociala *encounters*?
- Hur kan vi tolka betydelsen av korporaliteten och de kroppsskador som förekommer i förhållanden till konstruerandet av nya praktiker
- Kan vi utifrån studiens material bygga nya tolkningar kring praktiker gällande socialt avvikande individer, såväl före som efter döden?

Kapitel 2 Teoretiska och metodologiska perspektiv

Även om de teoretiska och metodologiska utgångspunkterna på många sätt kan ha flytande gränser och överlappa varandra, kan det ändå vara en fördel att redovisa dem var för sig. På så sätt kan man lättare se deras enskilda förtjänster för studien, samtidigt som vi kan se vikten av att kombinera dem för att analysera och tolka materialet.

2.1 Teoretiska perspektiv

Tre centrala begrepp kommer att utgöra studiens teoretiska perspektiv; *encounters*, kulturell hybridisering samt nekropolitik.

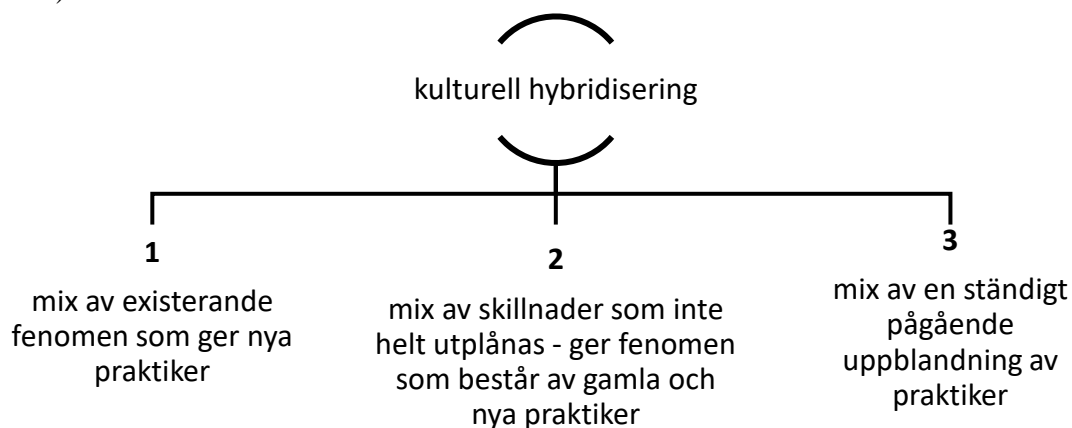
Encounters

Eftersom sociala möten i relation till mösslik står i fokus i denna studie, är det lämpligt att ha en övergripande ansats grundad på *encounter*-begreppet. Genom att kontextualisera mössliken i en aktiv interaktion mellan människor, materialitet och möten kan vi reproducera sociala mönster. Då studien fokuserar på enstaka nedslag i form av ett antal utvalda fynd, är det framförallt så kallade småskaliga *encounters* som förespråkas. Istället för att starta på en generell storskalig nivå, kan vi få mer gynnsamma resultat om vi koncentrerar studien på specifika fynd, för att genom dem söka efter större sociala generaliseringar (Cornell & Fahlander 2007:1ff).

Just småskaliga *encounters* är extra värdefulla att studera då mötet mellan det regionala och det lokala ofta är komplexa på så sätt att olika sociala praktiker, ideologier och olika materiella världar skapar, för oss, kanske 'oväntade' möten. Det småskaliga ger oss också en möjlighet att på djupet studera det som har skett på lokal nivå – något som är av stor vikt för att förstå invecklade problem och dilemman gällande social olikhet. Vidare hjälper oss det småskaliga att förstå hur nya kulturer kan uppstå genom relationen småskaliga *encounters* och hybridisering (Cornell & Fahlander op.cit.:4ff).

Kulturell hybridisering

Om vi betraktar hybridisering utifrån tanken på möten med gammalt och nytt, uppstår ett naturligt 'mellanrum' som inte enbart utgörs av en önskan om något nytt. Istället bör vi betrakta detta rum som naturliga och vardagliga verkligheter bestående av interkulturella interaktioner, där olika former av makt verkar i komplexa och mångfaldiga riktningar. Mellanrummet kan således uppfattas som en plats för ömsesidig interkulturell blandning (Stanford Friedman 1998:82).

Figur 1 Tre typer av kulturell hybridisering (Stanford Friedman 1998:85).

Som vi såg initialt kommer denna studie att fokusera på typ 1 och 2, men följa Stanford Friedmans argument att vi inte behöver se dem konstanta fenomen vi måste välja mellan, utan istället betrakta dem i ljuset av det lokala och använda dem utifrån hur de passar kontextuellt (Stanford Friedman 1998:86). Studien kommer även att se hybriditet utifrån aspekten kreolisering (Källén 2001) som en illustration av en fusion mellan gammalt och nytt, som sedan kan relateras till den ursprungliga praktiken som den initialt är sprungen ur.

Med utgångspunkt i detta hävdar Stanford Friedman hur begreppet kulturell hybridisering kräver ett bredare omfång (fusion, inblandning, alltid redan sammansmält), fler funktioner (rutin, överträdelse), en bredare riktning (rumslig, temporal) och fler politiska lägen (förtryckande, oppositionella, geografiska lokaliseringar). Studien är också överens med Stanford Friedman i det att det inte råder någon enstaka, konstant typ av hybridisering, utan istället kan vi se hybridisering utifrån den gemensamma nämnaren att motverka olika former av absolutism (Stanford Friedman 1998:92ff).

Nekropolitik

Fredengren tar upp aspekten nekropolitik utifrån b.l.a. mosslikens korporalitet. Genom att titta på exempelvis stick – eller huggskador på kropparna kan dessa relateras till såväl materiella som etiska konsekvenser; kropparna var på samma gång *cut-together* och åtskilda från andra kroppar. Med andra ord, utvalda individer blev stuckna tillsammans, och genom det också avskilda från den övriga gruppen. Detta kan tolkas som att kropparna ingick i komplexa strukturer av politisk exkludering som fick verkliga materiella och personliga konsekvenser – och därmed även kontrollerade hur dessa individer skulle dö. Denna praktik innebar hur utvalda, lämpliga personer separerades från andra kroppar och istället samlades ihop under kategorin maskulina individer som var särskilt lämpade för att offras och dödas. Just de som ansågs värdefulla att döda kan ha varit individer som genom specifika relationer under sin livstid hade utvecklat sociala och materiella krafter som inte enbart var värdefulla medan individen levde utan kanske än mer om personen blev dödad (Fredengren 2018:11).

2.2 Metodologiska perspektiv

Det övergripande metodologiska perspektivet ligger inom en mikroarkeologisk ansats. Bakgrunden till detta är hur småskaliga studier ofta kan erbjuda såväl intressanta som nydanande infallsvinklar på större, mer generella frågeställningar och problem. Med den bakomliggande fundamentala tanken att lokala handlingar inte är avgränsade från regionala och globala handlingar, kan vi genom detaljstudier av olika materialiteter skapa möjligheter att skilja ut episoder. Dessa specifika situationer samt strukturerade praktiker, öppnar upp för större resonemang om deras plats i en större kontext. Utan att tona ner oregelbundenheter och annat som kan anses vara 'icke-normalt' erbjuder varje situation en tolkning utan att pådyvlas liknande tankar och praktiker från andra sociala formationer. Det mikroarkeologiska perspektivet påvisar också hur situationer inte behöver definieras varken socialt eller rumsligt, samt väljer ut situationer och lokaler i enlighet med hur lämpade de är för en arkeologisk analys. Genom att lokalerna inte ses som kontextbundna av olika redan gjorda tolkningar eller sociala normer, kan vi undvika så kallade cirkelresonemang och istället se varje lokal, varje situation som unik (Cornell & Fahlander 2002:45ff).

Även om man kan dra paralleller till kriminologiska brottsplatsundersökningar, i och med dess fokus på begränsade ytor och specifika frågeställningar, framstår arkeologens frågeställningar som mer varierade och i lägre grad riktade eftersom de alltid har ett bredare perspektiv och suddigare konturer än de rent forensiska och juridiskt låsta ramarna. På så sätt kan den arkeologiska avgränsningen av lokal och problem framstå som mer komplex. Lösningen på detta kan vara att se hur mängden och kvalitén på informationen, i relation till

frågeställningarna, avgör det analyserade områdets storlek och omfattning (Cornell & Fahlander op.cit.:46).

2.2.1 Analysverktyg

Inom mikroarkeologi finns flera analysverktyg, varav denna studie kommer att använda tre; serialitetsbegrepp, korporalitet och *différance*.

Serialitetsbegrepp

Serialitetsbegreppet utvecklades av Sartre som ett sätt att kunna fördjupa diskussionen om sociala grupper. Genom sina praktiker och relationer till materialiteter formar individen temporära *serier* snarare än sociala kategorier. Även om en individ kan sägas tillhöra en eller flera grupper inom olika sociala klassificeringar, är det inte själva klassificeringen som förenar dem, utan istället individens praktik. Sartre påvisar detta genom att använda en busskö som exempel. I denna kö står individer av olika kön, social klass och etnicitet som alla väntar på samma buss. Även om någon skulle välja en annan buss, kan man ändå skönja ett slags strukturerande förhållande mellan handling, materialitet och struktur som styr handlandet i en viss riktning. Med andra ord; trots alla enskilda skäl att hade individerna i busskön samtidigt ett gemensamt mål – att resa. Det som Sartre framhåller i detta är således hur individerna i kön utvecklar gemensamma praktiker som leder till medvetna handlingar. Med andra ord kan vi se hur olika sociala omständigheter skapar *serier* av relationen praktik, materialitet och medveten handling (Cornell & Fahlander 2002:15).

Korporalitet

Ur ett mikroarkeologiskt perspektiv ses kroppen som intressant på grund av dess egenskap som aktant i den sociala sfären (Cornell & Fahlander 2002:127). Här är det viktigt att skilja på aktör och aktant. Utifrån Greimas aktantmodell, som används för att analysera berättelser och andra texter, kan vi se aktören som den konkreta rollinnehavaren. Aktanten däremot kan ses som b.l.a. ett abstrakt objekt och dess funktion i berättelsen. På samma sätt kan korporalitet betraktas både som konkret aktör och abstrakt aktant – och båda med funktionen att berätta en historia (Jmf. Greimas 1984). En annan viktig aspekt kring korporalitet är kroppen som en pågående process. Kroppar kan hela tiden förändras genom exempelvis tatueringar, håruppsättningar eller annan intentionell manipulation, samt sociala praktiker som alla strävar efter att förändra kroppens egenskaper och hur den ter sig. På så sätt blir kroppen mer ett pågående projekt än ett konstant objekt (Cornell & Fahlander 2002:128).

Med anknytning till detta får korporalitet en stor betydelse för social och kollektiv kroppslighet. Exempel på sådan korporalitet är b.l.a. på vilket sätt kroppen är placerad, kläder och smycken eller andra framträdande attribut som alla kan ha meningsbärande betydelse. Korporalitet kan på så sätt bidra till identifikationen av sociala signifikanter, d.v.s. de aspekter av kroppen som har ansetts socialt signifikanta i en specifik social formation. Dessa kan sedan ligga till grund för att undersöka hur olika individer av olika kategorier förhåller sig till varandra från ett subjektiveringsperspektiv. Även om arkeologiskt material på flera sätt kan uppfattas begränsande i fråga om kroppslighet, är gravmaterial, och i synnerhet kroppar som påträffats i mossar, en viktig källa att studera korporalitet (Cornell & Fahlander 2002:129).

Différance

För att kunna studera såväl serialitet som korporalitet, behövs även aspekten *différance*. Själva begreppet *différance* myntades av Jaques Derrida som en del av den poststrukturalistiska lingvistiska tanken att meningsskapande är en ständigt pågående process. Genom att prata om *the signifier* (den betecknande) och *the signified* (den betecknade) vill man påvisa processen av hur *the signifier* inte föreställer *the signified*, utan istället producerar ytterligare en *signifier*. På

så sätt ser vi inte en slutpunkt – istället får vi en väg som leder vidare till nya ord, nya meningsskapare, nya *signifiers*. Derrida vill med begreppet *différance* påtala hur mening skapas genom skillnader eller avvikelser, men hävdar samtidigt att denna mening alltid har ett inslag av att vara fördröjd och aldrig till 100 procent närvarande. Vi ser detta tydligt genom det engelska ordet *to defer* som betyder fördröja eller senarelägga, samt *to differ* som betyder avvika eller vara olik (Storey 2006:275). Även Greimas pratar om *différance* i termer av hur detta kan förnimmas genom att förstå den simultana närvaron av två meningsbärande enheter såsom konkreta eller abstrakta begrepp, ting eller koncept. Dessa förnimmelser skapar mening av världen. Enligt Greimas är just *différance* den mest avgörande byggstenen i allt meningsskapande av hur vi kopplar ihop olika objekt, men kanske främst hur vi uppfattar världen (Greimas 1984:18).

Différance ger oss också möjlighet att se mönster i olika konstellationer – inom arkeologi kan detta innebära att ett utvalt material kan utröna egna små världar av mönster och regler. Detta ger oss en metod där *différance* innebär jämförelser mellan små, avgränsade detaljer, vilket exempelvis kan få betydelse vid gravstudier, eller om vi pratar om materialitet och praktik istället för symboler (Cornell & Fahlander 2002:111).

Kapitel 3 Forskningsöversikt

Forskningsöversikten kommer att koncentreras kring tidigare forskning, betydande verk samt olika sätt att betrakta och tolka mosslikens orsaker och funktion. Detta görs med ansatsen att lyfta fram tidigare forsknings kunskapsbidrag i relation till studiens syfte.

3.1 Den tidiga forskningen - från Tacitus till Johanna Mestorf

Genom Tacitus verk *Germania* från år 98 e.Kr. får vi en mycket tidig beskrivning av det vi idag kallar mosslik. Tacitus tillhör genren förvetenskapliga verk, och *Germania* är framförallt en moralisk text som framställer skillnaden mellan de enkla germanska folkgrupperna, och de mer komplexa romarna. Genom rättegångslika samlingar kunde kungar och hövdingar utdöma straff beroende på brottets karaktär; förrädare och desertörer hängdes i träd medan fega, svaga krigare tillsammans med ondskefulla individer kastade ner i mossar och kärr med hinderliknande risbråte kring deras huvuden. Dessa skillnader på straffskalan har sin grund i principen att lagbrott bör uppvisas för allmänheten, medan skändligheter och avskyvärda handlingar bör döljas. Det intressanta med Tacitus är att han är den första skriftkällan som beskriver hur germanerna bestraffade människor genom att låta sänka ner dem i mossar. Även praktiken att påla fast kropparna med träkrokar och grenar finns omskrivet i verket (Tacitus *Germania* 2005:kap.12).

Tacitus fokuserar mycket på just brott och olika former av 'kriminellt' beteende, och ger många exempel som direkt kan kopplas till teorier om mossliken. Han skriver b.l.a. att alla måste beträda den heliga platsen med en snara runt halsen – eller hur otrogna kvinnors hår rakades av och hur hon avkläddes alla kläder inför publik, kastades ut ur huset samt pryglades offentligt. Andra sätt som dessa oönskade individer bestraffades på var slag mot kroppen, att få halsarna avskurna och andra former av lemlästning, samt drunkning (Aldhouse-Green 2015:88ff).

Germania kan, med bakgrund i dess fokus på kriminalitet och oönskade individer, ses som ett sätt för Tacitus att skilja mellan samhällsklasser, eller egentligen människoraser, där germanerna framstår som perifära och kulturlösa och helt isolerade från den grekisk-romerska världen. Utifrån detta skildras germanerna som råa, okultiverade vildar – till vilket deras kalla klimat bidrog en hel del. Å andra sidan kan man också skymta en slags romantiserad, nostalgisk bild av germanerna som han kunde återge till de litterärt intresserade romarna – som ett slags uttryck för exotisering och en vurm för det okända och spännande. Eftersom Tacitus skrev på latin namngav han även de gudar han antog att germanerna tillbad med latinska namn. Då människooffer var förbjudet i Rom sedan 200 år före Tacitus skrev sitt verk, tillbad germanerna gudarna Herkules och Mars eftersom de tillät djur – och människooffer (Lund 2002:46ff).

Även om Tacitus ska ses i ljuset av att vara en förespråkare för det romerska imperiet, och därmed smutskasta och förnedra exempelvis de germanska stammarna, kan vi ändå inte bortse från det stora kunskapsbidraget han medför i och med de detaljerade beskrivningarna av hur kroppar har hanterats i relation till mossar.

Trots Tacitus betydelse, var det inte förrän under sent 1500-tal som man egentligen började forska kring mosslik, b.l.a. genom antikvaianismen som innebar en stor mängd privata samlingar av arkeologiska materiella fynd (Dark 1995:3ff). Detta gryende intresse resulterade i en av de första beskrivningarna av ett mosslik återfunnet år 1654 i landskapet kring Gelderland och Utrecht. Beskrivningarna finns i verket *XIV Boeken van de Gelderse Geschiedenissen* där man talar om kroppen i termer av en mycket lång man, och precis som guden Hercules, hade kroppen ett koskinn virat under armarna istället för en mantel. Ytterligare ett tidigt fynd var en kropp som påträffades i Schalkholzermossen utanför

Schleswig-Holstein år 1640. I verket *Bauernchronik des Hartich Sierk aus Wrohn 1615-1664* kan man läsa hur man på våren 1640 fann en kropp i mossen, som antas ha mördats och begravts på fyndplatsen (van der Sanden 1996:38-39). Även i England och på Irland gjordes tidiga fynd; 1645 återfanns en man som enligt Abraham de la Pryme låg med huvudet vilandes på ena armen, som om han sov. Dock, den kropp av dessa tidiga fynd som rönt mest uppmärksamhet är *the Drumkeeragh body*. Kroppen återfanns 1780 på Irland, och beskrevs senare av grevinnan Moira i tidskriften *Archaeologia*. Moira fokuserade sin beskrivning på de klädrester som påträffades med kroppen och jämförde dem med kläder från olika delar av Europa och Främre Orienten. Utifrån sina studier av kroppen lade Moira fram teorin att kroppen var betydligt äldre än vad man först trott, och egentligen härrörde från tidsperioden då det förekom druidceremonier (van der Sanden op.cit.:47-48).

Johanna Mestorf och Moorleichen

Själva begreppet mosslik etablerades inte förrän år 1871 då den tyska arkeologen och etnologen Johanna Mestorf myntade begreppet *Moorleiche*. Eftersom Mestorf var väl bevandrad inom skandinaviska språk antar man att hon helt enkelt översatte det danska ordet *moselig* till tyska (Lund 2002:21). 1871 utgav Mestorf den första versionen av en banbrytande katalogisering av 12 mosslik från Irland, Danmark och Tyskland. Denna katalog reviderades sedan två gånger; 1873 samt 1907, som då innehöll 52 fynd från Tyskland, Irland, Danmark och Nederländerna (van der Sanden 1996:49). I katalogen från 1873 kan vi se en mycket detaljerad översikt över 21 fynd varav det tidigaste, *Drumkeragh* från Irland är daterat till 1780. Mestorf visar också tydligt hur hon anammar Tacitus kriminologiska ansats då hon refererar till hans verk *Germania*. Katalogen beskriver 9 kvinnor och 8 män, samt 4 av obestämt kön, och Mestorf menar att det inte skulle vara sannolikt att kvinnor vandrade så långt i naturen på egen hand, eller att det hade funnits boplatser så långt ut på mossarna. Sålunda hävdar Mestorf att dessa kvinnor (och män) har blivit bortförda till mossen (Mestorf 1900:28).

Mestorf grundar sig på Tacitus när hon delar in fynden i tre kategorier; 1) omkomna, 2) mördade, samt 3) straffade (Lund 2002:33).. Dock i den senaste katalogen som gavs ut 1907 uppehöll hon sig enbart vid kategorin straffade. Även om det finns en kortare diskussion kring orsaker och syften med kropparna, är Mestorfs främsta kunskapsbidrag att ge en detaljerad beskrivning över klädfynd, korporalitet, samt geografisk översikt av fyndplatserna. Tre av de mest detaljerade fynden i katalogen från 1873 är fynd nr. 17 *Etzel*, fynd nr. 18 *Oberaltendorf* samt fynd nr. 19 *Landegge* (Mestorf op.cit.:22ff). Beträffande den kriminologiska kopplingen till Tacitus menar Mestorf att kropparna kan vara medlemmar av tyska stammar som bestraffats för olika brott. Hon styrker detta med att klädrester antyder att åtminstone de manliga kropparna kan ha varit legionärsoldater som har dödats av romarna (Mestorf op.cit.:30).

Ett annat viktigt kunskapsbidrag i forskningen kring mosslik var att Mestorf tack vare sina kontakter och liv i Sverige, synliggjorde den skandinaviska arkeologin för omvärlden – såväl den akademiska världen som allmänheten. Mycket av detta berodde på Mestorfs täta nätverk med svensk arkeologi under senare hälften av 1800-talet. Hon inte bara skrev egna artiklar utan översatte dessutom den svenska forskningen för att göra den tillgänglig för övriga världen (Johnsen & Welinder 2002:86).

3.2 Nutida röster om mosslik som offer

Under senare år kan vi se en diskursförskjutning i tolkningen av mosslik, där man i högre grad tycks ha lämnat de kriminologiska idéerna framförda av b.la. Tacitus och Mestorf, och istället börjat fokusera på offer och ritualmord. De döda kropparna tolkas allt mer som högstatusindivider, kungligheter och andra socialt prominenta individer – som alla har offrats

genom olika rituella ceremonier. Jag kommer här att ge en översikt över fem forskare som bidrar med fem olika ingångar till mosslik som offer för ceremoniella riter.

Eamonn (Ned) Kelly

Eamon. P Kelly (Ned Kelly) fokuserar sin forskning på relationen mosslik och offer i form av ritualmord. En av de tolkningar som Kelly för fram är att mossliken som har påträffats på Irland är av kunglig börd, eller åtminstone av högre status. Detta förstärks av att alla de kroppar som man har hittat från Brons – och Järnåldern har varit unga män i åldern 24 - 40 år med skador på kroppen som antyder ritualmord. I anslutning till denna tanke nämner Kelly hur äldre irländska texter beskriver vad som kallas *threefold death* – trippeldöd, vilket man kan se spår av på de återfunna kropparna. Det kan röra sig om strypning, garottering, halshuggning, slagna i huvudet eller huggna med svärd och yxor. Denna form av trippeldöd användes speciellt vid ritualmord på kungar. Enligt Kelly handlar det inte om att åsamka kropparna lidande, utan det är mer en fråga om rituella ceremonier. Ett bevis på detta är att både Clonycavanmannen och Old Croghan Man hade fått sina bröstvårtor avskurna. Enligt tidiga irländska källor var det ett tecken på underkastelse att kyssa bröstvårtan på kungligheter. Old Croghan Man hade dessutom bojor fastkedjade genom båda överarmarna, vilket kan kopplas samman med överhöghet och fertilitetsriter (Kelly & Bentley 2015:36).

En annan aspekt av offeridén, är själva mossens funktion varandes ett fenomen som varken är fast mark *eller* vatten – utan ett mellanting av båda. Detta menar Kelly gör dem till speciella miljöer där himmel och jord står i förbindelse med varandra, liksom jorden med vattnet (*Historiska hemligheter: Mossens lik* säsong 4 avsnitt 7 SvtPlay 2019).

Henry Chapman

Även Chapman är inne på offerspåret, men med en lite annorlunda vinkling, jämfört med Kelly. Enligt Chapman handlade offerritualen mer om att blidka naturen. I detta spelar mossen en avgörande roll. Chapman ser mossen som en tröskel mellan jord och vatten; en plats där ingen kan bo och som medför stora svårigheter att ta sig igenom. Detta kan betyda dels att mossen är en lämplig plats att göra sig av med kriminella och andra icke-önskvärda individer – och dels att mossen blir en speciell plats lämpad för offer till gudarna (Chapman 2015:110).

Ytterligare en teori som Chapman för fram är att mossen är ett fenomen som är i ständig rörelse, och därmed är svår att kontrollera. För att kunna skapa kontroll vill man därför försöka blidka naturen genom offer. Chapman menar att offer går ut på att ge något i hopp om att få något tillbaka – och ju mer man ger, desto mer får man tillbaka. Just denna tanke har likheter med Kellys *threefold death*, i bemärkelsen av att använda övervåld för att naturen ska ge tillbaka i samma mängd (*Historiska hemligheter: Mossens lik* säsong 4 avsnitt 7 SvtPlay 2019). Mjöldryga som har återfunnits i flera av mosslikens maginnehåll har, enligt Chapman, haft en dubbel funktion. Dels har den fungerat som en drog för att snabbt bedöva och förhindra lidande för individen, vilket gör att de lättare kan följa med i ritualens olika steg. Den andra funktionen är att mjöldryga är en symbol för missväxt. Som en slags bestraffning för att kungen, hövdingen eller annan högstatusindivid, inte har säkrat skörden åt folket, tvingas man äta en sista måltid innehållandes just mjöldryga. Chapman hävdar att missväxt ger låg fertilitet eller krig, vilka kan ha varit vanliga orsaker till att kroppar offrades till gudarna (ibid.).

Miranda Aldhouse-Green

Även Aldhouse-Green har offer som möjlig tolkning av de döda kropparna. Det som utmärker hennes teori, till skillnad från Kelly och Chapman, är tankarna på mossens bevarande och förhindrande funktion. Genom att betrakta mossen som ett sätt att kontrollera tid, rum och verklighet, kan vi tolka praktiken att nedsänka kropparna i mossen på två sätt. Vi har den bevarande funktionen där mossen blir som en slags frys som konserverar kropparna i ett

tillstånd som förhindrar dem att passera in i andevärlden – och på så sätt faktiskt förnekar döden. Men – vi har också en slags avskräckande funktion där riskerna med de kärlika mossarna visar hur de är beredda att svälja alla dem som lever ett ovarsamt liv (Aldhouse-Green 2015:83).

För att förstärka den bevarande funktionen förankrade man kropparna i mossen med hjälp av träpålar, kvistar och liknande. I detta blir mossen som en slags tunn hinna mellan människovärlden och andevärlden - och för att inte falla ner i andevärlden, pålades kropparna fast i mossen. Detta kan betraktas som en medveten handling, och en medveten mumifiering av kropparna. (*Historiska hemligheter: Mossens lik* säsong 4 avsnitt 7 SvtPlay 2019). Aldhouse-Green menar vidare att kropparna sannolikt blev utvalda att offras på grund av att de besatt särskilda kvalitéer som ansågs värdefulla och lämpade för ceremoniella riter. Samtidigt för hon fram idén att urvalet skedde via lottdragning där exempelvis bönder deltog om det hade varit en dålig skörd. Det kunde då röra sig om en bonde, eller kvinna med minst ett barn (eller till och med havande) som offrades för att blidka andarna om bättre lycka med nästa skörd. I denna rit spelade nakenhet en stor roll, som även inkluderar att man rakar av håret. Dels har det en skam-funktion, men kanske mer funktionen av att människohuden lättare kan vidröra mossens 'hud' – och de utvalda individerna var speciella genom att de hade krafter som flyttades över till mossen vid kroppskontakten (Aldhouse-Green 2015:151ff).

Karin Frei

Karin Frei är främst känd för sina strontiumanalyser av hår och klädrester. Utifrån dessa analyser kunde Frei presentera en teori om hur håranalyser kan hjälpa oss att utröna vilka geografiska platser kroppen hade befunnit sig på innan dödsögonblicket. Textilresterna som återfanns vid kroppen påvisade att ullen de var vävda med kom från Danmark- men också platser utanför Danmark. Även hudanalyser bevisade att så var fallet (Frei 2015:342ff).

Då strontium kan tala om var en kropp geografiskt har befunnit sig, har Freis analyser bevisat att det är fullt tänkbart att individerna hade rest långa geografiska sträckor före sin död. Likt Kelly, Chapman och Aldhouse-Green, är även Frei benägen att se på mossen som ett 'mystiskt' fenomen där gränsen mellan det världsiga och det andliga suddas ut. Frei är också, i likhet med tidigare nämnda forskare, inne på offer. Hon tolkar de olika geografiska platserna som att individen har varit ute på en pilgrimsfärd innan han eller hon återvände hem för att offras. Dessa ibland långväga resorna kunde haft funktionen av att utbyta just ritualnord och andra ceremoniella praktiker. Detta utbyta kan ha inneburit att personerna som var på förhand utvalda, i själva verket såg sitt offerskap som något positivt. En tanke som Frei framför är att offren hade ingått en slags grym pakt med Moder natur, för att blidka gudarna och genom sitt offer, kunna ge något tillbaka till sitt folk. Mossarnas mystiska karaktär kan då ha fungerat som en lämplig plats att möta gudarnas vrede på (*Historiska hemligheter: Mossens lik* säsong 4 avsnitt 7 SvtPlay 2019).

Christina Fredengren

Fredengren framhåller värdet i att relatera *encounters* med arkeologiskt material eftersom det kan producera så kallade '*enchantment effects*'. Dessa *enchantments*, eller förtrollningar, förekommer såväl i det förgångna som i nuet, och uppstår när arkeologiskt material filtreras in i nuet som en slags förevisare av heliga ting från en tid långt före det vi kan föreställa oss (det som kallas *deep time*). Vid dessa möten med det förgångna kan det uppstå speciella och fångslande ögonblick av samhörighet som får konsekvenser för det vardagliga livet. Att exempelvis plötsligt befinna sig öga mot öga med ett återfunnet mosslik lämnar kvar en känsla av samhörighet som påverkar varje betraktare – men kanske än viktigare efterlämnar ett sådant möte även känslor av en övergång från att enbart tänka i etiska banor, till att faktiskt också *agera* etiskt (Fredengren 2016:3).

Ett annat relevant bidrag i Fredengrens forskning är hennes fokus på mossen som portaler in i andevärlden, eller *the Otherworld*. Utifrån mossens utomordentliga bevarande effekter kan man anta att människorna då betraktade detta som ett tecken på magiska krafter och en närvaro av andra från den 'andra' världen. Mossen kunde sålunda haft effekten av att locka fram de heliga andarna till den verkliga världen bestående av levande, vanliga människor. Denna syn på mossen funktion skapade en slags förtrollningseffekt som avslöjade hur relationen dåtid-framtid fick en framträdande roll i nuet, och illustrerade bilden av en samtidighet mellan här och där, vilket formade nya villkor för hur människor agerade. Genom mossen kunde dåtidens människor öppna upp världar där tiden som fenomen inte existerade, och på så sätt utövades en slags övermänsklig verkan i landskapet (Fredengren op.cit.:16).

Fredengren associerar även mossens dubbla funktion av att bevara och att bryta ner med företeelsen att både befinna sig i och att lämna andevärlden. För att styrka detta påstående nämner hon berättelsen om hur en krigare från andevärlden skulle ligga begravd på området vid klostret Clonmacnoise på Irland. Munkarna ignorerade att detta var fallet, men då man plötsligt stötte på en mycket välbevarad kropp, stor som en jätte och med gult hår och ett stort sår i huvudet, samt helt täckt av blod och färsk björklöv, ändrade man genast uppfattning. Nästkommande dag var kroppen bortforslad, och i anslutning till detta för Fredengren fram resonemanget att, på grund av mossens bevarande effekt, kopplade munkarna ihop kroppen med andevärlden och dessa magiska krafter (Fredengren op.cit.:9).

I likhet med såväl Aldhouse-Green som Frei påtalar även Fredengren tanken på att kropparna kan ha varit speciellt utvalda för att placeras i mossen. Utifrån studier vid Uppåkra i södra Sverige diskuterar Fredengren hur dessa utvalda personer är individer vardande att bli mosslik. En viktig aspekt i denna process är nekropolitiska faktorer såsom kön, klasstillhörighet och offerlogiker. Fredengren lyfter i detta sammanhang fram betydelsen av samförstånd och systematiska handlingar, som tillsammans producerade en slags 'maskulin-möjlighet-att-bli-offrad' som verkade för att skapa sociala undantag (Fredengren 2018:16).

Sammanfattningsvis kan vi se en diskursförskjutning gällande tolkningen av mosslik där offerskap i olika former tycks bli den alltmer framträdande nodalpunkten. Det rent 'kriminologiska' hos Tacitus, har hos Aldhouse-Green istället blivit en fråga om hur olika individer har tilldelats rollen som mördare, eller kanske hellre bödel. Präster och andra religiöst högt uppsatta individer omvandlades till ansvariga för dödandet och kan till och med ha deltagit aktivt. Om vi utgår från Tacitus idéer om bestraffning av kriminella individer, kan även familjer och släktingar till den som exempelvis blev mördad, bestulen eller utsatt på annat sätt, ha deltagit i bestraffningen. Vi ser också resonemang om hur personer som tjänstgjorde som kockar plötsligt blev tillsagda att laga en sista måltid och därmed bli aktivt delaktiga i offerriten (Aldhouse-Green 2015:163ff). På så sätt kan vi se en förskjutning från tjuvar och parior till ett större fokus på dels offerskap, men kanske än mer, mossens funktion i dessa offerriter. Samtidigt som det finns kvardröjande spår av Tacitus kriminologiskt färgade tankar, om än som utgångspunkter för nya tolkningar.

Dock, det jag saknar i den tidigare forskningen är ett större fokus på sociala *encounters* och dess betydelse för praktiken att döda och nedlägga kropparna i mossar. Även om det förekommer tankar om ett geografiskt utbyte av offerpraktiker, önskar jag att man hade relaterat detta i högre grad till dels själva *modus operandi*, och dels till de textilynd och andra attribut som påträffats med kropparna, samt korporalitetsens betydelse för sociala *encounters*. Detta är något som jag i denna studie hoppas kunna bidra med att belysa och diskutera, för att på så sätt förmedla ny kunskap och nya tolkningar som kan bidra till den arkeologiska forskningen kring mosslik.

Tacitus 'tjuvar och parior' → Mestorfs detaljerade katalogisering → moderna teorier kring offerriter, andevärldar och mossens funktion

-----
(Underliggande kvardröjande kriminologiska aspekter)

3.3 Övriga fynd

I relation till studiens innehåll kan också nämnas två fynd som är av extra betydelse: Gundestrupskitteln och Eutinfigurerna.

3.3.1 Gundestrupskitteln

Denna kittel (fig.7) tillverkad helt i silver hittades år 1891 i Rævemose i närheten av Gundestrup på norra Jylland. Man tror att den är tillverkad av trakiska hantverkare under första århundradet före Kristus (Aldhouse-Green 2001:114). Kitteln förmodas ha blivit isärmonterad och vördnadsfullt nedlagd på en liten torrlagd ö i mossen i närheten av Borremose boplats. Själva boplatsen var anlagd på en torr jordbank i mossen nära land, och beboddes omkring 300 – 100 f.Kr. i byn fanns det åtminstone 32 långhus inom en skyddsbarriär, och byn var förbunden med fastlandet genom en kraftig gångbro som kunde bära såväl vagnar som människor (Aldhouse-Green 2015:40ff).

Figur 2 Gundestrupskitteln (Summer 2018:5)

Efter att alla delar som påträffades i mossen blev hopmonterade på Köpenhamns Nationalmuseum, består kitteln nu av sju yttre plattor (drygt 20 x 20 cm), fem inre plattor (drygt 20 x 40 cm), samt en rund platta i botten. Detta ger en kittel som är ca 69 centimeter i omkrets och är 42 centimeter hög med en vikt på 8,86 kilo. Även om kitteln nästan helt är gjord i silver, kan man även se inslag av guldbeläggningar på de yttre och inre plattorna (Summer 2018:11).

Figur 3 De olika silverplattorna innan monteringen (Summer 2018:11).

Ytter och innerplattorna är alla täckta av reliefer föreställande olika scener med både keltiska och icke-keltiska motiv, varav en av plattorna är av extra intresse i relation till denna studie: Krigarplattan, som är en av fem plattor placerade på insidan av kitteln.

Figur 4 Detaljbild av 'krigarplattan' (Summer 2018:20).

Aldhouse-Green beskriver motivet som en procession av krigare i två skikt; undre skiktet visar tre *carnyx* spelare (*carnyx* är en slags krigstrumpet). Framför dem går en fotsoldat som svingar ett svärd och bär en hjälm med ett vildsvin på toppen. Framför honom går i sin tur ytterligare sex infanterisoldater med sköldar och spjut, varav den som går allra längst fram står öga mot öga med en stegrande hund, samt en gigantisk gudsliknande figur som stoppar ner en krigare i ett stort kar, som för att dränka honom. Det övre skiktet, som är separerat från det undre genom en linje som föreställer ett stort träd, visar fyra ryttare på väg bort från den gudsliknande figuren. Den första och den tredje ryttaren är obeväpnade och bär hjälmar med olika djur på toppen. Den

andra ryttaren har ett svärd och en hjälm med hjorthorn längst upp, och den fjärde ryttaren bär en hjälm, prydd med en fågel på toppen, samt håller i ett svärd. Hela processionen av dessa fyra ryttare leds av en orm med baggehorn (Aldhouse-Green 2001:114).

Den gigantiska gudsliknande figuren har varken bröst eller skägg, och har liknande kläder som figuren med hjorthornen på hjälmen. Även deras skor tycks likna varandra; låga och hopsnörd i på ett sick-sack liknande sätt. Gestaltens hår är uppsatt i en hästsvans, eller eventuellt en lång hopsnodd fläta. Alternativt bär gestalten en slags mössa som täcker ett eventuellt rakat huvud och där håret istället används för att utsmycka mössan. Gestaltens fötter är också lätt upplyfta så att figuren inte står på en jämn linje (Summer 2018:116).

Kring just denna platta finns det framförallt två tolkningar som är betydande; den ena baseras på hur den gudsliknande figuren håller i krigaren, vilket kan vara att han medvetet trycker/tvingar ner krigaren i karet för att dränka honom som ett slags mänskligt offer. Den andra tolkningen är att den representerar en slags mytisk scen föreställande reinkarnation där fotsoldaten återföds som ryttare. Detta backas upp av den medeltida mytiska berättelsen *Mabinogion* (The Four Branches, eller *Pedeir Keinc*), som beskriver just det förfarandet som beskrivs på Krigarplattan. I myten blev de soldater som hade omkommit i kriget kokta över natten i en magisk kittel, för att dagen därpå återuppstå som bättre krigare – om än oförmögna att tala (Aldhouse-Green op.cit.:114ff).

Den senare tolkningen är något som Kaul (2009:46) har tagit fasta på. Trädlinjen som skiljer de båda skikten åt blir här mycket viktig då den symboliserar hur de döda krigarna befinner sig i en mellanposition, men på väg till den stora gudsgestalten som ska ge dem nytt liv. En efter en blir de inte dränkta, utan bara nersänkta i det magiska karet och blir på så sätt pånyttfödda. Skillnaden är dock att de inte återföds till det dödliga livet, utan till en himmelsk värld (skiktet ovanför trädgränsen). Som pånyttfödda får de skepnaden av ryttare som rider mot en högre och ljusare riktning. Som ledsagare i detta nya liv har de den bockhornsprydda ormen, som symboliserar förbindelsen mellan de två världarna. Trädet blir då en symbol som markerar hur underjorden (vår värld) ligger under trädet, medan den högre, himmelska världen finns ovanför trädet. På det sättet kan man tolka Krigarplattan som en berättelse om återfödelse och en slags tro på ett liv efter döden.

3.3.2 Eutinfigurerna

Ytterligare ett för studien relevant fynd är de träfigurer som återfanns år 1948 i *Aukamper Moor*, en avlägsen mosse, eller liten dödisgrop, utanför Braak, nära Eutin i Schleswig-Holstein. Genom C14-datering kan figurerna placeras i tredje eller andra århundradet f.Kr. (Aldhouse-Green 2012:60).

Figurerna förställer en naken man och en naken kvinna, var och en karvade ur en enda naturligt gaffelformad ekgren. Grenens form skapade på ett naturligt sätt figurernas huvud, torso och ben, samt hade hål vid axlarna där man antas ha kunnat sätta fast separata urkarvade armar (Aldhouse-Green 2012:59; 2015:42). Figurerna är mycket stora, som en slags 'övermänniska' där mansfiguren mäter 275 centimeter och kvinnofiguren 230 centimeter (Sierksma 1960:168). Eftersom det är svårt att se väderbaserade skador på träet, är det förmodat att figurerna ganska omedelbart placerades i mossen kort efter att de tillverkades (Gill-Robinson 2005:95).

Deras ansikten är spektakulära på så sätt att ögonen är alldeles runda och stirrar vidöppna, och munnarna gapar som om de antingen skrek eller sjöng. Vid upptäckten låg de platt ner strax under ytan på mossen, men de antas ha stått upprätt i hela sin längd, blickandes ut över 'sin' mosse. Eftersom mossen var så pass platt var hade figurerna varit synliga på flera mils avstånd (Aldhouse-Green 2015:43). Samtidigt hävdar andra tolkningar att figurerna har fungerat som substitut för människor vid s.k. mänskliga mossoffer, på så sätt behövde man inte

offra riktiga individer. Utifrån en sådan tolkning är figurerna inte alls tillverkade för att bevaras stående i mossen, utan offras direkt efter tillverkning (Gill-Robinson 2015:357).

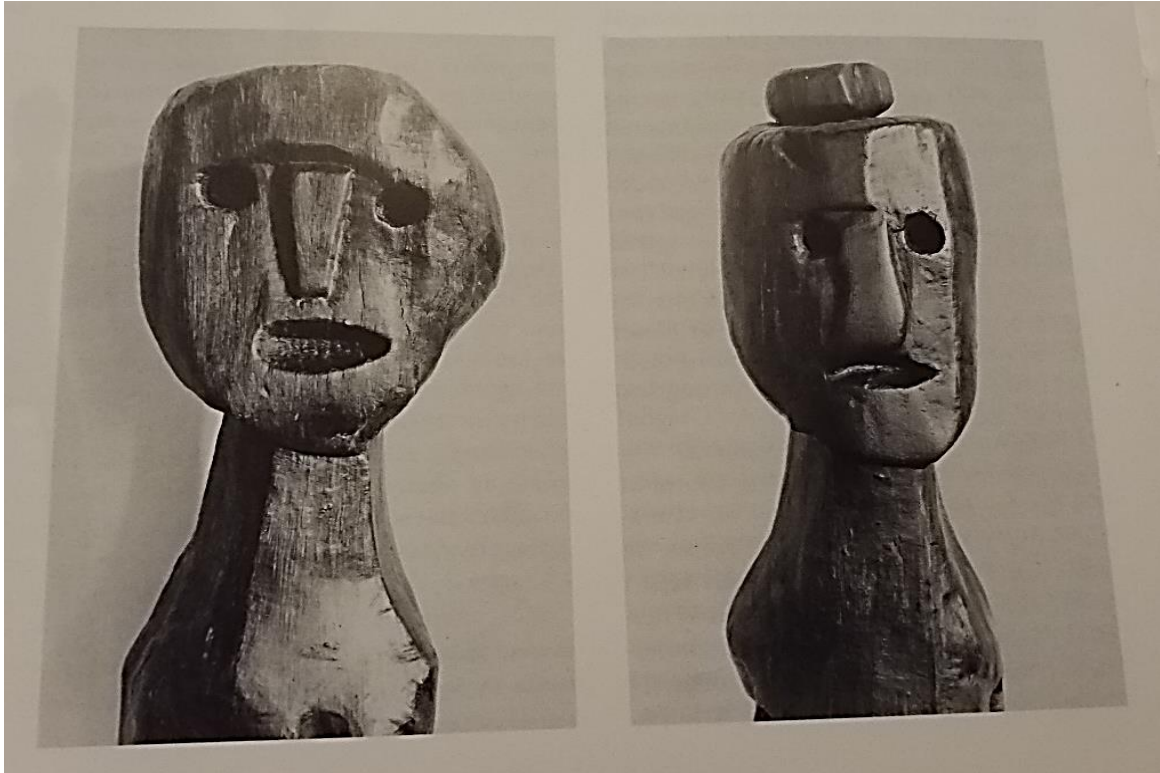
Det förekommer en uttalad diformisk skillnad i och med att mannen är över ett huvud längre än kvinnan. Dessutom är kvinnans bröst tydligt utkarvade och placerade långt ifrån varandra. När det gäller kvinnofiguren blev huvud, bröst och vulva ersatta eller eventuellt kompletterade och ger i och med det inte en helt originell bild av fyndet så som det såg ut när det grävdes upp. Båda figurernas genitalier är detaljerade och mannens könsorgan ser ut att ha blivit avhugget efter att figuren togs upp ur mossen (Lund 2002:43).

Figur 5 Eutinfigurerna (Aldhouse-Green 2015:43).

Kvinnans hår är uppsatt i en knut uppe på huvudet, medan mannens hår är kortklippt med en slags pannlugg. Även deras näsor är distinkta från varandra. De gapande munnarna kan tolkas som att de antingen ropade till varandra eller kommunicerade med den grupp som skapade dem (Sierksma 1960:168).

Kvinnans frisyr, en sveberknut, kan indikera att personerna som skapade dessa två figurer antagligen var romerska konsthantverkare och därför visar tendenser att vilja presentera svebiska germaner som typiska barbarer. Enligt Lund kan dock fyndet påvisa brister i Tacitus framställning av germaner som grymma, barbariska och lägre stående, eftersom det är den kvinnliga figuren som har sveberknuten. Dock vet man inte med säkerhet om figuren verkligen återspeglar det ursprungliga fyndet, då kvinnofiguren har blivit delvis manipulerad strax efter fyndet gjordes (Lund 2002:44).

Figur 6 Närbild av träfigurernas ansikten. Till höger ses kvinnan med håret uppbundet i en sveberknut (Lund 2004:44).

Rester vid fyndplatsen antyder att det förekommit eld nära figurerna, vilket kan tolkas som att de har ingått i olika former av riter, ceremonier eller högtider. Detta skulle kunna indikera att de var bilder av döda mosslik, som en slags minnesbild av deras hädangång. På så sätt uppstår frågan huruvida de var bilder av individer ur den styrande eliten; präster eller andra högt uppsatta personer? En annan tolkning är att figurerna kan ha förkroppsligat anden i själva mossen. Ytterligare tolkningar handlar om ifall de i själva verket utgjorde avbilder av den Keltiska guden Teutates som dyrkades i forntida Gallien och Britannien. Denna gud betyder 'folkets gud' som varje dag önskade det bästa för folket i samhället. Som sådan var Teutates den självklara ledaren i alla vardagliga situationer; krig, hot eller andra kriser – men också interna problem såsom individer som missköter sig och går utanför den gemensamma normen, liksom det Tacitus beskriver som dåligt ansedda medborgare (Aldhouse-Green 2015:43ff).

Kapitel 4 Studiens material – en presentation

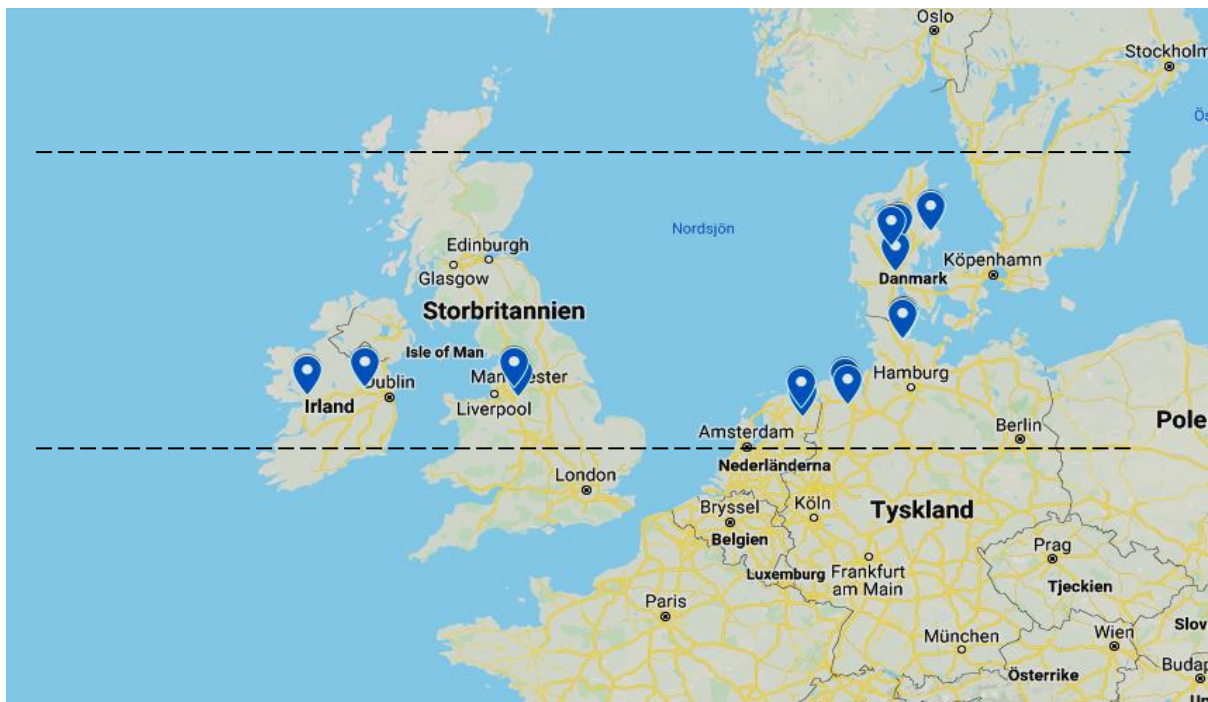
I följande kapitel kommer jag att redogöra för de fynd som ska analyseras, samt de avgränsande aspekter som ramar in analysen. För att skapa en större värdighet i materialets beskrivning kommer jag i resten av studien att konsekvent använda ordet kropp istället för mosslik.

4.1 Avgränsning

Studien omfattar 17 fynd från nordvästra Europa och Skandinavien. Antalet fynd är tänkt att ge en varierad geografisk bild, och samtidigt illustrera relationer och samband. Rent tidsmässigt befinner sig materialet inom förromersk järnålder med ett tidsspann på ca 600 år (400 f.Kr. – 200 e.Kr.).

Urvalsprocessen är baserad på bekvämlighetsprincipen (Jmf. Marshall & Rossmann 2011), d.v.s. det är redan starkt beforskade fynd vilket gör att information och liknande är lättillgängligt. Vidare har jag endast valt ut kroppar som i olika grad är mumifierade och således har kvar mjukdelar, hår och annat som är relevant för studien. När det gäller könsfördelningen är fyra av kropparna av kvinnligt kön medan 13 är av manligt kön. Denna snedfördelning beror inte på något annat än att de flesta fynd som är relevanta för studien huvudsakligen är av manligt kön. Bristen på kvinnliga fynd är något som kan komma att diskuteras längre fram i studien.

På översiktskartan nedanför (fig.2) kan vi se hur alla fynden är placerade geografiskt i nordvästra Europa och Skandinavien. De vertikala linjerna är tänkta att illustrera dels symmetrin i fyndplatserna, och dels påvisa geografiska områden med omfattande mossbildning som lämpar sig för att sänka ner kroppar i. Att lokaler utanför denna studies fokus kan ha andra miljöer lämpliga för andra former av praktiker är jag medveten om, men det är inget som denna studie kommer att fokusera på.

Figur 7 Översiktskarta över fyndplatserna (Egen karta).

Följande kroppar utgör studiens arkeologiska material och kommer att presenteras utförligt längre fram i texten.

Tabell 1 Studiens material

Danmark	Datering	Tyskland	Datering
Haraldskærkvinnan	450 f.Kr.	Jühdenerfeldmannen	175 f.Kr. – 25 e.Kr.
Tollundmannen	220 f.Kr.	Kayhausen	364 – 50 f.Kr.
Grauballemannen	300 f.Kr.	Windeby I	100 f.Kr – 100 e.Kr.
Ellingkvinnan	205 f.Kr	Windeby II	380 – 185 f.Kr
Huldremosekvinnan	100 e.Kr.	Osterbymannen	154 – 94 f.Kr.
Holland			
Weedingemännen	109 – 31 f.Kr.	Lindowmannen	104 – 54 f.Kr.
Ydeflickan	54 f.Kr.–128 e.Kr.	Worsleymannen	289 – 149 f.Kr.
Irland			
	Datering		
Gallghmannen	391 - 111 f.Kr		
Clonycavanmannen	392 – 201 f.Kr.		
Old Croghan Man	362 – 175 f.Kr.		

4.2 Mossar och mosslik – en definition

Den vanligaste definitionen på mosslik är mänskliga kvarlevor som har bevarats i torv eller andra mossliknande våtmarker. Det som skiljer dessa kvarlevor från andra arkeologiska fynd av kroppar är mångfalden av attribut såsom mjukdelar, inälvor, hjärnor samt rester av ull och läderkläder. På så sätt kan man betrakta dem som en slags 'kärrmumie' (van der Sanden 2012:401).

Mossar, som var ett vanligt inslag i norra Europa under forntiden, kan delas upp i högmossar och lågmossar. Högmossar återfinns i områden med riklig nederbörd, medan lågmossar inte påverkas i samma utsträckning av klimat. Istället är de topologiska faktorer som gör att lågmossar ofta utvecklas i fuktiga nedsänkningar och således istället påverkas av grundvattnet. Dessa nedsänkningar saknar vattengenomströmning vilket gör att de växter som finns på kanterna dränks och försvinner under vattnet. Denna process ger en ansamling av döda växter som, när nedsänkningen är helt fylld med torv, omvandlas till lågmosse. Högmossar däremot bildas enbart av regnvatten vilket ger en mycket näringsfattig miljö med få växter – en av dessa växter är vitmossan som har förmågan att binda regnvatten. Det som då sker är skapandet av ett eget vattenlager som utgör en slags mossvattenspegel. Ovanpå denna spegel bildar vitmossan nya vattensamlingar i en fortgående process. Således består högmossen av 95 % vatten och eftersom den växer på höjden kan den liknas vid en slagsvattenbubbla som hålls samman av ruttnande växter. Då mossar överlag har låga Ph-värden är de ofta sura (Jensen 2003:176).

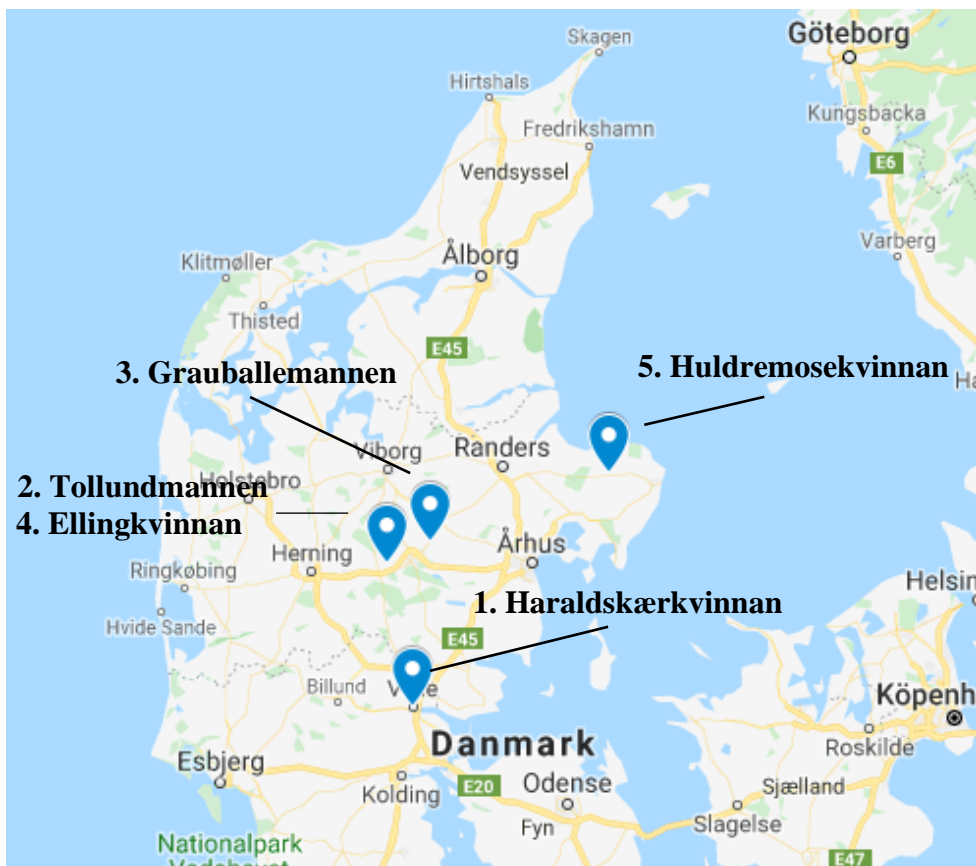
Den bevarande effekten beror på flera faktorer. Vitmossan i högmossen utsöndrar b.l.a. en syra (sphagnan) som skyddar mossan från bakterie – och svampangrepp. Detta ger en miljö som inte förmultnar vilket också gäller för mossliken (*Historiska hemligheter: Mossens lik* säsong 4 avsnitt 7 SvtPlay 2019). En betydande faktor är dock avsaknaden av luft vilket dels

förhindrar asätare att komma åt kroppen, och dels förhindra mikroorganismer från att delta i nedbrytningen. Om mossen är fast kan man gräva ner kroppen i en slags torvgrav som man sedan fyller igen. Om mossen däremot har en lösare konsistens behöver man tynga ner kroppen med exempelvis tunga grenar eller träpålar. Efter att kroppen har nedlagts i mossen startar en s.k. garvningsprocess av huden där garvsyran som bildas ger en bevarande och konserverande effekt på hud, hår, naglar och mjukdelar som hjärna och andra inre organ. Garvsyran ger också kropparna deras karakteristiska utseenden i form av mörk hud och kopparrött hår. Läggs kroppen i en lågmosse är det svårare att bevara kroppen eftersom alla mjukdelar ofta bryts ner på grund av den kalkrika miljön, och endast skelettet bevaras. Ytterligare en bevarande faktor är temperaturen som bör ligga under 4° C (Jensen 2003:177ff; *Historiska hemligheter: Mossens lik* säsong 4 avsnitt 7 SvtPlay 2019; Nordström 2007:195).

4.3 Presentation av studiens material

Danmark – 5 fynd

Figur 8 Geografisk placering av studiens danska mosslik.. 1. Haraldskærkvinnan 2. Tollundmannen 3. Grauballemanden 4. Ellingkvinnan 5. Huldremosekvinnan (Egen karta).

1 Haraldskærkvinnan

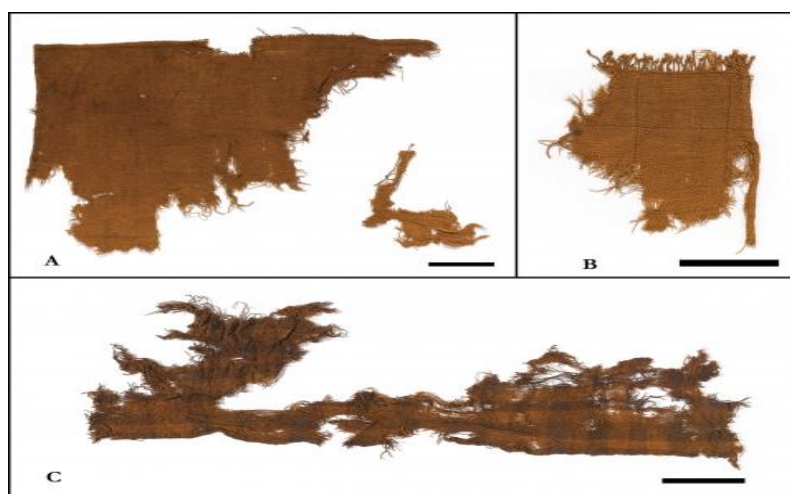
Haraldskær-fyndet är det äldsta bevarade mossliket i Danmark, och också det första fyndet som blev CT-röntgat. Genom C14 kan man datera kroppen till 450 f.Kr (Fischer 2007:106). Kroppen återfanns i närheten av Vejle på Jylland den 20:e oktober år 1835. Man hittade först en arm och

en fot ca en meter ner i mossen och när man försökte dra upp kroppen ur mossen blev detta inte möjligt eftersom kroppen var försänkt med träkrokar som hade genomborrat både knäskålarna som armbågarna. Utöver dessa krokar hade man även placerat grenar över kroppens bröstorg och mage. Även dessa grenar hade krokar i ändarna som hjälpte till att hålla kvar kroppen under vattnet i mossen (van der Sanden 1996:41; Glob 2004:74). Efter utgrävningar av området där kroppen återfanns hittades inga andra föremål än de grenar och krokar som hade hållit kroppen på plats.

Figur 9 Haraldskærkvinnan (Frei; Mannering; Douglas Price & Birch Iversen 2015:94) samt rester av de träkrokar som var genomborrade i hennes knäskålar och armbågar (Glob 2004:75)

I mossen låg kroppen med huvudet i riktning mot öst och ansiktet vänt mot vänster (Sanders 2009:91). Kvinnan återfanns naken, men bredvid henne hade man lagt ner kläder i form av tre ulltextilier: två ullaccessoarer och en skinncape.

Figur 10 Textilrester från Haraldskærkvinnans fyndplats. A) tyg ett; B) tyg tre, och C) tyg två (Frei et al. 2015:97).

Textilierna blev relativt skadade i och med att kroppen togs upp och av det största tygstycket (fig.5 A) återstår idag endast 64 x 49 cm. Just detta tyg var vävt i 2/2 twill med z-vridet garn i båda riktningar. Det andra tygstycket (fig.5 C) mäter idag 76 x 26 cm och är vävt i 2/2 twill med s-vridet garn och har ett stort rutnämönster. Detta tyg har visat sig innehålla spår av organiska färgämnen (flavonoider och quercetiner - ett slags gult färgämne). Det tredje tyget (fig.5 B) mäter 30x 24 cm, har en frans och är vävt i 2/2 twill i z-vridet garn i båda riktningar. Accessoarerna består av en vävd yllemössa samt flera yllerep (fig.6) (Frei et al. 2015:98).

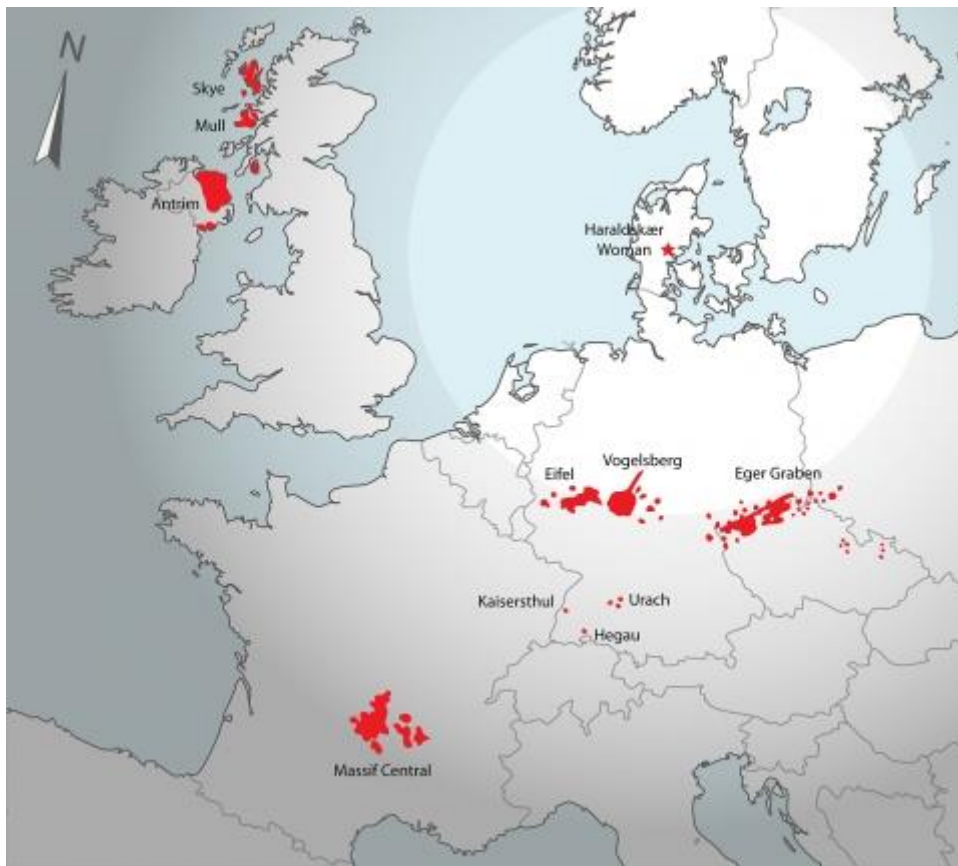
Figur 11 A) Ullaccessoarer samt B) hårrester från Haraldskærkvinnans fyndplats (Frei et al. 2015:98).

Vid studier genomförda 1978 kunde man konstatera att kroppen hade varit ca 150 cm lång och runt 40 år gammal när hon blev nedlagd i mossen (Lund 2002:32). Hennes tänder var bevarade och man kunde se att de var väldigt nedslitna, och på grund av att hennes kropp var både rynkig och att hennes byst var stor, antar man att hon hade varit relativt fetlagd (Glob 2004:77). När kroppen lyftes upp ur mossen fann man också att kroppen hade mycket långt hår, ca 50 centimeter långt, som efter att kroppen hade lyfts upp ur mossen av okänd anledning hade avskilts från kroppen.

Figur 12 Hårrester från Haraldskærkvinnan (Frei et al. 2015:98)

Dessa hårrester är dock av stor betydelse då Karin Frei år 2015 genomförde analyser av strontium isotoper i håret. Eftersom hår växer ca en centimeter i månaden, kunde Frei analysera de sista 50 månaderna, drygt fyra år, i Haraldskærkvinnans liv. Dessa analyser resulterade i en kartläggning av alla de geografiska områden kvinnan hade befunnit sig på åren innan hennes död. Orsaken till Haraldskærkvinnans död är ännu inte fastställt. Dock har man genom forensisk undersökning kunnat se en linje på hennes strupe som indikerar strypning (Sanders 2009:92ff; Frei et al. 2015:94).

Figur 13 Karta över de områden som man antar att Haraldskærkvinnan reste till under sina sista fyra år i livet (Frei et al. 2015:97).

2 Tollundmannen

Tollundmannen återfanns 1950 i en mosse i Bjældskovdal, ca 10 km från Silkeborg på Jylland. Detta mossilik är en av världens mest kända mossilikfynd och av vissa ansedd som en symbol för hela Europas förhistoria (van der Sanden 1996:16ff). Kroppen är daterad till ca 220 f.Kr. (Fischer 1988:23).

När kroppen återfanns låg den med överkroppen lätt böjd och i princip helt täckt med hud. Vänster bröst och skuldran saknade dock till stor del hud. Däremot var höger sida av kroppen mycket välbevarat varav endast skulderna och de nedersta revbenen kunde ses sticka ut genom huden. Längs ryggraden fanns flera skarpa snitt som var orsakade av spaden vid utgrävningen av kroppen. Vänster höftskål stack ut genom huden och man kunde se hur magen var veckad. Könsdelarna var välbevarade och visade att kroppen var av manskön. Kroppen var förvisso något hopskrumpen, men man kunde ändå mäta kroppen till att vara ca 162 cm lång –

dock påtalar storleken på hans fötter att han antagligen ursprungligen var lite längre än vad som uppmätts (Fischer 1988:12).

Det som framförallt är utmärkande för Tollundmannen är huvudet och då främst dess ansikte. Hela huvudet är mycket välbevarat med såväl hår, skäggstubb och ansiktsdrag. Håret var kortklippt, ca 4 - 5 cm, och ögonbrynen var delvis bevarade. Man kan också tydligt se skäggstubb på överläpp, haka och kinder. Både ögon och mun var slutna och visar ett ansikte som ser ut som att kroppen vid döden antingen sov eller helt enkelt befann sig i ett mycket avslappnat, harmoniskt och rofyllt tillstånd (ibid.). Genom b.l.a. tandröntgen kan man uppskatta att Tollundmannen var runt 40 år vid dödsögonblicket (Fischer 1988 op.cit.:18). När det gäller håret och skägget har alla manliga mosslik funna i Danmark varit kortklippta och rakade och den skäggstubb som återfinns på Tollundmannen beror på att huden drar ihop sig efter döden. Detta baseras på att man i mansgravar från brons – och järnålder ofta hittar så kallade 'barberknivar'. Bruket att klippa håret och raka sig kan också indikera på att dessa individer hade en bättre hygien (Fischer 1988 op.cit.:23).

Kroppen var nedlagd i mossen helt naken sänär som på ett läderbälte och en mössa. Bältet var smalt och placerat runt midjan med hjälp av genomborrade hål där en liten bågliknande konstruktion var fastsatt. På huvudet hade mannen en skinnmössa som bestod av åtta hopsydda bitar av fårskinn med hårsidan vänt inåt. Mössan var sydd med en linnetråd, ca 10 mm tjock, och man antar att en stoppnålsliknande nål har använts (Fischer 1988 op.cit.:25).

Det fanns även ett rep, gjort av två tunnare och hopflätade rep,25 runt mannens hals vilket man efter undersökningar är överens om att dödsorsaken var hängning. Dock har man efter röntgen kunnat konstatera att nackkotorna inte är knäckta, vilket mer tyder på en slags långsam kvävning och inte något häftigt ryck (Fischer 1988 op.cit.:14). Repöglan runt halsen var konstruerad genom en slags strypsnara, eller knut, som hade lämnat tydliga spår i huden under hakan och på halssidorna, dock inga märken i nacken där repknuten låg (Glob 2004:32).

Figur 14 Tollundmannens ansikte med rep runt halsen samt fårskinnmössa ("Tollundmannen" 2019 3 december).

Av de inre organen var hjärnan intakt, om än lite förkrympt, samt att hjärta, lungor och lever var välbevarade. Vidare var matsmältningsorganen såsom magsäck, tjocktarm och tunntarm välbevarade, trots den överliggande mossens tyngd (ibid.) Det som har rönt extra mycket

uppmärksamhet är förutom att kroppen är mycket välbevarad, det maginnehåll som finns kvar och som har analyserats. Mannens sista måltid hade intagits mellan 12 till 24 timmar före dödsögonblicket. Måltiden, som analyserades av paleobotanikern Hans Helbæk, var helt vegetarisk bestående av olika sorters korn och fröer som hade blivit malda på en enkel mortellik stenkvarn. Ingredienserna var b.l.a. korn, linfrö, åkerväxten ålderådådra och pilfrö. Korn och linfrö odlade man, medan ålderådådran och pilfrön växte vilt i naturen. Allt som allt påträffades över 40 fröarter i det analyserade maginnehållet (Fischer 1988:19).

Efter att kroppen hade tagits upp ur mossen ville man bevara huvudet för eftervärlden och beslöt då att avskilja det från kroppen. Den övriga kroppen ansåg man alltför makabert att bevara. Det som sedan skedde var att Silkeborg Museum 1987 beslöt att försöka rekonstruera kroppen som hade skrumpnat ihop under alla år utan konserverande åtgärder. Endast benen hade klarat sig utan större men. Rekonstruktionen var ämnad att ge Tollundmannen en helhet, så att allmänheten skulle få se honom så som han såg ut när man hittade honom 1950. En annan fördel med denna rekonstruktion är att de ursprungliga mjukdelarna nu kan användas för framtida analyser av exempelvis blodtyp (Fischer 1988 op.cit.:27ff).

3 Grauballemannen

Grauballemannen återfanns 1952 av några personer som skulle hämta torv i en mosse utanför by Grauballe ca 10 km nordost om Silkeborg. Genom C14 kunde kroppen dateras till ca 300 f.Kr. Kroppen var helt naken när den påträffades och inte heller några klädrester eller andra föremål fanns vid kroppen. Då detta var lite ovanligt i relation till mosslik, antog man att de eventuellt hade blivit förstörda eller bortgrävda av tidigare torvgrävningar (Fischer 2007:122).

Figur 15 Grauballemannens huvud med halssåret synligt, samt kroppen så som den hittades (Jahrehorn 2016:10).

Huvud och kropp var delvis tillplattade av de överliggande torvlagrens tyngd, men man kunde se att huvudet låg mot norr och benen mot söder. Det vänstra benet var utsträckt och det högra var böjt. Mannen låg på bröstet med höger arm lätt böjd och underarmen var delvis vriden så att handflatan hamnade neråt. Den vänstra armen låg rakt ner jäms med kroppen och armen var delvis bunden (Asingh 2009:31). Håret var kortklippt, ca 5 cm, och han hade skäggstubb på hakan. Till skillnad från Tollundmannens fridfulla ansiktsdrag, visar Grauballemannen det rakt

motsatta. I hans ansikte kan man se hur rädslan och skräcken riktigt lyser, vilket förstärks av den uppskurna halsen – som också är den troliga dödsorsaken. Vidare fann man att höger tinning var krossad samt att vänster skenben var brutet (Glob 2004:39). Dock har man med modern 3D-teknik kunnat fastställa att huvudskadan hade tillkommit post-mortem, men att benskadan antagligen hade tillkommit i nära anslutning till döden (Gill-Robinson 2005:70). Grauballemannens tänder visar att han var runt 30-års åldern vid sin död, samt att tänderna var hårt nedslitna och med karies i flera tänder. Dessutom saknade han tre tänder. Förövrigt hade hans skelett blivit mjukt samt att de inre organen delvis var nedbrutna (Parker Pearson 2002:67).

Figur 16 Detaljbild på Grauballemannen så som han visas på Moesgaard museum ("Grauballemannen" 2019 19 december).

I likhet med Tollundmannen har även Grauballemannen ätit en sista måltid. Efter analyser av maginnehållet kan man se att han har intagit en slags gröt, eller välling, gjord på b.l.a. havre, korn, linfrö. Man fann även mycket små spår av kött i form av benrester och djurhår (Parker Pearson 2002:68). Dessa växter var inte odlade utan man samlade in dem från naturen. Framförallt tre växter tycktes vara huvudingrediensen för såväl Grauballemannen som Tollundmannen: svinmålla, vårspärgel och trampört. Dessa örter och växter antog man ha blivit medvetet nedblandade i vällingen eller gröten (van der Sanden 1996:108).

Grauballemannens maginnehåll innehöll även rester av mjöldryga, som är en slags svamp som växer på ruttnande säd. Stora mängder mjöldryga kan ge hallucinationer, vilket tyder på att Grauballemannen blev drogad innan dödsögonblicket (*Historiska hemligheter: Mossens lik* säsong 4 avsnitt 7 SvtPlay 2019).

Eftersom maginnehållet var dubbelt så stort som hos Tollundmannen antar man att Grauballemannen intog sin sista måltid strax innan döden (Nielsen 2002:97). Grauballemannen finns att beskåda i en egen monter på Moesgaard museum utanför Århus där han har legat sedan man återfann honom (Sundling 2009:6). Trots de nya 3D-rönen har det inte tillkommit några direkta nya fynd eller analyser. Pågående studier fokuserar på b.l.a. maginnehåll, håranalyser samt nya tandanalyser, men det är inget som i nuläget finns publicerade (Gill-Robinson 2005:70).

4 Ellingkvinnan

Ellingkvinnan hittades år 1938 cirka 70 centimeter från samma område som Tollundmannen återfanns, och är C14-daterat till omkring 205 f.Kr. (van der Sanden 1996:195). Då kroppen påträffades trodde man att det var liket av ett djur, men när man sedan såg ett bälte av vävd ull runt kroppen insåg man att detta var kroppen av en människa (Aldhouse-Green 2015:21).

Kroppen låg med huvudet mot norr och benen mot syd, ungefär 36 centimeter ovanpå mossens sandbotten och runt 155 centimeter under ytskiktet på mossen. Då man även hade hittat en spade i närheten av kroppen, ansåg man att det var utom tvivel en grav där kvinnan antagligen hade placerats i en nästan upprätt position. Kroppens baksida var väl bevarad, däremot var framsidan svårt skadad att det initialt var svårt att säga vilket kön kroppen hade, och att den först könsbestämdes till kvinna på grund av det mycket långa flätade håret som var bevarat (Fischer 2007:78; 1999:96). Vid senare undersökningar kunde man år 1978 bestämma att kroppen var en kvinna utifrån formen på det svårt sargade bäckenet samt benens gracila former. Åldern på kvinnan uppskattades till runt 25 – 35 år, baserat på b.l.a. osteologiska analyser.

Figur 17 Ellingkvinnan (Fischer 2007:76).

Kroppen antogs ha varit överviktig vid dödsögonblicket. Gällande inälvor var endast fragment bevarade samt delar av vävnad från b.l.a hjärnan, ett öra och ett kollapsat öga med ögonlock. Vidare hittades inga spår av blödningar, varken i ögon eller öron, vilket indikerar att huvudets svåra skador inträffade efter döden. Man kan också anta att kroppen inte hade lagts i mossen direkt, utan förvarats någon annanstans, på grund av avsaknaden av inälvor (Gill-Robinson 2005:63ff).

När kroppen återfanns var den inlindad i en fårskinnscap och en lädercape runt båda benen. Hennes mycket långa hår hade först samlats uppe på huvudet för att sedan blivit flätat och fastsatt vid nacken (Vandkilde 2004:27), i en s.k. 'French plait' eller inbakad fläta (Aldhouse-Green 2015:22). Själva dödsorsaken antas vara hängning eller långsam strypning på grund av den djupa fåran som fanns runt nacken, vilket också tycks vara den enda skadan. Man hittade heller inga försvarsskador på armarna eller tecken på annat våld (Gill-Robinson 2005:63). I närheten av kroppen hade ett 40 centimeter långt läderbälte hittats, vilket man antar att kvinnan hade blivit hängd eller strypt med. Trots att kvinnan bara var i 25-30 års åldern när

hon dog hade hon långt framskriden osteoporos (benskörhet) vilket var oroväckande (van der Sanden 1996:141).

Kring dödsorsaken för Aldhouse-Green fram tankar på huruvida frisyren samt kläderna tillkom före eller efter döden. Om man gjorde i ordning håret efter döden tyder det på att den eller de som dödade henne, eller de som bevittnade hennes död, visade henne vördnad genom att göra henne fin efter döden. Det samma gäller för kläderna; dels var de gjorda i ett värdefullt material och dels har de svept in kroppen med omsorg och med praktiken att täcka kroppen för evigt. Det faktum att det var två klädskycken kan tolkas som att den ena capen var till för henne, medan den andra var till för hennes andliga själ. En annan tolkning grundar sig på praktiken att flera mosslik var begravda parvis – skulle då Ellingkvinnans två caper representera såväl henne själv som en surrogatpartner? (Aldhouse-Green 2015:22).

Figur 18 Detaljbild av Ellingkvinnans frisyra och nackskada ("Ellingkvinnan" 2019 18 december).

5 Huldremosekvinnan

Huldremosekvinnan påträffades i Huldre Mose nära Ramten i Ørum socken på Djursland i Danmark år 1879 (Lund 2002:15) och är daterat till 100 e.Kr. (Aldhouse-Green 2015:201).

När kroppen hittades låg hon på rygg med huvudet mot väst och fötterna mot ost, och benen var uppdragna mot underlivet. Över bröstkorgen låga en stockliknande gren av pilträ, ca 90 centimeter lång och 5 centimeter tjock, som hade gått sönder på flera ställen vid själva uppgrävningen. Hennes högra arm var avsliten, eller amputerad, ovanför armbågen och låg bredvid kroppen, medan vänster arm låg tätt fastknuten över bröstet med ett lädersnöre (Lund 2002:15ff).

Figur 19 Huldremosekvinnan ("Huldremosekvinnan" 2019 18 december/).

Hon var också helt naken, men i samband med nedsänkningen i mossen hade man lagt två caper, en kjol, en s.k. peplosdräkt¹ samt en scarf över hennes kropp (Aldhouse-Green 2015:203). Ulla Mannering, som har gjort detaljerade analyser av just Huldrekvinnans kläder, beskriver hur caperna bestod av en inre och en yttre, varav den inre var lagd över kroppen med den pälsklädda sidan utåt och öppningen eventuellt åt höger. Den inre capen hade pälssidan vänd inåt och täckte endast överkroppen och inga armar, och därför antagligen med öppningen åt vänster (Mannering 2010:11). En rekonstruktion finns att beskåda på National museum i Köpenhamn (fig.15).

Figur 20 Rekonstruktion av Huldremosekvinnans kläder ("Huldremosekvinnans kläder" 2019 19 december).

Dessutom hittade man i en ficka i yttercapen en hornkam, en tunn snörliknande läderrem och ett smalt vävt hårband (fig.16). Dessa föremål var invirade i huden från en urinblåsa, liknande en slags amulettpåse. Efter röntgenanalys kunde man slå fast att föremålen i själva verket har legat i den inre capen.

---

¹ En typ av hängsle kjol med ursprung i det grekiska klädesplagget peplos. Kjolen består av ett rektangulärt tygstycke av ylle som man vek ner mot midjan och sedan svepte runt kroppen och fästes uppe vid axlarna med två spännen. Detta plagg fanns i två varianter; en som var öppen i sidan och en som var ihopsydd på ett tubliknande sätt ("Peplos" 2019 18 december).

Figur 21 De föremål som ursprungligen låg invirade i innercapen, samt halsbandet med bärnstenspärla och bennålen som höll fast scarfen (Mannering 2010:10).

I anslutning till dessa föremål påtalar Mannering också förekomsten av en djup fåra på ringfingret på vänster hand, vilket kan indikera att hon hade på sig en ring när hon dog. Även om man inte vet om ringen hade tagits av innan kroppen lades ner i mossen eller någon gång efter utgrävningen, är det ändå ett anmärkningsvärt fynd. Fingerringar från Förromersk järnålder är sällsynta arkeologiska fynd och är ofta sammankopplade med samhällets elit. Om ringen avlägsnades under utgrävningen tyder det på att den var gjord i guld eftersom silver svartnar i mossens miljö och hade varit svår att se. Ett annat intressant fynd som kan relateras till en eventuell guldring är det ullsnöre med två små bärnstenspärlor som hittades i anslutning till utgrävningen (fig.16). Om kvinnan hade både ring och halsband kan det ge oss värdefull information om hennes sociala status (Mannering 2010:11).

Med tanke på föremålen i den insydda amulettpåsen, kan man tänka att dessa föremål hade varit mycket viktiga och innehaft mer ett symboliskt värde än ett praktiskt. Vissa av textilierna var producerade lokalt, medan innerklädnaden kan ha producerats på annan plats och importerats. Detta tillsammans med smyckena indikerar att Huldremosekvinnan hade haft en hög social status med tillgång till flera olika ägodelar (Mannering 2010:17).

Scarfen som hittades låg placerad runt huvudet eller nacken och var fastsatt med en bennål (fig.16) under vänster arm. Underkroppen var täckt av en lång kjol och fötterna var nakna (Mannering op.cit.:12). Det långa flätade håret antas ha varit knutet i nacken med ett vävt snöre som också var snurrat flera varv runt kvinnans hals (Lund 2002:16), håret saknas dock idag (Mannering 2010:12).

Utifrån Mannerings analyser kan vi anta att kvinnan hade placerats i mossen med stor omsorg. Hon var klädd i tre olika textilier; en vitfärgad innerklädnad vävd med växtfibrer, en röd ullscarf och en blå, eller lilatonad, ullkjol samt två skinn/lädercapen. Kjolen var relativt oanvänd, medan den inre skinncapen var väldigt sliten och lagad flera gånger.

Figur 22 Den inre lädercapen (Mannering 2010:13).

Figur 23 Kjolen med detalj av midjelinningen (Mannering 2010:14).

Vidare har strontiumanalyser påvisat att hon ursprungligen inte var från Jylland, men det går inte att uttala när i livet hon förflyttade sig dit (Mannering 2010:17). Analyser av kvinnans maginnehåll påvisar en sista måltid bestående av grovmalen råg tillsammans med en stor mängd frön från spärgel (en slags nejlikeväxt). Det förekom även rester av djurvävnad och djurhår, vilket tyder på att kött ingick i måltiden (van der Sanden 1996:110).

Även om det ännu inte har varit möjligt att fastställa själva dödsorsaken, talar mycket för att hon blev utsatt för kraftigt våld innan döden. Aldhouse-Green (2015:131ff) beskriver hur, förutom den amputerade högerarmen, även håret var 'amputerat' i och med att det långa håret hade blivit avrakat och placerats intill kroppen. Hårbandet som hade virats runt hennes hals, skulle kunna ses som en slags symbolisk (eller genuin) garrottering. Kvinnan hade även utsatts för ett våldsamt hackande i anslutning till döden. Genom analyser har man kunnat fastställa att armen amputerades, eller helt enkelt hackades loss från kroppen, innan kroppen placerades i mossen. Det fanns även hacksår på framförallt handleden, under – och överarmen. Även hennes högra underben hade blivit utsatt för hackvåld, varav det ena hade gått ända in i skelettet. Också hennes högra fot hade fått ett djupt hacksår. Generellt för alla hennes sår är att man har hackat på kroppen med ett mycket vasst verktyg (van der Sanden 1996:162ff).

På vilket sätt alla dessa skador har betydelse för hennes död, eller dödande, är svårt att uttala sig om – annat än att de antyder en kraftig mängd våld. Aldhouse-Green (2015:127) hävdar dock att de symboliserar handlingar som kan relateras till att förnedra och skambelägga kroppen. Detta förstärks av armarnas korporalitet – en arm amputerad och den andra fastbunden, vilket gjorde henne helt oförmögen att försvara sig, och kunde således med lätthet bli dränkt i mossen.

Tyskland – 5 fynd

Figur 24 Geografisk placering av studiens tyska mosslik. 1. Jühdenerfeldmannen 2. Kayhausenpojken 3. Windeby I 4. Windeby II 5. Osterbymannen (Egen karta).

1. Jühdenerfeldmannen

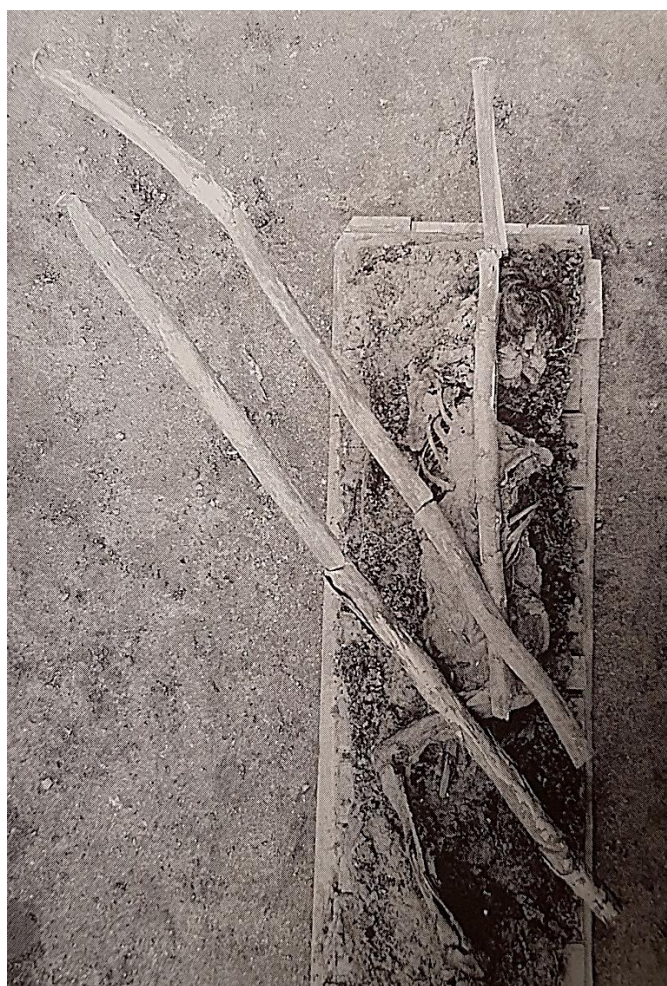
Jühdenerfeldmannen (även kallad Bockhornerfeldmannen) hittades år 1934 i en mosse utanför Jühdenerfeld i Niedersachsen i Tyskland. Två C14-analyser har genomförts där en hudanalys ger en datering på 170 – 45 f.Kr., medan en håranalys daterar kroppen till 55 f.Kr. – 25 e.Kr. (van der Plichta; van der Sanden; Aerts & Streurmana 2004:484). Kroppen är i 35-års åldern och mellan 150 – 170 cm lång. Kroppen påträffades liggandes på rygg och båda armarna samt höger ben saknades, dock hittades små rester av, vad man förmodar är armarna, i anslutning till kroppen. Det 15 cm långa håret samt skäggstubb på överläppen är välbevarat, och håret tros ursprungligen ha varit blont. Huden på fram – och baksida av bröstet är till stora delar intakt, medan andra delar av kroppen har skrumpnat ihop (Bechara 2001:29ff).

Kroppen, som låg i en långsträckt naturlig sänka i mossen, var naken och övertäckt av ett ylletyg och en skinncape. Ovanpå kroppen låg tre tjocka pålar placerade. En av

pålarne låg parallellt över kroppen, medan de andra två låg inkilade i mossväggens högra sida som för att hålla kroppen på plats (van der Sanden 1996:79ff).

Figur 25 Kroppens position i utrymmet i mossen (Granite & Bauerochse 2014:79).

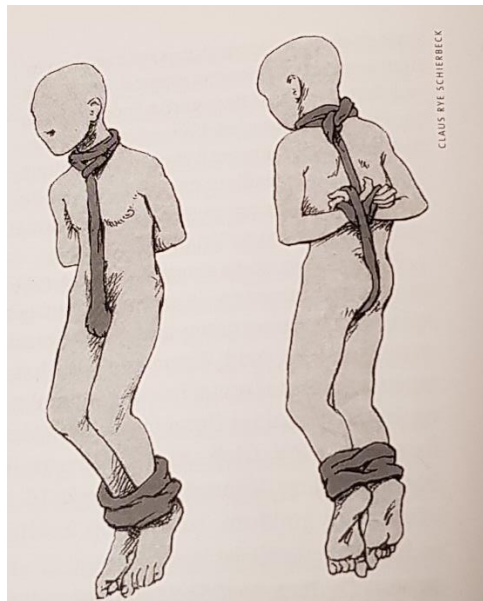
Figur 26 Detaljbild av grenarnas placering över kroppen (van der Sanden 1996:79)

Figur 27 Närbild av överkroppen (van der Plichta et. al 2004:31).

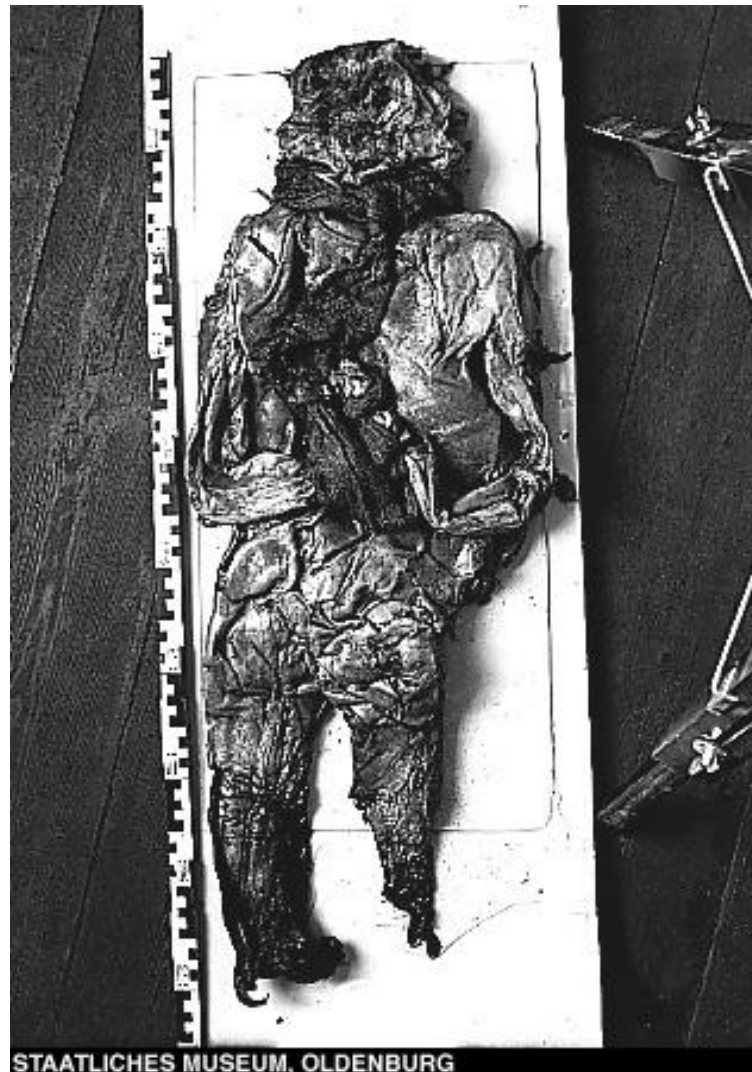
2 Kayhausenpojken

I Kayhausener mosse utanför Bad Zwischenahn, i Niedersachsen påträffades år 1922 kroppen av en pojke i 7-års åldern. Kroppen har C14 daterats till ca 364-50 f.Kr. Pojken var ca 120-125 cm lång och man kunde konstatera att han hade ett gravt höftfel som gjorde att han måste ha varit halt. Det gick också att fastställa att hans sista måltid hade bestått av äpplen eftersom man hittade två äpplekärnor i mag – och tarminnehållet (Lund 2002:14).

Figur 28 Detaljbild på hur kroppen hade blivit hopbunden (Lund 2002:14).

Emellertid, det som är extra uppseendeväckande är hur kroppen var nedlagd i mossen. Kroppen låg på rygg med ett och samma tygstycke hade man först virat tyget runt pojkens hals för att sedan dragit ner det mot och runt hans könsorgan (fig.23). Tyget hade sedan förts upp mellan skinkorna och vidare upp längs med ryggen där man bakband båda händerna, för att slutligen knytas fast runt halsen. Vidare var båda fötterna sammanbundna med ett slags kalvskinn. Detta förfarande hade eventuellt möjliggjort att lättare kunna transportera kroppen ut på mossen, då kroppen var som ett enda stort ihopknutet bylte. Slutligen hade kroppen pressats ner i en fördjupning i mossen med en trästav (ibid.)

Figur 29 Kayhausenpojken (van der Sanden 1996:113)

Då man på kroppen har hittat tre sticksador på halsen, varav två under vänster öra, samt ett fjärde på vänster överarm, misstänker man att pojken blev utsatt för någon form av våldshandling, som efter en rättsmedicinsk undersökning 1981 kunde konstatera att det mest sannolika var någon form av sexualbrott. Trots att kroppen inte var fullständigt bevarad (b.l.a. saknas pojkens penis) har olika analyser ändå kunnat anta pojkens kön och ålder (Lund op.cit.:15). Kroppen var helt naken när man fann den, och den noggranna bindningen kan eventuellt ha skett efter att pojken var död. Sticksåret på överarmen var 4 cm långt och antagligen tillfogat med en slags dolk. Själva dödsorsaken tros vara sticksåren i halsen, då den omsorgsfulla bindningen runt halsen inte var tillräcklig för att orsaka kvävning (Bechara

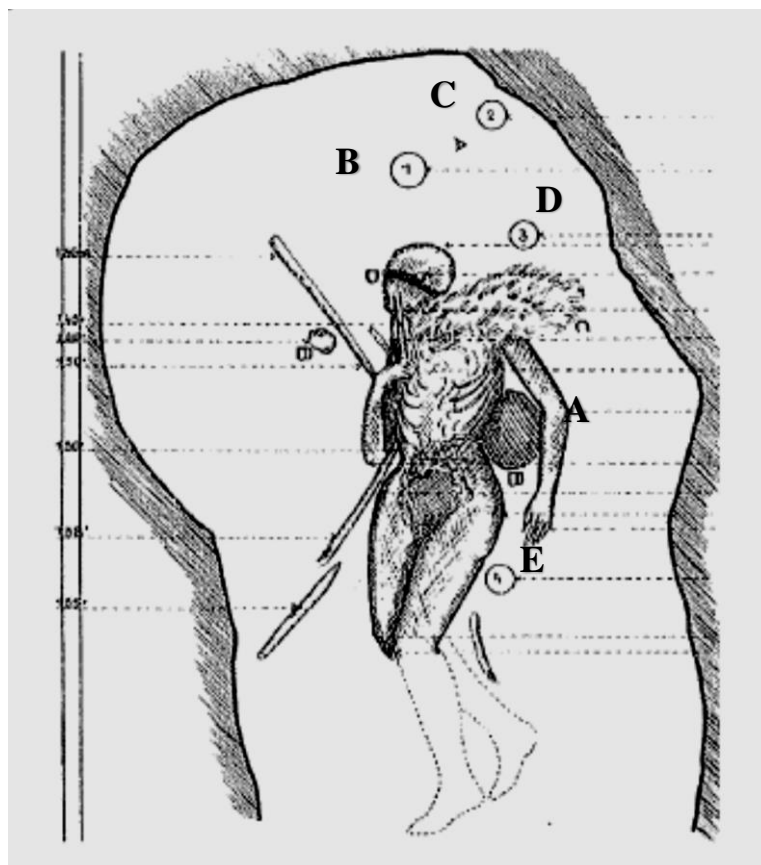

2001:28). Det faktum att pojakens kläder inte uppvisar några märken eller skador, antyder att pojken blev påklädd efter döden (van der Sanden 1996:161).

3 Windeby I

Windeby I är en av de mest grundligt undersökta kropparna som har hittats i mossar. 1952 påträffades kroppen en bit utanför Eckernförde i Norra Tyskland (Gill-Robinson 2005:115). Kroppen är daterad genom C14 till ca första århundradet e.Kr. och hittades i Domlands mossen som tillhörde godset Windeby. Kroppen låg i ett 2,6 meter tjockt mosslager och var naken, så när som på en slags cape av oxhud som var draperad runt axlarna. (Lund 2002:60). När kroppen hittades låg den delvis på sin högra sida, med huvudet liggandes på sidan med ansiktet riktat mot väst. Delar av bröstkorgen och magen var täckta av torv. Benen var lätt böjda och vänster arm är aningen böjd med handen vilandes på vänster höft (Gill-Robinson 2005.:115,224).

De enda invärtes organ som var bevarade var hjärnan som var i mycket gott skick, om än förkrympt. Med hjälp av isotopanalyser av kroppen kan man konstatera att kosten huvudsakligen var vegetarisk. Vidare fanns inga tecken på skador på bröstkorgens kotor samt att hudanalyser av halsen inte uppvisade några tecken på hängning eller strypning (Gill-Robinson op.cit.:215, 236). Under utgrävningen hittades en björkstav på ca 1,27 meters djup och kroppens högerhand bara två centimeter under. Handens tumme låg mellan pek – och långfinger. En sten låg intill ryggen, i midjehöjd, och det är oklart huruvida den hade legat över kroppen vid nedläggningen i mossen. Vidare fanns fyra små lerkrukor i nära anslutning till kroppen (Gill-Robinson op.cit.:212ff).

Figur 30 Kroppens placering in situ. A= stenen, B-E= lerkrukorna (Gill-Robinson 2002:213).

Initialt identifierades kroppen som en ung flicka på grund av det gracila skelettet. Vid senare DNA analyser har man dock kunnat fastställa att kroppen i själva verket är en ung pojke runt 16 - 17 år och ca 165 centimeter lång (Gill-Robinson 2005:236,293). Från pollenanalyser är det fastställt att kroppen inte har dumpats eller lämnats i mossens ytskikt, utan blivit medvetet nedlagd i en påförhand grävd sänka som var fodrad med ljungbuskar, eventuellt som ett gravliknande utrymme (Gill-Robinson op.cit.:221).

Utmärkande för kroppen är frisyren; på huvudets högra sida är håret avklippt till ca 4 - 5 centimeter, medan håret på vänster sida är i princip helt snaggat – endast 2 mm av håret återstår. Analyser har visat att håret ursprungligen hade varit ljusblont, mjukt och lätt lockigt (Gill-Robinson op.cit.:219). Hanteringen av håret har tolkats som att håret blev klippt i två omgångar, och att orsaken bakom ska ha varit någon form av skam eller förnedring (Lund 2002:60). En annan tolkning av praktiken att klippa håret kort, alternativt snagga det, är att det symboliserar en slags *rite de passage*; en övergång från ungdom till vuxen, eller som ett tecken på att man överlämnar sig till gudarna. Det kan också tolkas som en slags återfödelse; att den unga individen återföds som vuxen (Aldhouse-Green 2015:151).

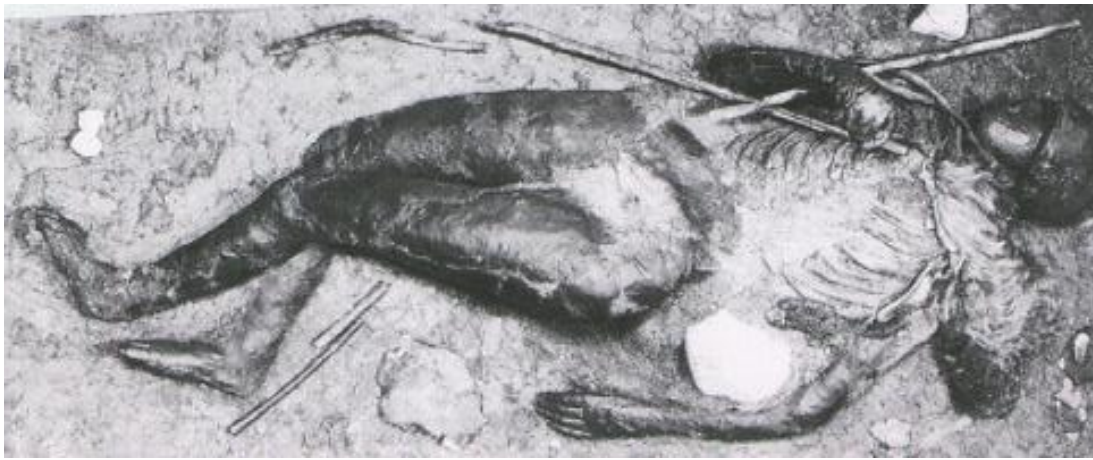

Figur 31 Detaljbild av huvudet Windeby 1 ("Windeby 1" 2019 30 december).

Runt ansiktet, ovanpå näsan, hade man bundit en slags ögonbindel av ull, som har suttit så hårt att det har blivit en fåra i huden. Efter rättsmedicinsk undersökning kan man konstatera att ögonbindeln i själva verket har suttit över munnen, som en slags munkavel. (Lund 2002:60ff). Tyget som var vävt, eller flätat, i språng-teknik var 49 centimeter långt och 3 centimeter brett och var hopknutet med en stor knut i nacken. En tolkning är att tygbandet kan ha haft en ursprunglig funktion att hålla ihop håret och då håret blev avklippt har således bandet glidit ner över ansiktet. En annan tanke är att eftersom kroppen var av manligt kön, kan man ha använt en annan individs, exempelvis moderns, hårband för att antingen täcka över den döda pojks ögon, eller som ett bevis på att kroppen hade övergått från levande till död (Gill-Robinson 2005:298ff).

Kroppen tycks inte uppvisa några skador, annat än de s.k. *Harris lines* (horisontella strimmor) på benens skelett som indikerar perioder av avstannad utveckling på grund av undernäring (Aldhouse-Green 2015:24ff). Med utgångspunkt av detta kan man inte

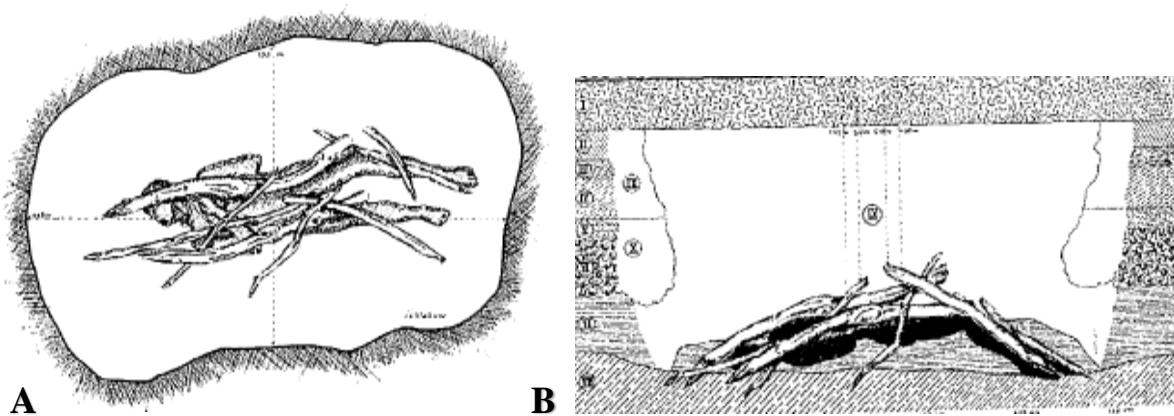
fastställa någon dödsorsak; kroppen kan ha dött en naturlig död genom drunkning, eller medveten kvävning genom munkaveln (Aldhouse-Green op.cit.:125).

Figur 32 Rekonstruktion av Windeby I (van der Sanden1996:81)

Windeby II

Windeby II påträffades endast 20 dagar senare och bara fem meter ifrån fyndplatsen för Windeby I, i juni 1952. Utgrävningen gav en lokal som var oval och med måtten 2,25 m x 1,3 m. Själva kroppen låg på ett djup av 1,29 meter. Den var helt naken och låg på ryggen i nord-sydlig riktning, med underarmarna korsade över bröstet. Då både fötter och anklar hade sjunkit ner djupt i mossen utgjorde knäna kroppens högsta punkt. Åtta tjocka grenar som var huggna med en yxa låg ovanpå kroppen i olika riktningar. Huvudet, som var kroppens lägsta punkt, hade pressats ner i mossen med den tjockaste av grenarna. Runt halsen låg dessutom en snara av hasselrötter, tjock som ett stort finger, och som antagligen har strypt individen (Gill-Robinson 2005:214ff). Kroppen är daterad till omkring 380 – 185 f.Kr. (Gill-Robinson op.cit.:299).

Figur 33 Detaljbild av kroppen in situ. A ovanifrån och B från sidan (Gill-Robinson 2005:215).

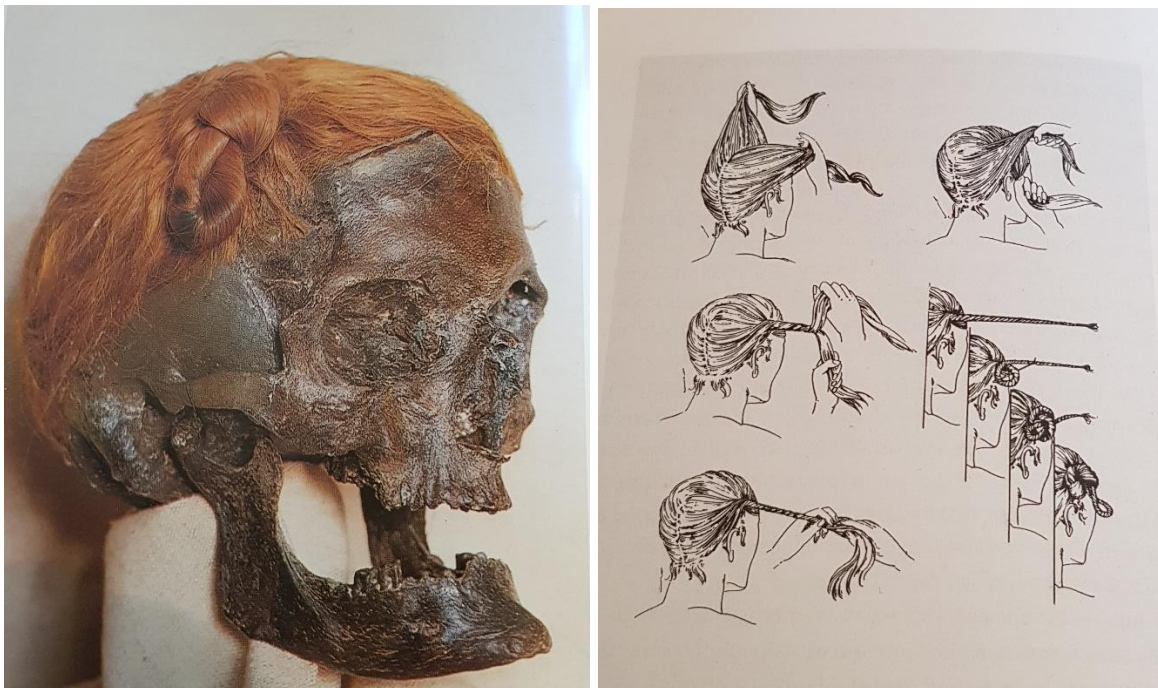
Av kroppen återstod egentligen bara skinn, då skelettet hade upplösts i mossen och kroppen blev uttorkad. Håret på huvudet hade blivit klippt till en ca två centimeters snagg och håret beskrivs som styvt och ursprungligen mörkbrunt. Intill kroppen påträffades även skärvor av en urna, som på grund av det dåliga skicket inte går att datera (Gill-Robinson 2005:220ff).

Även om kroppen var relativt stor är det inte helt lätt att könsbestämma kroppen, likaså ålder på grund av kroppens dåliga skick, men efter makroskopiska analyser av överarmarna antar man ändå att kroppen är en man (Gill-Robinson op.cit:237).

5 Osterbymannen

Osterbymannen hittades 1948 i Köhlmossen sydost om Osterby, och själva fyndet består egentligen bara av ett litet, gracilt kranium och käke. Allt synligt ben har en väldigt mörkt brun, nästan svart nyans. Skallen påträffades på ca 65-70 centimeters djup, och analyser gjorda av professor Hans Weinert vid Kiels Universitet fastslog att kraniet tillhörde en man i 50-60-års åldern. Kraniet är daterat till mellan 75-130 e.Kr. (Gill-Robinson 2005:113,190-193).

Det som gör fyndet intressant, trots all avsaknad av mjukdelar eller kropp, är frisyren. Hela huvudet är täckt av rödlätt hår som har samlats ihop till en fläta, som sedan knutits samman till en knut hängande ner över höger frontallob/panna. Det finns även en del lösa hårtestar som har lossat från flätan. Man kan också skönja en liten del av hud över vänster hjässa och en bit ner över framloben. (Gill-Robinson 2005:113). Skallen hittades inlindad i ett hjortskinn och var fastgjort i mossen med hjälp av pålar, och håret som är uppsatt i en s.k. Sveberknut, var ursprungligen blont eller gråmelerat (Lund 2002:40).

Figur 34 Osterbymannen med Sveberknuten (van der Sanden 1996:6; Aldouse-Green 2015:120).

Håret var uppdelat i två smala flätor som sedan hade tvinnats ihop till en komplicerad vertikal knut – och detta var första gången Sveberknuten kunde identifieras på en kropp. Innan dess hade man bara haft tillgång till knuten genom bilder från Grekisk - och Romersk konst från

200-talet e.Kr. samt beskrivningar i romerska samtida texter. Utifrån knutens form kunde man konstatera att Osterbymannens hår hade varit ca 28 centimeter långt, och själva knuten var inte fastsatt varken med hårnålar eller hårband. Själva ursprunget till Sveberknuten är okänt, men det finns tolkningar som menar att det var en vanlig frisyr för män med långt hår, eller att den kan ha haft en slags social statusfunktion (Gill-Robinson 2002:195ff). Tacitus tolkar knuten som unik för tyska medborgare av högre rang, vilket skulle kunna antyda att Osterbymannen inte hade varit slav. Istället hade han kunnat vara en tillfångatagen soldat eller gisslan (Aldhouse-Green 2015:124).

Gällande käken har det visat sig att den inte tillhör själva kraniet. Detta grundas på att käken är mer robust än skallen samt att benen i käken är svarta, medan skallens ben är mer ljusbruna. Således kan man dra slutsatsen att käken ursprungligen tillhörde en annan individ (Gill-Robinson 2005:199ff).

Själva dödsorsaken antas vara ett kraftigt slag mot huvudets högra tinning, varav man sedan har skiljt huvudet från kroppen genom att skära av det med en vass kniv, eller svärd, i nivå med andra nackkotan (C2) (Aldhouse-Green 2015:124).

Holland – 2 fynd

Figur 35 Geografisk placering av studiens holländska mosslik.. 1. Weerdingemännen 2. Ydeflickan (Egen karta).

1 Weerdingemännen

Dessa två kroppar påträffades i Bourtangemossen i Weerdinge år 1904. Kropparna var nedlagda i mossen på ett sådant sätt att den ena kroppen tycktes vila på den andra kroppens högra arm, och de låg vända mot varandra – nästan som en slags omfamning. Detta gjorde att man initialt benämnde fyndet som 'Weerdingeparet' eftersom inimiteten i korporaliteten tolkades som att kropparna tillhörde en man och en kvinna (Aldhouse-Green 2015:63ff). Kropparna är daterade till 109 - 31 f.Kr. (van der Sanden 1996:191).

Att kropparna först tolkades som man och kvinna grundades på bäckenbenets storlek, där bäckenet var större på den längre kroppen. Vid senare analyser har man dock konstaterat att båda kropparna är av manligt kön (Brown 2017:16). En av kropparna hade fått ett stort sår i övre delen av magen, vilket ledde till att delar av inälvorna hängde utanför kroppen, som om hela magen hade skurits upp (Brown 2017:16). Att inälvorna ramlade ur magen skedde antagligen redan innan han lades ner i mossen (van der Sanden 1996:161).

Figur 36 A= Detaljbild av den ena mannens skador på magen. B= Weerdingemännen (van der Sanden 1996:179, 101).

Dödsorsaken kan således fastställas gällande mannen skador i magen, dock vet man inte i nuläget hur den andre mannen dog. En hypotes är i alla fall att de var avrättade eller dödade samtidigt (Brown 2017:16). Det faktum att det är två män leder även fram till tolkningar som rör homosexualitet och hur 'sådana' individer dränktes i mossar. Dock tycks det vara mer komplext än så. Tacitus skriver exempelvis hur den fege, den som undviker och den som saknar moral ska dränkas i kärr och täckas med hopbundna grenar. Utifrån detta tycks det ligga större fokus på individer som agerar utanför samhällets normer oavsett sexuell läggning. Fokuset på svag, vek eller undflyende kan också innebära krigare som flyr eller inte vill stå för sitt ord (Jarehorn 2016:23).

Ytterligare tolkningar fokuserar på det faktum att bara den ena mannen tycks ha blivit skadad och dödad, medan den andra mannen frivilligt kan ha låtit sig bli avrättad. Ett sådant förfarande kan tyda på någon form av släktskap, kanske far och son, eller att männen var ett älskande par (Murray 2016:214). Dock är tolkningen om homosexualitet svag, eftersom den romerska författaren Athenaeus hävdade att det fanns många homosexuella män under järnåldern – vilket betydde att homosexualitet var en accepterad samhällsnorm och därför inte straffbart eller stämplat som kriminellt. Det latinska uttrycket *corpore infamis* definieras mer

som en kropp som är fläckad av ett avskyvärt leverne och icke-accepterade handlingar, vilket omfattar fler beteenden än bara homosexualitet (Brennan 2014:20).

2 Ydeflickan

Ydeflickan hittades 1897 och är daterad genom C14 till 54 f.Kr. – 128 e.Kr. Kroppen var en flicka i 16-års åldern och nedlagd i mossen övertäckt med en mycket sliten ullkappa. Skicket på klädedräkten kan antyda att flickan tillhörde en lägre social klass. Kroppen är en av få fynd som har begravts övertäckta, eller 'påklädda' (Aldhouse-Green 2015:17). Det gick att konstatera att flickan hade lidit av grav skolios som måste ha påverkat hennes tillväxt och rörlighet. Vidare var hennes korsben asymmetriska, speciellt där de är i kontakt med bäckenet. Vävnaden på höger stortå var svullen samt att tån bredvid antogs vara utan känsel. Detta måste ha påverkat att kroppsvikten hamnade oproportionellt på dessa tår – vilket kan ha varit en konsekvens av hennes skolios (van der Sanden 1996:138).

Flickan dödades genom strypning, eller garottering. Men man har även funnit ett knivhugg i närheten av hennes nyckelben (Aldhouse-Green 2015:17). Snöret som ströp henne var ett ca 220 centimeter långt ullband, som hade virats tre varv runt hennes nacke. Punkten där knuten, varigenom snöret gled, syns fortfarande under hennes vänstra öra (van der Sanden 1996:156). Flickans långa blonda hår var intakt på huvudets vänstra sida, medan håret på höger sida hade ryckts loss, och antagligen tillfogat flickan oerhörd smärta. Att hon blev övertäckt med den långa kappan kan antyda att någon ville att hon skulle hålla sig varm under hennes sista timmar i livet. Själva förfarandet att rycka loss delar av hennes hår och lägga bredvid kroppen kan vara tecken på att flickan hade begått någon skamfull handling, som exempelvis sexuellt omoraliskt uppförande (Aldhouse-Green 2015:18,150ff).

Figur 37 Detaljbild av Ydeflickan (van der Sanden 1996:157)

Storbritannien – 2 fynd

Figur 38 Geografisk placering av studiens engelska mosslik.. 1. Lindowmannen/Lindow II 2. Worsleymannen (Egen karta).

1 Lindowmannen/Lindow II

1983 påträffades kvarlevorna av Lindowmannen i utkanten av Lindowmossen (Lund 2005:9), och kroppen har C14 daterats till mellan 54 – 104 f.Kr. (van der Sanden 1996:190). I Lindowmossen hittades fyra kroppar, varav Lindowmannen är den som är bäst bevarad, varför han också kallas Lindow I. Kroppen består av både skelett och mjukdelar, mestadels på överkroppen; torso, båda armarna och huvudet, samt nederdelen av höger ben. Det finns också vävnad från bäckenområdet, höger höft och vänster ben (Gill-Robinson 2005:57).

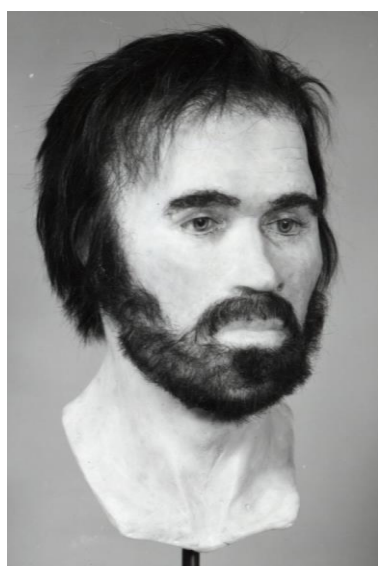
Lindowmannen var mellan 20 - 25 år gammal när han blev dödad. Hans hår och skägg var välklippt genom någon form av sax och naglarna var så välskötta att han antagligen aldrig hade utfört något hårt arbete med händerna. Mannen var också helt naken sånär som på ett armband på hans vänstra arm, tillverkat av rävpäls (Aldhouse-Green 2015:28,30). Forskare på British Museum har konstaterat att mannen var runt 1,70 centimeter lång, vägde omkring 60 - 65 kilo samt att hans sista måltid bestod av osyrat bröd ("Lindowmannen II" 2020 januari 1). Detta bröd var bakat på ett underlag som innehöll flera olika sorters frön och sädesslag. Han hade också ätit pollenkorn av mistel. Brödet var tillagat genom upphettning till ca 200 – 250° en kort stund, vilket tyder på bakning och inte kokning (Aldhouse-Green 2001:124).

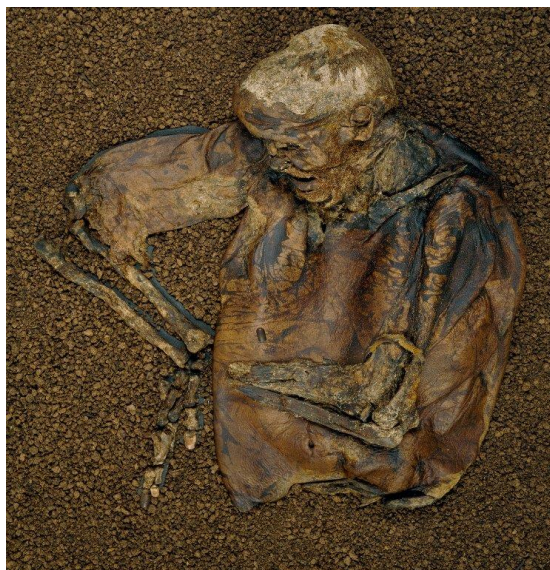

Figur 39 Detaljbild av Lindowmannen ("Lindowmannen" 2019 29 december).

Efter xeroröntgen kunde man få en klar bild över mannens olika skador på kroppen; omfattande skador på halsryggskota två och tre (C2 och C3), möjligen orsakat genom slag med ett trubbigt föremål. Ytterligare skador var en fraktur på främre delen av skallen som hade tryckt ihop kraniet, samt en fraktur på kraniet nära nacken, antagligen även dessa orsakade genom trubbigt våld och upprepade slag. Hela kroppen var hoptryckt som ett resultat av mossens tyngd. Vidare fann man uppe på hjässan ett möjligt köttår samt sår i nacken. Såret på hjässan blev tillfogat före döden och gjordes med ett smalbladigt kraftigt vapen, exempelvis en yxa. Slaget på hjässan gjorde antagligen mannen medvetslös och kan ha varit det dödande hugget som utdelades medan mannen antingen stod upp eller på knä (Gill-Robinson 2005:58ff).

A

B

Figur 40 A= Rekonstruktion av Lindowmannens ansikte. B= Lindowmannens framsida ("Rekonstruktion" & "Front" 2020 1 januari).

Utöver dessa slag och huggskador, fanns även en snara av senor runt mannens hals, och det går att se synliga ligaturer på halsens framsida och sidor, samt ett tydligt sår rakt på nacken. Snaran kan ha använts för att garrottera mannen eftersom såret på halsen var rent och tydligt och troligen avsett att skada halspulsådern. Tillsammans med garrotteringen, fick såret i nacken funktionen att skapa ett starkt blodflöde. En fraktur på revbenen tros ha varit tillfogad genom ett kraftigt slag på brösttryggen strax efter dödsögonblicket (Gill-Robinson 2005:58ff).

Såret i nacken antas ha syftat till att skära halsen av mannen samtidigt som han också blev strypt. Alla dessa skador sammantaget indikerar ett kraftigt övervåld, som avslutades med att någon knuffade ner mannen med ansiktet före i mossen. Möjligen kan han ha hållits hängande strax ovanför mossens yta fram till den sista våldsakten eftersom man kan styrka att han hade andats in mossvatten (Aldhouse-Green 2015:28). På grund av hans många skador kan man anta att Lindowmannen blev utsatt för s.k. trippeldöd – slagen i huvudet, strypt och halshuggen. Detta förfarande kan ha haft som syfte att förnedra och skämma mannen, trots hans förmodade höga sociala ställning. En tolkning är att han kan ha varit en utländsk krigsfånge som blev rituellt slaktad av ett främmande samhälle. Kroppen kan i detta sammanhang också ha varit målad med blå färg i olika mönster, men det kan också vara missfärgningar orsakade efter döden (Aldhouse-Green 2001:124).

2 Worsleymannen

1958 upptäcktes Worsleymannen i en mosse nära Cheshire drygt två mil från den lokal där man hittat Lindowmannen. Den enda kvarlevan av mannen var huvudet som visade sig vara av manligt kön och runt 20 – 30 år gammal (Giles 2006:4). Kraniet är daterat till ca 289 – 149 f.Kr. (van der Sanden 1996:190). Huvudet har blivit medvetet avskiljt från övriga kroppen vid andra halskotan (C2) med en skarp kniv eller svärd. Forensisk analys påvisar hur vissa sår och hugg blev tillfogade mannen före döden. Djupt inbäddat i övre delen av nacken fanns en snara, eller rep, som man antar har haft funktionen att strypa mannen innan man högg av honom huvudet. Det mest utmärkande draget på mannens huvud var ett kraftigt deformerat högeröra. Man kan också se hur svärdet eller kniven har gått in exakt på halskota två (C2), precis som på Osterbymannen. Han har dessutom fått ett kraftigt slag mot huvudet som gav en fraktur uppe på hjässan. Så även Worsleymannen tycks ha blivit utsatt för 'trippeldöd' där det huvudsakliga syftet med halshuggningen antas ha varit att statuera ett exempel (Aldhouse-Green 2001:124).

Det deformerade örat var antagligen väl synligt för omgivningen, och det finns spår på kraniet som antyder att mannen lät håret växa långt på höger sida för att kunna dölja örat. Det kan också ha varit så att örats defomerings kan ha orsakat dövhet

Figur 41 Worsleymannen (van der Sanden 1996:159)

Irland – 3 fynd

Figur 42 Geografisk placering av studiens irländska mosslik.. 1. Gallaghmannen 2. Clonycavanmannen 3. Old Croghan Man (Egen karta).

1 Gallaghmannen

Gallaghmannen är ett av de tidigaste fynden av kroppar bevarade i mossar. Han påträffades redan 1821 i Galway (Aldhouse-Green 2015:30). Kroppen är daterad till mellan 391 – 111 f.Kr. (van der Sanden 1996:189). Mannen hittades på tre meters djup i mossen. Det lilla fakta som finns bevarat om kroppen talar om att den tillhörde en ung man med långt mörkt hår och skägg. Han hade på sig kroppsnära knälång tunika av hjortskinn. Runt halsen hade han ett rep, eller band, av vävt av hasselnötsvidjor, som kan ha använts för att strypa mannen. Utrymmet där han låg var markerat med två träspett som hade stuckits ner djupt i mossen vid huvudet och fötterna (Aldhouse-Green 2015:30,72). Spetten kan även ha haft funktionen av att hålla kvar kroppen i mossen. Vidare kan man konstatera att även denna man hade ätit en sista måltid av något brödlignande bakat på olika sädesslag (Aldhouse-Green 2001:120ff).

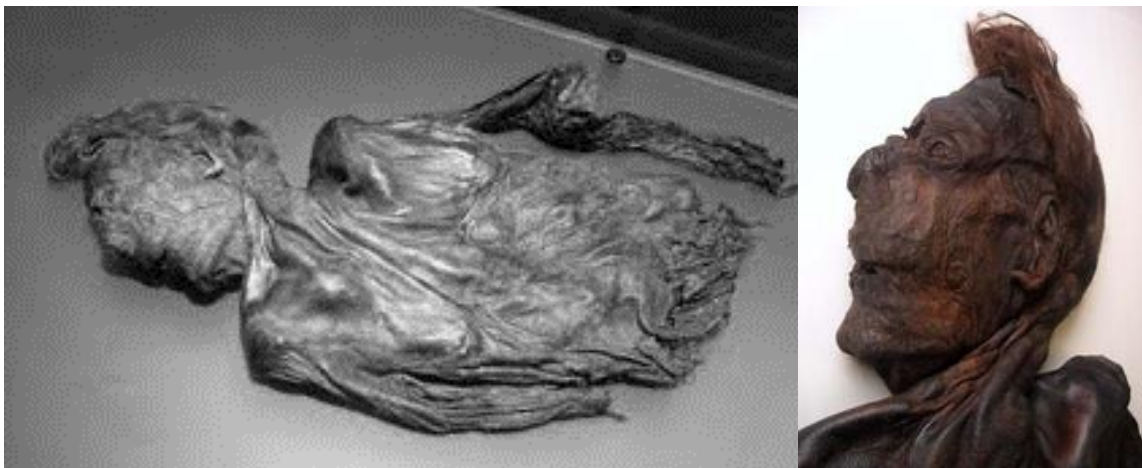
Figur 43 Gallaghmannen in situ (Herriott 2005:66).

Gallaghmannens sista måltid, innehöll precis som Lindowmannen, även rester av mistel. Denna växt kan ha orsakat en lugnande känsla av nerverna, förhindra kramp, lindra känslor av yrsel samt motverka känslor av förlamning. Vidare kan den haft någon form av symbolfunktion utifrån Druidiska ritualer (Herriott 2005:65).

2 Clonycavanmannen

Clonycavanmannen hittades år 2003 i en mosse i County Meath, och är C14 daterad till 392 – 201 f.Kr. (Kelly & Bentley 2015:4). Huvudet och torson var intakta och man kan se hur han dog genom extremt kraftigt våld; han blev slagen i ansiktet vilket resulterade i en knäckt näsa (Kelly 2020), huvudet har fått ta emot flera yxhugg och magen har blivit uppskuren. Valet av yxa har tolkats som en yxa av sten, vilket kan betyda att personen som dödade honom medvetet hade valt ut ett gammalt föremål; en stenåldersyxa. Syftet med detta kan ha varit att uppfylla offret med ärftliga egenskaper såsom värdighet och majestät. Denna tolkning kan rättfärdigas genom fynd av stenåldersyxor på Galliska – Romerska kyrkogårdar (Aldhouse-Green 2015:170).

Kroppen var naken när den lades i mossen. Analyser av maginnehållet visar att han sista måltid var växbaserad, och håranalyser konstaterar att hans huvudsakliga föda i livet var vegetarisk. Det faktum att den sista måltiden var vegetarisk kan betyda att han blev dödad under sommaren eller tidig höst, och han blev mellan 25 och 40 år gammal (Aldhouse-Green på.cit.:74ff).

Figur 44 Clonycavanmannen (Aldhouse-Green 2015:32), samt Clonycavan håruppsättning ("Clonycavan frisyra" 2020 1 januari).

Det som är mest utmärkande är dock inte våldet, utan mannens frisyra. Håret är rakat från öra till öra på främre sida av huvudet, och resten av det långa håret är samlat högt upp på toppen av huvudet i en löst sammansatt knut (*Historiska hemligheter: Mossens lik* säsong 4 avsnitt 7 SvtPlay 2019). Håruppsättningen består av att det långa håret har samlats ihop på huvudet i syfte att få en rejäl höjd på själva hårknuten. För att hålla håret på plats användes en dyrbar 'hårgele' gjord på en blandning av olika växtoljor och tallkåda. Denna kåda finns bara i området kring Pyreneerna och måste sålunda ha importerats från Frankrike eller Spanien. Man har även funnit rester av en s.k. hårslips som man antar har hjälpt till att hålla håret på plats. En teori

bakom den höga knuten är att mannen ursprungligen var mycket kort, ca 158 cm, och frisyren kunde sålunda ge en visuell bild av att mannen var längre (Fletcher 2020).

Det finns bevis som antyder att frisyren gjordes en tid före döden, utan att blivit tvättat, eftersom det var angripet av löss. Själva frisyren kan ha varit en del i en dödsritual grundad på mannens förmodade höga status, vilket styrks av hårlössen – ritualen påbörjades helt enkelt flera månader innan själva dödandet (Aldhouse-Green 2015:32).

3 Old Croghan Man

Old Croghan Man påträffades samtida med Clonycavabmannen, på våren år 2003 i County Offaly (Aldhouse-Green 2015:30). Kroppen är C14 daterad till 362 – 175 f.Kr. (Kelly & Bentley 2015:4). Mannen var i 25-års åldern och mycket lång; 1,91 centimeter med ett enormt spann mellan armarna. Invärtes undersökningar visar att han trots sin uppenbara fysik, ändå hade lidit av lungsäcksinflammation vid något tillfälle i livet på grund av ärrbildning på lungorna. Vid undersökningar av kroppen blev det uppenbart vilket synnerligen extremt våld mannen hade blivit utsatt för – både före, i nära anslutning till eller efter döden. Själva dödsorsaken var ett knivhugg som punkterade vänster lunga, trots att mannen försökte parera hugget, vilket efterlämnade försvarsskador på ena armen. Efter knivhugget blev han halshuggen samt att kroppen blev avdelad i två halvor i höjd med diafragman. Dessutom hade hans bröstvårtor skurits av, samt att hans överarmar var piercade och tvinnande hasselvidjor var dragna genom hålen, eventuellt innan dödsögonblicket (Aldhouse-Green 2015:30,59,87).

Figur 45 Old Croghan Mans torso och armar (Aldhouse-Green 2015:30).

Naglarna på mannen var mycket välskötta och kroppen var helt naken förutom ett armband runt den ena överarmen. Armbandet var gjort av flätat läder och utsmyckat med metallinfattningar föreställande La Tène-motiv (keltiska motiv). Armbandet, tillsammans med mannens mycket proteinrika kött diet och välskötta utseende bör indikera att mannen hade en mycket hög social status – åtminstone fram till hans död som uppenbart var en slags förnedring av kroppen. Just praktiken att skära av bröstvårtorna representerar en mycket speciell form av kroppsligt våld, och den troligaste orsaken är att det symboliserar det sista stadiet av förnedring på en redan förnedrad kropp, innan den placerades i mossen. (Aldhouse-Green 2015:30ff,134).

Även om mannen uppenbarligen åt mycket kött, bestod hans sista måltid helt av vegetabilier; smörmjölk och sädesslag, vilket inte alls var lika energigivande. Syftet med detta

kan eventuellt ha varit att ge honom en betydligt 'svagare' måltid innan döden (Aldhouse-Green op.cit.:59).

4.4 En diskussion kring etik och vördnad

Förvisso ger den bevarande aspekten stor betydelse för den arkeologiska forskningen, men en av de mest bidragande faktorerna till den allmänna fascinationen för dessa mumielika kroppar är deras kroppsliga uttryck. Denna möjlighet till beskådning för den stora allmänheten var Globs bok 'The Bog people' från 1969 som innehöll flera mycket starka svart-vita fotografier på kropparna. Genom att se tydliga bilder på slutna ögon, fortfarande med ögonfransarna kvar, slutna sammanpressade läppar, eller de perfekta virvlarna på fingrarna kunde man nu verkligen komma ansikte mot ansikte med dessa sedan länge döda individer. Ansiktsrekonstruktioner och utställningar lockar en stor publik, liksom fiction i form av litteratur och film.

Dock finns det också en växande kritik mot detta utlämnande av kropparna, b.l.a. en utställning i London av *the Lindow Man* skapade delade meningar. Kritiska röster menade att denna individ förkroppsligade ett slags moraliskt budskap till oss nutida betraktare i hans försvarslösa kroppsposition. Med sänkt blick som i en ofantlig sorg och nacken böjd så att huvudet vilar hjälplöst mot bröstet, som i en slutgiltig kapitulation, blir vi såväl förförda av våldet som av det monstruösa vi bara är några centimeter ifrån (Jones 2007:23ff). Ett flertal av besökarna fann denna exponering mycket obekvämt och stötande och ifrågasatte, vilket har lett till ökade krav på arkeologer att rättfärdiga hur attityder gentemot förhistoriska döda kroppar skiljer sig mot nutida, avlidna individer. Detta ifrågasättande har sålunda lett till att arkeologin som disciplin i allt högre grad börjar fundera kring huruvida gravöppningar, omfattande analyser och publika utställningar är etiskt moraliskt med tanke på hur dessa individer ofta har mött en brutal och våldsam död (Restell Orr 2019 <https://www.honour.org.uk/lindow-man-in-manchester-on-display/>; O'Sullivan 2007:20; Swain 2002:99ff).

Ett sätt att bemöta denna kritik är att likt *The Kingship and Sacrifice* – utställningen på Irlands National museum visa vördnad och respekt för de döda kropparna. Genom att så värdigt som möjligt berätta deras egna historier om sina liv ville man försöka skänka mening åt deras liv. En annan strategi var att placera kropparna en bit bort från informationstavlorna, så att besökarna kunde sitta ner vid kroppen och i lugn och ro begrunda och reflektera över kropparnas livsöden (Kelly & Bentley 2015:37).

Att respekt och vördnad är nyckelord i forskning kring mosslik vittnar Aldhouse-Green om, som menar att vi alltid ska se kropparna som människor och inte forskningsobjekt. Detta gäller även hur forskarna uttrycker sig i tal och text när de presenterar sina rön, för att hela tiden upprätthålla både kropparnas värdighet, men också vår egen (Aldhouse-Green 2015:200ff).

Kapitel 5 Analys och resultat

Analysen kommer att utgå från studiens tre frågeställningar där kärnaspekterna är korporalitet, attribut och kroppsskador. Genom att använda serialitetsbegreppet, *différance* och korporalitet ämnar analysen undersöka dels individens aktiva handlingar och dels hur korporaliteten blir en symbol för dessa handlingar. Vidare kan *différance* erbjuda möjligheter att se större sociala mönster genom små avgränsade lokaler.

Fokus i analysen ligger på fyra stora teman: nakenhet, hår, övervåld samt straff eller offer. Dessa teman är baserade på sammanställningen i tabell 3. (bilaga 1). Genom dessa övergripande teman ges studien en möjlighet att såväl besvara som problematisera frågeställningarna, och på så sätt erbjuda en fördjupande diskussion.

5.1 Nakenhet

Genom materialet kan vi se flera former av korporalitet och hur denna agerar berättare i varje enskilt fall. Dessutom behöver det inte vara samma agent eller berättare, d.v.s. korporaliteten berättar sitt narrativ dels ur den döda individens perspektiv, och dels det samhällsperspektiv som individerna befinner sig i.

En omedelbar korporalitet är att alla kroppar är nakna vid nedläggningen i mossen, med Gallaghermannen som enda undantag. Majoriteten av kropparna är nakna och ligger på rygg – i några enstaka fall ligger kropparna på mage eller lite vridna, som om de har fallit framstupa ner i mossen. Själva nakenheten består inte enbart av att kropparna är avklädda, utan även att håret på vissa av kvinnorna (Huldremose och Yde) delvis är avrakat eller bortslitet.

Om vi stannar kvar vid den fysiska nakenheten där kroppen eventuellt var synligt naken vid dödsögonblicket, kan vi se hur Aldhouse-Green (2015:149ff) beskriver detta som en intim relation mellan, inte bara offret och den som dödar, utan också åskådare, platsen för dödandet och de eventuella andar eller gudar som döljer sig i mossen. Även om nakenheten avslöjar könet på offret, kan det också få betydelse för relationen privat – offentligt, d.v.s. individens privata sfär, i form av kön och naken kropp, blir plötsligt tillgänglig för offentlig beskådan. Vi skulle kunna tolka detta som att den privata identiteten uppgår i ett större sammanhang. En annan tanke i detta sammanhang är att nakenheten är ett sätt för mossen att penetrera och symboliskt blockera kroppens öppningar – som ett sätt att tillsluta kroppen för alltid. Vi kan också se hur avsaknaden av kläder inte var menat för förövaren eller åskådarens egen vinning, eftersom kläderna oftast lades ner i mossen tillsammans med kroppen.

Samtidigt kvarstår det faktum att flera av kropparna var övertäckta efter nedläggningen, speciellt Huldremosekvinnan och Ydeflickan är ju mycket omsorgsfullt täckta. Huruvida det var förövarna eller någon bland åskådarna som gjorde detta vet vi inte, men det kan tänkas att själva nakenheten i sig själv var ett nödvändigt element i de eventuella ritualer som ägde rum i samband med dödandet. Genom att klä av individen före döden kan huden på kroppen ha betraktats som en slags avgränsning, i likhet med att mossen stänger till kroppen (Aldhouse-Green 2001:146). Utifrån ett sådant perspektiv spelar nakenheten och blottandet av huden den primära rollen i dödandet. Om vi tittar geografiskt och tidsmässigt på denna praktik att blotta kropparna, ser vi att oberoende av tid och rum, sker liknande praktiker. Det tycks inte heller vara någon skillnad mellan könen, då både män och kvinnor är nakna, tillika praktiken att placera kläder intill kroppen.

Huruvida håret ansågs tillhöra kroppen är svårt att fastställa, vi kan dock konstatera att även nakenhet genom att raka eller klippa håret blir ytterligare en dimension av nakenheten. Av de 17 kropparna som studien omfattar, har tre kroppar någon form av relation mellan korporalitet, nakenhet och hår; Huldremosekvinnan, Windeby I och Ydeflickan. Utifrån Tacitus kan detta tolkas som ett tecken på att dessa individer har varit sexuellt avvikande,

företrädesvis genom otrohet och hans beskrivningar av hur otrogna fruar blir rakade, avklädda och uppvisade för resten av samället (Tacitus 2005:kapitel 19). Dock kan nakenheten i denna kontext också indikera en slags bannlysning av individen in i en mellan-världslig värld. På så sätt hamnar kroppen i ett sammanhang där den inte ruttar och inte heller kan dess själ förflytta sig vidare till förfäderna. Kroppen blir fångad på tröskeln mellan himmel och jord. Dock kan detta även inbegripa att det inte är den dödade individen själv som har utfört avvikelsen, utan den fungerar istället som en symbol för en slags social gemensam skuld – som en syndabock för andras avvikelser (Giles 2009:85).

Nakenheten kan, till skillnad från skam och förnedring, istället vara en symbol för renhet och ödmjukhet där kroppen är helt blottad inför övergången och mötet med 'den andra' världen, i likhet med den *rite de passage* som Aldhouse-Green talar om (2015:151). Detta skulle kunna fungera som en troligare tolkning med tanke på att materialet påvisar att båda könen får håret avrakat. Å andra sidan, verkar den idén mindre trolig om man ser till hur håret har hanterats i exemplet med Ydeflickan och Huldremosekvinnan. I båda dessa fallen tycks håret ha spelat roll för att tillfoga inte bara extrem smärta och 'amputation,' utan även död genom kvävning.

När det gäller de klädattribut som vissa av kropparna är övertäckta med, kan dessa ha flera tänkbara tolkningar. Om vi ser till nakenheten som ett sätt att möta andarna och inte något sexuellt, kan övertäckningen ha haft en skylande effekt. Tvärt emot teorierna om sexuellt avvikande individer som ska blottställas för att visa sin skam, kan det här istället vara tal om nakenhet på en annan nivå än den sexuella, vilket producerar känslor av att vilja skylla, dölja och visa vördnad. Huldremosekvinnan hade ju exempelvis flera olika kläder samt föremål ovanpå den nakna kroppen, kläder som verkar ha varit speciellt utvalda för ceremonin – vilket indikerar ett helt annat syfte än att peka ut individen som sexuellt och socialt avvikande.

5.2 Hår

Håret kan ha flera betydelser än nakenhet. Elva fall i studiens material har alla hår i olika former. Kvinnorna, som alla har långt hår, har ofta en eller flera flätor, och dessa individer är fördelade geografiskt i Danmark och Holland. Även tre av männen har långt hår; Clonycavan, Jühdenerfeld och Osterby som geografiskt är fördelade i Irland och Tyskland.

Praktiken skiljer sig dessutom gällande frisyerna som framförallt utmärker sig hos Clonycavanmannen och Osterbymannen, d.v.s. lokaler i såväl Irland som Tyskland. Flera av de manliga kropparna var kortklippta eller snaggade, samt hade även rakat sig och vårdat naglarna. Detta talar också emot Tacitus tjuvar och avvikare, i och med att de flesta kropparna tycks tillhöra en högre samhällsligt skikt – vilket i sin tur kan indikera praktiken att offra människor. Tanken på ett högre samhällsskick kan eventuellt styrkas med att vissa av individerna har avancerade frisyrer och även tillhör. Clonycavanmannen har ju till exempel fått sitt långa hår uppsatt med hjälp av dyrbar och importerad 'hårgele'. Ellingkvinnans hår har också fått en komplicerad flätning, samt Osterbymannens 'Sveberduk' – som kan antyda att dessa individer, åtminstone i nära anslutning till sin död, inte utförde några tunga kroppsarbeten.

Om vi tittar lite närmare på just Clonycavan och Osterby, har vi två snarlika frisyrer, även om Clonycavanmannens inte är en renodlad 'Sveberknut'. Enligt Tacitus användes denna frisyr för att skilja mellan fria män och slavar inom folkgruppen Sveber, men också för att skilja mellan Sveber och övriga germaner. Frisyren förekommer även hos stammar som är nära besläktade med Sveberna och som ville imitera deras stil. Håret drogs bakåt, som om man tuperade det, för att det skulle stå rakt upp från pannan, och hövdingarna hade än mer arbetade frisyrer. Det enda syftet med frisyren var att dessa män skulle se ännu längre och mer skräckinjagande ut när de rusade in i strid (Tacitus 2005:kapitel 38). Denna beskrivning indikerar att Osterbymannen kan ha varit krigare. Samma frisyr finns dessutom gestaltad på bilder av barbarer från det romerska Dacia (nuvarande Rumänien), så eventuellt kan denna

frisyr ha spridits västerut till såväl Tyskland som Irland – om än i modifierad stil (Aldhouse-Green 2015:23ff).

Det intressanta med Sveberknuten är kopplingen mellan Clonycavan, Osterby och Eutinfigurerna. Rent tidsmässigt befinner sig dessa tre fynd i ett tidsspann mellan 392 f.Kr. – 94 f.Kr. Eftersom Eutinfigurerna är daterade till mellan 200 – 300 f.Kr. hamnar ju Clonycavanmannen i ett speciellt ljus, då han levde mellan 100 - 200 år före Eutinfigurerna. Om det var romerska konsthantverkare som tillverkade träfigurerna är det inte omöjligt att det på ett tidigt stadium har funnits kontakter mellan Clonycavan och romarna. En annan öppning i detta är hur Tacitus önskan att presentera sveber som grymma germaner, eventuellt kan visa sig vara inget annat än en önskning. Istället kanske det var helt andra personer som använde sig av frisuren, vilket Clonycavan kan indikera. Att den manliga träfiguren har kortklippt hår passar väl in på de kroppar i studien som har kortklippt och välskött hår. Däremot är det mer problematiskt med kvinnohuvudet eftersom hon uppenbarligen har en Sveberknut. Om vi ska tro Tacitus är det enbart män och krigare som bär denna frisyr. Utifrån det kan man tänka sig två alternativ; antingen är huvudet på kvinnokroppen inte det ursprungliga huvudet utan figuren är manipulerad i efterhand genom att man satte dit ett manshuvud, eller så är det helt enkelt så att frisuren inte är en renodlad Sveberknut, utan mer en vanlig håruppsättning, som i efterhand har tolkats som en Sveberknut.

En annan koppling är den mellan Clonycavan och Tacitus beskrivning av Svebernas hårknut. Ur den aspekten framstår Clonycavans frisyr mer som en 'äkt' Sveberknut eftersom Osterbymannens hår inte alls skapar den visuella framtoningen av ökad kroppslängd.

Figur 46 Rekonstruktion av Clonycavan och Osterbmannen ("Rekonstruktion 1 Clonycavan"; "Rekonstruktion 2 Clonycavan"; "Rekonstruktion Osterby" 2020 5 december).

I relation till detta kan det ju diskuteras om det i själva verket var så att Clonycavan representerar en ursprunglig Sveberknut, dels med tanke på Tacitus beskrivning och dels med tanke på att Clonycavan är daterad mellan 240 – 105 år före Osterby. Ytterligare en aspekt av detta är att käken som hittades tillsammans med Osterbymannens kranium kommer från en annan individ. En tanke skulle då kunna vara att huvudet i själva verket är en kvinnas, och att Osterbymannens Sveberknut återigen kanske inte är en krigarfrisyr, utan mer en 'vanlig' kvinnlig håruppsättning.

5.3 Övervåld

Ett flertal av de 17 kropparna har utsatts för såväl förankring i mossen som extremt våld, på gränsen till övervåld. Även här tycks det inte vara någon direkt skillnad mellan könen i praktiken att tillfoga våld på olika sätt. Om vi inleder med den lättare formen av våld, förankring, är det sju av kropparna som har utsatts för detta, av båda könen. Av dessa är det Haraldskærkvinnan som har fått utstå det grövsta våldet i och med trägrenarn som har stuckits igenom såväl knäskålar som armbågar, och därigenom krokat fast henne i mossen – och

dessutom blivit övertäckt med flera grenar över såväl bröst som underliv. Trots att man idag vet att detta våld orsakades efter hennes död (Aldhouse-Green 2015:130), förblir ändå våldet ett faktum. Även om de andra kropparna inte har blivit lika plågade har de likväl blivit övertäckta eller på annat sätt förankrade i mossen.

Praktiken att täcka över kroppen med tunga grenar, stockar och kvistar kan ju omvandlas till en slags känsla av klaustrofobi. Vem som helst kan ju föreställa sig hur det skulle kännas att ligga nertryckt i mossen och känna den vanmakt som följer på att inte bara sitta fast, utan dessutom drunkna. Även här skulle Tacitus idéer om drunkning och bestraffning av socialt avvikande individer kunna passa in. Dock blir det resonemanget problematiskt då även kroppar som inte tycks uppvisa något sådant beteende, exempelvis Haraldskærkvinnan och Huldremosekvinnan, utsätts för detta.

Det andra våldet, det grövre och i vissa fall på gränsen till ofattbart är något som i princip bara de manliga kropparna har fått utstå. Här skulle vi kunna anamma Kellys idé om den 'trefaldiga' döden. Denna död, med ursprung i keltisk och germansk mytologi, är uteslutande en praktik som riktas mot män – och då företrädesvis kungar som hängs eller stryps, dränks, samt får hugg och slag med olika vapen (Kelly & Bentley 2015:36). Det finns dock invändningar mot detta med hänvisning till att de texter och legender Kelly hänvisar till uppstod betydligt senare än då exempelvis Lindow II dog i (Aldhouse-Green 2015:134). Å andra sidan finns det ju inget som säger att inte Kelly kan ha rätt, då en praktik kan ha uppstått även om den inte finns omtalad i texter – det kan ju till och med vara så att det som skedde på Lindow IIs tid i själva verket kan ha gett upphov till skildringar och myter långt senare.

Det vi kan konstatera är att alla 17 kroppar har utstått någon typ av våld, varav den mest frekventa typen har varit strypning eller långsam kvävning (garrottering). Om vi delar upp våldet får vi följande kategorier:

- Långsam strypning, kvävning eller garrottering
- Slag av olika styrka och med olika vapen
- Stick av kniv eller svärd
- Uppsprättad mage
- Halsen eller huvudet avskuret
- Stympning av armar, bröstvårtor eller hår – även piercing och genomträdna trävidjor
- Förankring av kroppen genom träpålar, grenar eller kvistar
- Tortyrliknande strypning genom att händer, fötter och könsdelar är sammanbundna

Även om mycket av våldet skedde efter döden, är det likväl symboliskt avsevärt extremt våld, och mer våld än nödvändigt för att döda en människa. En tanke kring detta övervåld, är att individerna som har utsetts för detta har levt 'flera' liv, d.v.s. de har mer än en identitet eller persona. Det kan röra sig om shamaner eller andra spirituella personer som rör sig mellan vår värld och andevärlden. När dessa dödas i sitt 'levande' tillstånd måste dödandet också representera deras mångfacetterade liv (Aldhouse-Green 2015:132).

5.4 Straff eller offer?

Utifrån listan i föregående stycke på allt det våld som kropparna har utsatts för är det oundvikligt att tänka i termer av offer och straff – varför skulle det annars vara nödvändigt med allt detta övervåld? Med utgångspunkt i Tacitus framstår det på många sätt självklart att dessa kroppar har bestraffats, och sedan nedlagts i mossen för att gömmas undan (Tacitus 2005: kapitel 12). Samtidigt med tanke på tidigare resonemang om nakenhet, kläder och övervåld framstår frågan som mer komplex än så. Det har inte framkommit några tydliga bevis eller tecken på att någon av de 17 kropparna skulle ha varit socialt avvikande i den bemärkelse som

Tacitus diskuterar. Tvärtom tycks det ha varit helt andra individer som har blivit dödade och nedlagda i mossen.

Detta leder tydligare fram till idén om offer – och inte straff. I likhet med tankegångarna hos såväl Aldhouse-Green som hos Chapman, verkar det mer troligt att många av kropparna offerades för att bringa välstånd till resten av den sociala gemenskapen. I begreppet offer går det inte att undgå begreppet smärta, då individer som offeras ofta behöver underställa sig smärta av olika grad. I anslutning till detta menar Chapman och Gearey att offerpraktiken visserligen inbegrep en stor mängd våld, men att det mesta våldet utfördes efter att individen var död. På så sätt blev förövarna inte bödlar som i en bestraffning, utan mer som 'utövare' av en viss praktik (Chapman & Gearey 2019:224).

Om vi väljer att prata om offerskap istället för straff, blir det också mer begripligt varför vissa av individerna åt en s.k. 'sista måltid' som b.l.a. innehöll olika sorters naturliga hallucinogena och lugnande ämnen. Utifrån det kan vi tolka denna sista måltid som en praktik med tre funktioner; dels att a), precis som med nakenheten, vara så 'ren' som möjligt genom att äta enkel mat; b) visa vördnad inför naturen genom att en sista gång äta det som naturen har gett oss; och c) genom maten bli drogad och lugnad, och därmed mer lätthanterlig inför offerritualen och det medföljande våldet. Denna praktik är inte någon lokal företeelse som vi kan se utifrån studiens material då sex individer från Danmark, Tyskland, England och Irland hade intagit snarlika måltider – vilket antyder en snarlik ontologisk syn på tillvaron.

Avsaknaden av artefakter som kan relateras till mat, eller lämningar av matrester pekar på att det inte är tal om ett sådant 'klassiskt' offer där man ger olika saker till gudarna. Här tyder det mer på att det var själva individen som var 'offret' och sålunda räckte det med att kroppen och maginnehållet offerades. I relation till detta lyfter Fredengren (2018:2) tanken på ett så kallat långsamt våld, där exempelvis en individ får svälta månader, eller till och med år innan själva döden äger rum. Ett sådant våld sker sakta under lång tid och leder till undernäring och sjukdomar i kroppen. Ett exempel på sådant långsamt våld är Windeby I.

Långsam död, övervåld och det faktum att flera av studiens kroppar tycks ha tillhört det övre sociala skiktet i deras respektive samhällen, indikerar i högre grad offer av olika slag – vilket också Gundestrupkitteln skulle kunna styrka. Även om tanken på 'trippeldöd' kan förkastas p.g.a. problem med datering, har ändå Kelly en poäng. Enligt honom är det ett faktum att flera av de irländska kropparna är begravda i närheten av stora högadliga godsområden, vilket kan peka på historiska kopplingar till kungliga ceremonier. Detta styrks av att föremål såsom träok, vapen, kittlar, personliga utsmyckningar, hårklädnader samt guldhalsband har hittats på liknande platser. På så sätt kan övervåldet kopplas till offer eftersom kroppar och artefakter kan ha en relation. Dock har det inte förekommit några artefakter i större utsträckning i studiens material – vilket antyder andra orsaker. Det kan istället vara möjligt att naturliga fenomen som exempelvis stränder, mossar, floder, eller bäckar kan ha lockat till offer – och att dessa platser längre fram i historien har skapat politiska centra (Giles 2006:87).

5.5 Resultat och slutsatser

Efter att ha analyserat materialet, är det speciellt två aspekter jag vill lyfta fram för vidare diskussion; de utvalda, samt kroppens och mossens narrativa funktion som aktant.

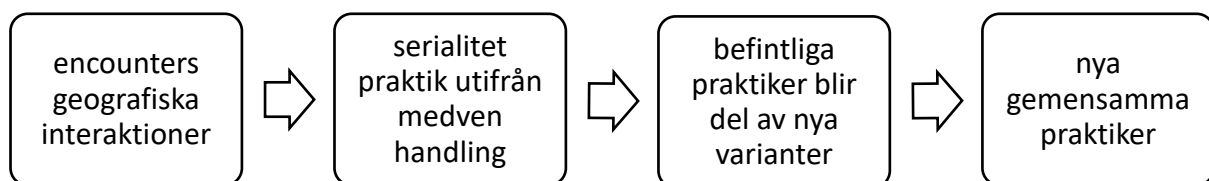
5.5.1 De utvalda

Alla kroppar i studien var nakna (förutom Gallaghermannen), de var ofta brutalt dödade genom övervåld och det fanns få eller inga attribut nedlagda tillsammans med kropparna. I likhet med Aldhouse-Green (2015), vill också jag tolka detta som att varje kropp var unik och dödad med ett syfte. Det mest troliga i detta är att kropparna blev utvalda efter specifika egenskaper och sedan dödade. Det finns flera faktorer som påkar på detta; den sista måltiden som ofta

kombinerades med någon form av lugnande och hallucinogen drog, förankringen i mossen genom pålar, grenar och kvistar, nakenheten samt de attribut som förekommer i vissa av fynden.

I det specifika fallet med Huldremosekvinnan menar jag att dessa tankar är synnerligen relevanta. Tack vare håranalyser går det att fastställa att hon inte enbart var en speciell person till sitt ursprung (då hon inte var från Jylland), utan också en symbol för utbyte med andra grupper och platser, då hon hade färdats långa sträckor under sina sista levnadsår. Även hennes attribut visar att hon var speciell, så till vida att hon antagligen hörde till en högre social klass. Trots att Old Croghan, Lindow II och Clonycavanmannen inte är lika tydliga, i jämförelse med Huldremosekvinnan, hävdar jag ändå att det går att tolka även dessa kroppar som speciella och utvalda. Old Croghan är den enda av kropparna som har ett La Tène-armband på sig. La Tène-motiv är ett vanligt förekommande inslag i konst och religiösa avbilder under perioden romersk järnålder på Irland – och där b.l.a. talet tre har en stark betydelse. De tre invecklade knutarna på Lindow II's snara runt halsen är exempel på hur talet tre innebär noggrannhet och en slags omvårdnad (Aldhouse-Green 2015:86).

Den kanske största betydelsen för de utvalda är ändå Fredengrens begrepp nekropolitik. Även om inte alla kroppar i studien är starka maskulina personer, kan vi trots allt se en koppling mellan hur studiens kroppar blev åtskilda från övriga samhället i och med nedläggningen i mossen – och samtidigt förenade i denna gemensamma praktik att alla utvalda samlades i mossen. Dessutom är detta något som sker på alla de lokaler som studien omfattar, vilket innebär en gemensam praktik, trots stora geografiska skillnader. Vi får då ett bevis på hur *encounters* och serialitet har lett fram till den kulturella hybridisering som Stanford Friedman (1988) talar om.

Figur 47 Encounterprocessen som leder fram till nya gemensamma praktiker (egen modell).

Modellen ovan visar hur vi kan relatera de utvalda som en viktig del i utvecklandet av nya och gemensamma praktiker i hela det geografiska området som studien täcker. Det är tack vare tanken på utvaldhet som serialiteten skapar medvetna handlingar genom den nekropolitiska praktiken, som blir ännu en del av den redan befintliga geografiska interaktionen. Framträdande i detta resonemang är att individen på ett sätt anses vara avvikande från övriga samhället – men inte ur ett negativt och kriminologiskt synsätt, utan tvärtom ses denna avvikelse som mycket positiv och drivande i skapandet av nya geografiskt gemensamma praktiker.

5.5.2 Kroppen och mossens narrativa funktion som aktant

Den viktigaste aspekten vi kan dra utifrån studiens analys är att kropparna i mossen bör ses som en del av en större enhet, d.v.s. mossen själv. Genom att anta en sådan hållning kan vi också se det naturliga och nödvändiga samspelet mellan kropp, mosse och det som sker dem emellan. I detta samspel ingår flera aktörer; vi har offret, förövaren, åskådarna, dessa personers sociala kontext samt den praktik som utövas vid dödandet. Här kan vi diskutera utifrån två aspekter;

kroppens narrativa funktion eller mossens narrativa funktion – och där båda ska anses vara aktanter.

5.5.3 Kroppen som aktant

Genom att betrakta kroppen som situerade levande materialiteter (Fredengren 2018) kan vi utifrån deras korporalitet och attribut få en bild av inte bara aktörernas, utan kanske framförallt deras sociala kontext. Medvetna seriella handlingar transformerar de döda kropparna till att bli aktanter som inte bara förmedlar ett narrativ, utan även skapar en känsla av pånyttfödelse för den döda kroppen. Processen av levande subjekt – dött objekt – pånyttfött subjekt, kan förutom att ge en bild av individens kontext, kanske framförallt också bli en slags abstrakt aktant för den kulturella hybridiseringsprocessen där mötet mellan de gamla och det nya skapar en gemensam ny och medveten praktik.

Det narrativ vi får ta del av i denna studie uppvisar en tydlig dragning åt offer – och inte straff. Med andra ord, aktantens narrativ visar att de personer väljs ut som offer åt mossen tillhör ett högre socialt skikt, antingen som redan befintliga medlemmar i samhället, eller som personer som av olika anledningar har invandrat genom geografiska interaktioner såsom handel, krig eller religiösa aspekter. Aktanterna påvisar dessutom relationen människa och ting i ett socialt handlingsinriktat perspektiv (Cornell & Fahlander 2002:55) – där ting representeras av nakenhet, våld samt attribut.

Likt krigarplattan på Gundestrupkitteln berättar kropparna för oss om relationen ting-mosse utifrån pånyttfödelseidén – men att det enbart skulle handla om krigare som ska reinkarneras är felaktigt, då studiens material även omfattar kvinnor som inte uppvisar några tecken på att ha varit ute i strid. Tvärtom visar materialet att det tycks vara helt andra individer som offras – individer med speciella egenskaper, snarare än krigare. Det faktum att det sällan förekommer några gravgåvor, tyder på att det viktiga i denna praktik är mötet mellan den nakna, ursprungliga individen och mossen.

Om vi tittar på kropparnas olika former av förankring, får vi berättat om en intressant geografisk kronologi och vilket kan ha betydelse för *encounters*:

Tabell 2 Geografisk kronologi över förankring - från äldst till yngst kropp

Namn	Förankrad	Land	
Haraldskær	Ja	Danmark	} Datering: 450 f.Kr. – 175 f.Kr
Clonycavan	Nej	Irland	
Gallagh	Ja	Irland	
Windeby II	Ja	Tyskland	
Kayhausen	Ja	Tyskland	
Old Croghan	Ja	Irland	} Datering: 300f.Kr. – 205 f.Kr.
Grauballe	Nej	Danmark	
Worsley	Nej	Storbritannien	
Tollund	Nej	Danmark	
Elling	Nej	Danmark	} Datering: 175 f.Kr. – 25 e.Kr.
Jühdenerfeld	Ja	Tyskland	
Osterby	Ja	Tyskland	} Datering: 109 f.Kr. – 54 f.Kr.
Weeringe	Nej	Holland	
Lindow II	Nej	Storbritannien	} Datering:100 f.Kr. Datering:100 f.Kr. – 128 e.Kr.
Huldremose	Ja	Danmark	
Windeby I	Nej	Tyskland	
Yde	Nej	Holland	

Utifrån tabellen kan vi se hur ett flertal kroppar från Tyskland och två från Danmark har blivit förankrade genom pålar, grenar eller kvistar. Noterbart är att kropparna från Danmark är kvinnor. Den enda kroppen från Irland som är förankrad är gjord så med en annan praktik i och med hans vidjor genom överarmarna. Vi kan också se hur de tre manskropparna från Danmark och en av de brittiska kropparna inte blev förankrade, trots att det rör sig i tidsspannet som de sex äldsta kropparna. Efter det är det återigen kroppar från Tyskland och Danmark som återuppvisar praktiken att förankra med hjälp av pålar och liknande. På så sätt berättar kropparna inte bara under vilken tidsperiod förankring utövades, utan också vilka nationaliteter som använde den praktiken. De talar även om att utifrån studiens material tycks denna praktik ha vandrat från Danmark till såväl Irland norrut, som Tyskland söderut. Eftersom de två danska kvinnorna utifrån strontium analyser har visat sig ha sitt ursprung i ett annat land än Danmark, eller har rest till både Spanien, Tyskland och Irland, antyder det att interaktioner och *encounters* verkar som en rimlig förklaring till praktiken att förankras i mossen.

5.5.4 Mossen som aktant

På grund av dess geologiska funktion, är mossen relativt isolerad, vilket ger en isolerad praktik som endast utövas där det finns mossar. Trots dessa begränsningar är mossen ändå en viktig aktant. Om vi ser på mossen ur ett offerperspektiv, har mossen funktionen av att delta i ett större sammanhang där offret ger fördelar för ett flertal individer eller det stora samhället (Aldhouse-Green 2001:20). Liknande funktion får mossen i Kellys idéer om trefaldig död av kungar och hövdingar (Kelly 2015). Men i båda dessa synsätt förblir mossen ett verktyg eller en del i en ceremoni. Dock vill jag hävda att mossen är en precis lika viktig aktant som den döda kroppen. Man skulle till och med kunna gå så långt att diskutera om det kanske egentligen är *mossen själv* som genom sina unika egenskaper skapar praktiker.

Här vill jag återigen koppla till Fredengrens tankar om kroppar i vardande (Fredengren 2018:2). Likt dessa odefinierade kroppar är även mossen ett subjekt i vardande. Den kan symbolisera ett slags liminalt tillstånd som möter liminala kroppar. Att flertalet kroppar har blivit förankrade i mossen tyder på detta, och kan tolkas som att kroppen måste vara kvar i mossen tills den liminala fasen är förbi, och kroppen är till fullo upptagen och en del av mossen. Genom den aspekten får vi en bild av hur mossen konstant förstärker sina positiva egenskaper genom att nya kroppar nedläggs för att sedan återuppstå som en del av mossen. Om detta talar krigarplattan på Gundestrupkitteln. Vi kan tolka det som att krigarna reinkarneras för att återkomma på slagfältet som ännu starkare. Dock vill jag framföra tanken på denna plattasom en metafor för att kropparna förvisso återföds, men inte i detta liv, utan som en del i att förstärka mossens kraft.

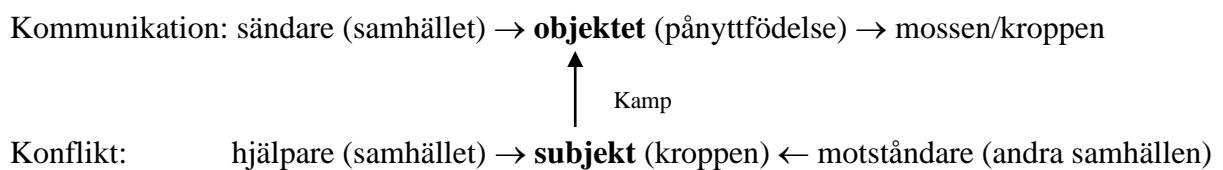
Att nedlägga föremål i mossar har varit en utbredd praktik. Såväl Danmark som Sverige har exempel på b.la. välsmidda vapen, dyrbara smycken, kläder, hästutrustningar, båtar samt romerska silvermynt (denarer) och andra föremål av genuint romerskt ursprung. Praktiken att förstöra b.la. vapen och smycken (t.ex. guldringarna från Skedemosse) tolkas som ett slags krigsbytesoffer (Burenhult 2000:200ff). Denna praktik är dock inget vi kan relatera till studiens 17 kroppar.

Den praktik vi tydligast kan urskilja är mossens del i pånyttfödelsen. Tvärtemot Tacitus och andra kriminologiska idéer, menar jag att mossen inte alls syftar till att dölja. Istället vill jag beskriva en funktion av att synliggöra det osynliga, d.v.s. de konkreta kropparna synliggör en abstrakt idé. Praktiken att påla fast eller på annat sätt befästa och förankra kropparna, ser jag inte som straff utan istället en del i denna praktik – förankringen är till för kroppen att stanna kvar i mossen tills den är till fullo återfödd. Till detta resonemang kan vi lägga till tanken på gränsdragning. Genom förankring och de snaror vi ser runt halsar eller

genom armarna på Old Crogham får vi en naturlig gränsdragning kring kropparna som gör dem åtkomliga enbart för mossen. Med andra ord, det är endast genom mossen de kan födas på nytt.

5.5.5 Kroppen och mossen utifrån aktantmodellen

Aktantmodellen medger att aktanten inte enbart kan bestå av personer, utan även ting. Eftersom denna modell inte enbart används för texter, passar den väl in i studiens kontext. Själva modellen består av sex stycken aktanter, subjekt (hjärten), objekt (målet), avsändare, mottagare, hjälpare och motståndare. Dessutom skapas såväl kommunikation som spänning i relationen kropp och mosse. Om vi applicerar dessa aktanter på studiens material får vi följande modell (Greimas 1974:287).

Med andra ord skildrar kropparna och mossarna bilden av en praktik som grundas på kommunikation, och då företrädesvis kommunikationen mellan tre aktörer; samhället, kroppen och mossen. Kampen utifrån Greimas modell skulle kunna illustreras av dödskampen.

Det som kan upplevas som begränsande är att studien inte kan identifiera någon motståndare till subjektet och dess objekt. Trots det anser jag att aktantmodellen med fördel kan appliceras på materialet i denna studie.

Kapitel 6 Diskussion

Det övergripande syftet med studien var det att titta på materialet utifrån ett *encounter*-perspektiv. Detta har gjorts genom en djuplodande analys där studiens tre frågeställningar har synliggjorts och diskuterats utifrån såväl teoretiska som metodologiska perspektiv. Resultatet som studien har kommit fram till kan sammanfattas i följande slutsatser:

- Kropparna i materialet uppvisar flera tecken på att vara utvalda. Detta grundas framförallt på deras korporalitet, hår och attribut.
- Såväl kropp som mosse berättar om den praktik som utövas, vilket ger båda funktionen av narrativ aktant.
- Mossens svårdefinierade egenskaper ger en bild av hur mötet mellan subjekt och objekt, och mötet med andarna inte går att separera, då båda har en avgörande roll för pånyttfödelsepraktiken.
- Vi ser en starkare diskursförskjutning genom ett ökat fokus på att bli utvald och offras – inte som exkluderad, utan som avvikare på grund av specifika egenskaper. Denna praktik kan ha inneburit att offret själv deltog aktivt i dödandet genom att låta sig bli utvald och därmed göra gott för övriga samhällsgemenskapen.
- De praktiker som studien påvisar kan alla kategoriseras under kulturell hybridisering typ 2, då det representerar praktiker som inte är helt utplånade, men som delvis transformeras om till nya varianter av befintlig praktik. Exempel på detta är förankringen som ser lite olika ut beroende på plats och datering, men som ändå fortgår.

Studien har påvisat hur klädrester, hår, attribut och skador kan ge oss värdefulla insikter för att fortsätta tolka *encounters* och praktiker, varav den nekropolitiska ansatsen är framträdande. Denna ansats har flera fördelar; b.l.a. kan den kopplas till den del av korporalitetsteorin som är poststrukturellt orienterad (Cornell & Fahlander 2002:127). Kropparna i mossarna är förvisso uttryck för sociala konstruktioner och reproducering av sociala praktiker som ger dem status av att vara utvalda. Dock kan vi även skönja spår av kroppen som konstant i och med synen på krafter som fortsatte vara värdefulla även efter döden. Genom att kroppen blev en del av en nekropolitisk praktik, blev samtidigt dess materialitet också odödligt – och i förlängningen också en del av en intentionell subjektivering då även materialiteten fick en 'kropp'. Även om jag här förespråkar en kombination av poststrukturalism och intentionell subjektivering, vill jag samtidigt vidhålla att de praktiker som ligger bakom förkroppsligandet av materialiteten, i grunden kan vara präglad av en social konsensus kring utvalda individer som är lämpliga att dö. Samtidigt är det inte helt omöjligt att prata om tankar kring 'åternaturalisering' av kroppen, genom att ta upp idén på att gå bortom den socialt fixerade kroppen, och försöka hitta genuina, bakomliggande faktorer till praktiken att se materialiteten som odödlig och därför också konstant (Bigwood 1991:60).

En annan tanke som kan kopplas till nekropolitik är kroppen som en pågående process då den fortsätter leva vidare genom sin materialitet och de omgärdande personernas intentioner. Samtidigt blir denna process tvådelad eftersom det inträder en parallell process i samma stund som kroppen grävs upp. Vi har då plötsligt dels den ursprungliga processen av odödlighet, och dels, den nya processen där vår sociala förförståelse ska försöka tolka såväl kropp som materialitet. I denna nya process kan vi följaktligen prata om både hybridisering, tredje rum och två språk, två sanningar som möts.

Även om studiens material är begränsat, vill jag ändå hävda möjligheten att dra generella slutsatser. Fynden är väl beforskade sedan tidigare och representerar olika geografiska

områden 'mossområdet' – vilket är en fördel i utvecklingen av nya tolkningar och idéer. Dock, en begränsande faktor är avsaknaden av fokus på kulturella *encounters*, vilket hade kunnat bidra med en större bredd och fler möjligheter att besvara studiens frågeställningar. Det hade också skapat större möjligheter att på ett gediget plan diskutera en jämförelse mellan sociala och kulturella *encounters*, samt utveckla resonemanget kring nya tolkningar av praktiken med mosslik och dess relation till individen, anden och mossen som portal och bevarare.

Syftet och frågeställningarna medför en användning av flera teoretiska begrepp som vid en första anblick kan verka många. Dock följer dessa en röd tråd som binder dem samman, i och med att alla fokuserar på att se konkreta mönster för att förklara större abstrakta fenomen. Eftersom de har olika ingångar till problematiken, erbjuder de en bra kombination för att på det lokala planet hitta generella praktiker.

Eftersom hela studien bygger på hermeneutiska tolkningar av materialet samt andras, och framförallt, min egen förförståelse är det viktigt att beakta en reflexiv hållning. Ett sätt att bevara en önskad objektivitet är att utgå från Haraways situerade kunskap (Cornell 6 Fahlander 2002:36). Det Haraway kallar 'gudstricket', d.v.s. att som forskare se på världen från ovan och därmed tro att man är säkrad och opåverkbar av yttre omständigheter, skapar en illusorisk inbillad objektivitet. Samtidigt är det omöjligt att som forskare, bedriva helt neutrala studier – då vi alltid är påverkade av omgivande influenser. Haraways lösning på detta är att använda s.k. situerad kunskap där jag tydligt visar min position – och samtidigt visar min förståelse av omfattningen av den sociala prägling jag konstant är utsatt för. Genom att påvisa att all kunskap vi hävdar är situerad i tid, rum och verklighetsuppfattning, ger jag mig själv en möjlighet att agera 'objektivt' då jag visar att jag är medveten om gudstricket och de fällor man kan falla i. Konsekvensen av detta blir då en 'annan' sorts objektivitet (Haraway 1988:582).

Då det endast är jag som analyserar och tolkar materialet i den föreliggande studien, kan reliabiliteten sägas vara låg - samtidigt ger den mikroarkeologiska ansatsen en möjlighet att gå från det konkreta till det abstrakta på ett relativt trovärdigt sätt på grund av materialets omfång och omfattande tidiga studier. Eftersom analysen går hand i hand med frågeställningarna är validiteten hög och transformell eftersom flera analysverktyg kombineras. Min medvetenhet om min förförståelse och hur den präglar min analys och tolkning hjälper mig att öppna upp frågeställningarna och deras olika tolkningsmöjligheter, istället för att etablera min 'sanning' (Jmf.Marshall & Rossman 2011; Alvesson & Sköldberg 2009). Det är också nödvändigt att hålla resultat, analys och diskussion inom en vetenskaplig ram för att studien ska kunna erbjuda ny progressiv kunskap inom den specifika relationen *encounters* och mosslik – men också större sammanhang som behandlar mötet mellan den återuppväckta kroppen och mig som betraktare.

6.1 Nya kunskapsbidrag

Med min ansats att titta på kropparna från en vinkel som jag upplever som relativt ovanlig, bidrar denna studie framförallt med kroppen och mossens roll som narrativ aktant. Det ger inte bara ett ökat fokus på materialiteten som 'levande' kropp, utan också ett ökat fokus på relationen *mellan* den utvalda kroppen och den mosse den nedläggs i. I realiteten innebär detta att jag lyfter fram även mossen som en slags 'kropp' med en historia att berätta. Som två kroppar som möts, kan vi kanske inte tala om *encounters* i bemärkelsen interaktioner, utbyte av eller skapandet av nya praktiker – men om vi betraktar mötet mellan kropp och människa blir perspektivet uppdelat på *encounters* i form av mötet mellan kropp och mosse.

När det kommer till hur studien har behandlat materialet ur etisk synvinkel, menar jag att jag konstant har försökt se materialet inte som ett ting, utan som levande subjekt. De döda ting som har grävts upp, analyserats och förevisats har genom min studie fått ännu en möjlighet att återuppstå, men inte som föremål som vi ska betrakta och tolka utifrån vår

världssyn, utan istället i egenskap av levande individer som berättar en historia för oss och bjuder in oss att ta del av deras världsbild.

Den diskursförskjutning jag tidigare beskrev har genom min studie således fått ytterligare en dimension i och med mitt ökade fokus på mossen och dess roll – men också det faktum att både kropp och mosse är narrativa aktanter. Således når diskursförskjutningen en nivå till, samtidigt som de underliggande kriminologiska aspekter har trillar bort.

Tacitus 'tjuvar och parior' → Mestorfs detaljerade katalogisering → moderna teorier kring offerriter, andevärldar och mossens funktion → kroppen och mossen som narrativa aktanter

Tack vare denna förskjutning ser jag flera möjliga dörrar öppnas för framtida studier. Avsaknaden av fokus på mossen som aktant och således inte bara ett objekt utan en levande agent är en av dessa dörrar. En annan sådan dörr är ett fortsatt fokus på kroppen i egenskap av den Utvalda. En tredje dörr som öppnas är den som vetter mot mossen som en port mellan nuet och framtiden – kropparna som läggs ner i mossen har som syfte att symboliskt återuppstå igen, och därmed bidra med något gott till de övriga inom samhället. Slutligen öppnas en fjärde dörr; den som sätter sändaren och hjälparen i fokus – vem eller vilka var det som valde ut kroppen, vem/vilka stod för dödandet, och vem/vilka tittade på? Alla dessa dörrar är något som jag kommer att ägna framtida forskning åt, och genom det bredda studiet av mosskroppar under den förromerska järnåldern.

Kapitel 7 Sammanfattning

Ambitionen med denna studie har varit att, utifrån ett s.k. *encounter* – perspektiv, undersöka 17 kroppar, nedlagda i mossar i nordvästra Europa under förromersk järnålder. Då mycket av den tidigare forskningen har haft en mer kriminologisk ingång i sina tolkningar och sålunda betraktat dessa kroppar som socialt avvikande, i negativ bemärkelse, är det först på senare tid som andra tolkningar får komma till tals. Med avstamp i dessa nya tolkningar, som mer fokuserar på mossen som mystiskt fenomen och en slags tröskel mellan jordelivet och andevärlden, ämnar denna studie att ytterligare utveckla tankar kring kroppar, mossar och *encounters*.

Ett steg i denna utveckling är att titta på hur nya praktiker gällande 'mosslik'konstrueras genom just *encounters*. För att göra studien hanterbar valde jag att enbart fokusera på materialiteter såsom klädrester, frisyrer, attribut samt korporalitet, inklusive kroppsskador. Eftersom dessa konkreta fynd kan betraktas som ett slags narrativ ges de möjlighet att besvara studiens tre frågeställningar:

- Kan vi, genom att jämföra klädrester, hår, attribut, se några geografiska indikationer på sociala *encounters*?
- Hur kan vi tolka betydelsen av korporaliteten och de kroppsskador som förekommer i förhållanden till konstruerandet av nya praktiker
- Kan vi utifrån studiens material bygga nya tolkningar kring praktiker gällande socialt avvikande individer, såväl före som efter döden?

Studien vilar på tre teoretiska perspektiv; *encounters*, kulturell hybridisering och nekropolitik, som alla tre försöker bistå med möjligheter till nya tolkningar, framförallt när de kombineras och relateras till det arkeologiska materialet. Gällande studiens metodologiska ramverk utgår det från ett mikroarkeologiskt perspektiv. Dock eftersom detta perspektiv är relativt omfattande har jag valt ut tre koncept som jag anser är särskilt relevanta för studiens analys; serialitetsbegreppet, korporalitet och *différance*.

Själva materialet består av 17 fynd i det vi idag kallar Danmark, Tyskland, Holland, Storbritannien och Irland. Alla kropparna är sedan tidigare väl beforskade, vilket har gett mig fördelen att få tillgång till mycket information som jag sedan har kunnat använda för att konstruera nya tankebanor och tolkningar. Genom hela analysen har jag således försökt hålla en röd tråd mellan syfte, frågeställningar, teori och metod, vilket har gett studien en hög validitet, då jag har undersökt det som ämnades bli undersökt. Eftersom studien i hög grad bygger på hermeneutiska tolkningar, som alltid är mer eller mindre subjektiva, kan jag inte hävda någon hög reliabilitet eftersom en annan forskare kanske skulle komma fram till andra resultat. Trots det vill jag ändå hävda fördelen med att tillåta egna, subjektiva resultat då det kan bidra till nya diskussioner och reaktioner – och på så sätt driva forskningen framåt.

Studiens analys resulterar framförallt i en problematisering av såväl kroppen som mossen funktion, som jag menar är i form av narrativ aktant. Detta perspektiv upplever jag som relativt outforskat, vilket ger studien en ny ingång till de redan etablerade arkeologiska idéerna kring kroppar nedlagda i mossar. Utifrån mitt perspektiv blir inte bara de döda kropparna en återuppväckt berättarröst som ger oss sin historia; även mossen blir på samma sätt mer än bara ett objekt – de blir en slags förlängning av kropparna då både kropp och mosse samspelar med varandra på flera sätt och således även samspelar i sina berättelser. Detta medför att vi i våra studier av de döda kropparna hela tiden måste beakta även själva mossen då båda har funktionen av narrativ aktant.

De huvudsakliga slutsatser vi kan dra av studien visar att kropparna förvisso är utvalda, men eventuellt i en mer positiv bemärkelse än man tidigare ansett, då de utvaldes för

ett 'högre syfte' och till gagn för inte bara dem själva, utan hela deras sociala gemenskap. Vi kan också se hur mossen har en mer framträdande roll än i tidigare studier eftersom kroppen och mossen inte går att separera. Båda två är viktiga, dels för mötet mellan subjekt och objekt, men framförallt i processen av pånyttfödelsen. Utan mossen kan inte kroppen återfödas. En tredje slutsats är hur den kulturella hybridiseringens typ 2 visar hur förändring bygger på ett slags samspel mellan det gamla och det nya – och hur vi kanske egentligen istället bör prata om varianter av befintlig praktiker, istället för nya praktiker.

Litteraturförteckning

- svt. (2019, 11 28). *www.svtplay.se Historiska hemligheter: Mossens lik. Säsong 4 avsnitt 7*. Retrieved from <https://www.svtplay.se/video/16393586/historiska-hemligheter/historiska-hemligheter-sasong-4-mossens-lik>.
- "Clonycavan frisyr". (2020, 01 01). <https://humanremainsfromthhdawnofhistory.weebly.com>. Retrieved from <https://humanremainsfromthhdawnofhistory.weebly.com/clonycavan-man.html>.
- "Front". (2020, 01 01). <https://research.britishmuseum.org>. Retrieved from https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=126565003&objectid=808672.
- "Lindowmannen II". (2020, 01 01). <https://artsandculture.google.com>. Retrieved from <https://artsandculture.google.com/asset/lindow-man/1wFCgHxf0Hldvw>.
- "Lindowmannen". (2019, 12 29). <http://research.britishmuseum.org>. Retrieved from https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=426018001&objectid=808672.
- "Rekonstruktion 1 Clonycavan". (2020, 01 05). <https://bogbodynetwork.wordpress.com>. Retrieved from <https://bogbodynetwork.wordpress.com/gallery-2/bog-bodies-and-curated-space/>.
- "Rekonstruktion 2 Clonycavan". (2020, 01 05). <https://nl.pinterest.com>. Retrieved from <https://nl.pinterest.com/pin/516506650994880180/>.
- "Rekonstruktion Osterby". (2020, 01 05). <https://www.ancient-origins.net>. Retrieved from <https://www.ancient-origins.net/history-ancient-traditions/osterby-man-still-has-great-hairdo-nearly-2000-years-007683>.
- "Rekonstruktion". (2020, 01 01). <https://research.britishmuseum.org>. Retrieved from https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=1284949001&objectid=808672.
- Aldhouse-Green, M. (2001). *Dying for the Gods. Human Sacrifice in Iron Age & Roman Europe*. Gloucestershire & Charleston: Tempus Publishing Group.
- Aldhouse-Green, M. (2012). *An Archaeology of Images: Iconology and Cosmology in Iron Age and Roman Europe*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Aldhouse-Green, M. (2015). *Bog Bodies Uncovered. Solving Europe's ancient mystery*. London: Thames & Hudson.
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (2009). *Reflexive methodology. New vistas for qualitative research*. Los Angeles: SAGE.
- Asingh, P. & Lynnerup, N. (2007). *Grauballe Man - An Iron Age Bog Body Revisited*. Gylling: Aarhus University Press .
- Asingh, P. (2009). *Grauballemanden. Portræt af et moselig*. Gyldendal: Moesgaard Museum.
- Bechara, F.G. (2001). *Histologische, elektronenmikroskopische, immunhistologische und IR-spektroskopische Untersuchungen an der Haut 2000 Jahre alter Moorleichen*. Bochum: Ruhr - Universität Bochum.

- Bhabha, H.K. (1994). *The Location of Culture*. New York: Routledge.
- Bigwood, C. (1991). Renaturalizing the Body (with the Help of Merleau-Ponty). *Hypatia* vol.6, no.3, 54-73.
- Brennan, B. (2014). THE INFLUENCE OF SHAMANIC PRACTICE ON THE DEPOSITION OF PREHISTORIC HUMAN REMAINS IN BOGS.
- Brown, S. E. (2017). *European Bog Bodies: From the Iron Age Peat Bog to the 21st Century*. Wyoming: University of Wyoming.
- Burenhult, G. (2000). *Arkeologi i Norden. Del 2*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Chapman, H. (2015, 15:1). The Landscape Archeology of Bog Bodies. *Journal of Wetland Archaeology*, 109-121.
- Chapman, H.P. & Gearey, B.R. (2019). TOWARDS AN ARCHAEOLOGY OF PAIN? ASSESSING THE EVIDENCE FROM LATER PREHISTORIC BOG BODIES . *Oxford Journal of Archaeology* 38 (2), 214-227.
- Cornell, P & Fahlander, F. (2002). *Social praktik och stumma monument. Introduktion till mikroarkeologi*. Göteborg: Göteborgs universitet Institutionen för arkeologi.
- Cornell, P. & Fahlander, F. (2007). Encounters - Materialities - Confrontations: An Introduction. In F. Cornell, & F. Fahlander, *Encounters Materialities Confrontations: Archaeologies of Social Space and Interaction*. (pp. 1-14). Newcastle: Cambridge Scholars Press.
- Dark, K.R. (1995). *Theoretical archaeology*. Ithaca & New York: Cornell University Press.
- Ellingkvinnan. (2019, 12 18). <https://samlinger.natmus.dk>. Retrieved from <https://samlinger.natmus.dk/DO/asset/1448>.
- Fahlander, F. (2007). Third Space Encounters: Hybridity, Mimicry, Interstitial Practice. In P. Cornell, & F. Fahlander, *Encounters/Materialities/Confrontations: Archaeologies of Space and Interaction* (pp. 15-42). Edinburgh: Cambridge Scholars Press.
- Fischer, C. (1988). *På sporet af Tollundmannen*. København: P. Haase & Søns Forlag .
- Fischer, C. (1999). The Tollund Man and the Elling Woman. In B. Coles, J. Coles, & M. Jørgensen, *Bog Bodies, Sacred Sites and Wetland Archaeology* (pp. 93-97). Exeter: WARP.
- Fletcher, J. (2020, 01 05). <https://pbs.org>. Retrieved from <https://www.pbs.org/wgbh/nova/video/ghosts-of-murdered-kings>.
- Fredengren, C. (2018). Becoming Bog Bodies Sacrifice and Politics of Exclusion, as Evidence in the Deposition of Skeletal Remains in Wetlands Near Uppåkra. *Journal of Wetland Archaeology*, vol.18, no. 1, 1-19.
- Frei, K. (2015). Provenance Studies of Ancient Textiles: A New Method Based on The Strontium Isotope System. In S. Kerner, R. Dann, & P. Bangsgaard, *Climate and Ancient Societies*. (pp. 335-347). København: Museum Tusculanum Press.
- Frei, K. M.; Mannering, T; Douglas Price, T. & Birch Iversen, R. (2015). Strontium isotope investigations of the Haraldskær Woman - a complex record of various tissues. *39 Varia*, 93-101.
- Giles, M. (2006). *Bog Bodies: Representing the Dead*. Manchester: Manchester Museum.

- Giles, M. (2006). Iron Age bog bodies of north-western Europe. Representing the dead . *Archaeological Dialogues* 16, 75-101.
- Gill-Robinson, H.C. (2005). *The Iron Age Bog Bodies of the Archaeologisches Landesmuseum, Schloss Gottorf, Schleswig, Germany*. Winnipeg: University of Manitoba.
- Granite, G. & Bauerochse, A. (2014). THE COMPARATIVE ANALYSIS OF TWO PRE-ROMAN IRON AGE BOG BODIES FROM NORTHWEST GERMANY USING PORTABLE X-RAY FLUORESCENCE SPECTROSCOPY . In D. Piombino-Mascali, & R. Jankauskas, *Papers on Anthropology XXIII/1* (pp. 76-86). Tartu: University of Tartu.
- Grauballemanden. (2019, 12 19). <https://www.moesgaardmuseum.dk>. Retrieved from <https://www.moesgaardmuseum.dk/en/exhibitions/permanent-exhibitions/grauballemand/gallery/>.
- Greimas, A.J. (1984). *Structural Semantics: an Attempt at a Method*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Haraway, D. (1988). Situated knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies* vol.14, No.3, 575-599.
- Herriott, C. (2005). *The Numinous Aquatic water cult and society in Irish prehistory* . Bristol: University of Bristol.
- Huldremosekvinnan. (2019, 12 18). <https://en.natmus.dk>. Retrieved from <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-early-iron-age/the-woman-from-huldremose/how-did-the-huldremose-woman-die/>.
- Huldremosekvinnans kläder. (2019, 12 19). <https://en.natmus.dk>. Retrieved from <https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-early-iron-age/the-woman-from-huldremose/the-huldremose-womans-clothes/>.
- Jahrehorn, T. (2016). *Mord, Mosse, Människor. Mors, Janua Vitae*. Kalmar: Linnéuniversitetet.
- Jensen, J. (2003). *Danmarks Oldtid - Ældre Jernalder 500 f.Kr. - 400 e.Kr.* København: Gyldendal.
- Johnsen, B. & Welinder, S. (2002). Johanna Mestorf. The link between Swedish and continental archaeology in the Golden Age. In J. Koch, & E.-M. Mertens, *Eine dame zwischen 500 Herren. Johanna Mestorf - Werk und Wirkung*. (pp. 71-101). Münster: Waxmann.
- Jones, J. (2007, Juni 21). Riddle of the bog. *The Guardian*, pp. 23-25.
- Kaul, F. (2009). Inflydelser og kontakter i keltisk jernalder. In K. Boe, T. Capelle, & C. Fischer, *Tollundmandens verden. Kontinentale kontakter i tidlig jernalder*. (pp. 9-55). Silkeborg: Wormianum & Silkeborg Kulturhistorisk Museum.
- Kelly, E.P. & Bentley, D. (2015 March/April). The Dark Secrets of the Bog Bodies. *Minerva: The International Review of Ancient Art & Archaeology*, 34-37.
- Kelly, E.P. (2020, 01 05). <https://pbs.org>. Retrieved from <https://www.pbs.org/wgbh/nova/video/ghosts-of-murdered-kings>.
- Källén, A. (2001). Creolised Swedish Archaeology. *Current Swedish Archaeology* vol.9, 59-76.
- Lund, A. (2002). *Mumificerede moselig*. København: Høst.
- Mannering, U. (2010). The Huldremose Find. An Early Iron Age woman with an exceptional costume. In J. Maik, *Fasciculi Archaeologicae Historicae. From Studies into Ancient Textiles and*

Clothing. (pp. 19-25). Łódź : INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY AND ETHNOLOGY OF POLISH ACADEMY OF SCIENCES.

- Marshall, C. & Rossmann, G.B. (2011). *Designing qualitative research*. Los Angeles: SAGE.
- Mestorf, J. (1900). Moorleichen. In P. Toeche, *Bericht des Museums Vaterländischer Alterthümer bei die Universität Kiel. Band 42*. (pp. 10-34). Kiel: Universitäts-Buchhandlung.
- Moriarty, C. (2020, 01 01). <http://irisharchaeology.ie>. Retrieved from <http://irisharchaeology.ie/2011/08/irish-bog-bodies-recent-discoveries/>.
- Murray, A.C. (2016). *Diversity of Sacrifice: Form and Function of Sacrificial Practices in the Ancient World and Beyond*. New York: SUNY Press.
- Nielsen, K. (2002). *Etikk og godt bevarte menneskelige levninger. Etiske aspekter ved utstilling og forskning på grønlandske mumier og danske moselig*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Nilsson Stutz, L. (2003). *Embodied Rituals & Ritualized Bodies Tracing Ritual practices in Late Mesolithic Burials*. Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Nordström, N. (2007). *De odödliga - Förhistoriska individer i vetenskap och media*. Falun: Nordic Academic Press.
- O'Sullivan, J. (2007). Bog bodies. *Heritage Outlook*, 18-20.
- Parker Pearson, M. (2002). *The archaeology of Death and Burial*. Texas: A&M University Press.
- Peplos. (2019, 12 18). <http://vikingatidakladedrakt.susannabroome.se>. Retrieved from <http://vikingatidakladedrakt.susannabroome.se/2014/11/06/hangselkjolen-som-social-markor/>.
- Restell Orr, E. (2019, 11 21). <https://www.honour.org.uk>. Retrieved from <https://www.honour.org.uk/lindow-man-in-manchester-on-display/>.
- Sierksma, F. (1960). *The Gods as We Shape Them*. Abingdon-on-Thames: Routledge & Kegan Paul.
- Stanford Friedman, S. (1998). *Mappings: Feminism and the Cultural Geographies of Encounter*. Princeton: Princeton University Press.
- Storey, J. (2006). *Cultural theory and popular culture - A reader*. New York: Pearson Education.
- Summer, L.B. (2018). The origins of the Gundestrup cauldron. A smorgasbord of elements, scenes and cultural influences of Eurasia, from the Indus Valley to Gallia. Wien: Universität Wien.
- Sundling, E. (2009). *Mosslakens vara eller inte vara. Om mosslakens relevans som en egen fyndkategori och forskares sätt att skapa en sådan*. Kalmar: Högskolan i Kalmar.
- Swain, H. (2002). The ethics of displaying human remains from British archaeological sites. *Public archaeology* 2, 95-100.
- Tacitus, C. (2005). *Germania (originalets text med svensk tolkning av Alf Önnfors)*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Tollundmannen. (2019, 12 03). <https://www.nationalgeographic.com>. Retrieved from <https://www.nationalgeographic.com.au/history/who-were-the-ancient-bog-mummies-surprising-new-clues.aspx>.
- Tranströmer, T. (1954). *17 dikter*. Stockholm: Bonniers.
- van der Plichta, J; van der Sanden, W.A.B.; Aerts, A.T. & Streurmana, H.J. (2004). Dating bog bodies by means of 14C-AMS. *Journal of Archaeological Science* 31, 471-491.

- van der Sanden, W. (1996). *Through nature to eternity. The bodies of northwest Europe*. Amsterdam: Batavian Lion International.
- van der Sanden, W. (2002). Bog Body research since Johanna Mestorf. In J. Koch, & E.-M. Mertens, *Eine dame zwischen 500 Herren. Johanna Mestorf - Werk und Wirkung* (pp. 195-196). Münster: Waxmann.
- van der Sanden, W. (2012). Bog Bodies: underwater burials, sacrifices and executions. In F. Menotti, & A. O'Sullivan, *The Oxford Handbook of Wetland Archaeology* (pp. 401-416). Oxford: Oxford University Press.
- Vandkilde, H. (2004). Tollund Man. In P. Bogucki, & P. Crabtree, *Ancient Europe 8000 B.C - A.D. 1000 Encyclopedia of the barbarian world. Volume I The Mesolithic to Copper Age (C.8000 - 2000 B.C.)* (pp. 26-29). New York: Thomson & Gale.
- Windeby I. (2019, 12 30). Retrieved from <http://bogbodieswindebygirl.weebly.com/>.

Bilaga 1

Tabell 3 Översikt över kropparnas korporalitet, attribut och skador.

	Korporalitet	Attribut	Skador
Haraldskær 450 f.Kr. Kvinna	Naken. Ryggläged mot huvud mot ost och ansikte mot väst. Förankrad med grenkrokar, samt övertäckt med grenar. Ursprungligen 50 cm långt hår.	Bredvid kroppen låg en skinncape och en vävd yllemössa och flera yllerep.	Knäskålar och armbågar var genomborrade av grenkrokarna. Ålder vid döden: 40 år.
Clonycavan 392 – 201 f.Kr. Man	Naken. Huvud och torso intakt. Håret är rakat på sidorna och det långa håret är samlat uppe på hjässan i en knut med hjälp av en 'hårgele' av kåda. Sista måltid: vegetarisk		Flera frakturer på huvudet. Magen uppskuren. Ålder vid döden: 25-40 år.
Gallagh 391 – 111 f.Kr. Man	Låg på 3 meters djup iklädd en tunika av hjortskinn. Vid huvudet och fötterna var två träspett nerstuckna. Sista måltid: bröd bakat på olika sädeslag, samt mistel.	Tunt rep eller band runt halsen, gjort av vävda hasselvidjor	Dödsorsak och ålder vid döden: okänd.
Windeby II 380 – 185 f.Kr. Man	Naken. Ryggläge i nord-sydlig riktning. Underarmarna korsade över bröstet. Åtta tjocka grenar täckte kroppen, varav en pressar ner och förankrar huvudet i mossen. Kort hår, ca 2 cm.	En snara av hasselrötter låg virad runt halsen. Skärvor av en urna intill kroppen.	Ålder och dödsorsak: okänd.
Kayhausen 364 – 50 f.Kr. Man	Naken. Liggande på rygg med ett tygstycke virat runt hals, könsdelar, skinkor, samt runt händerna som var bundna bakom ryggen, och slutligen fastknutet runt halsen. Fötterna var sammanbundna med ett kalvskinn. Kroppen var förankrad i mossen genom en trästav. Kroppen saknar penis. Sista måltid: äpplen.		Sticksår på hals, vänster öra, samt vänster överarm. Dödsorsak: Sticksår i halsen. Ålder vid döden: 7 år.
Old Croghan 362 – 175 f.Kr. Man	Naken. Ett armband på ena överarmen, tillverkat av flätat läder och utsmyckat med La Tène-motiv. Mycket välskötta naglar. Sista måltid: vegetarisk bestående av sädeslag och smörmjolk.		Knivhugg i vänster lunga. Skador på ena armen. Kroppen var delad i två halvor. Bröstvårtorna var avskurna. Överarmarna var piercade. I hålen var hasselvidjor dragna. Dödsorsak: knivhugget i lungan. Ålder vid döden: 25 år.
Grauballe 300 f.Kr. Man	Naken. Låg på bröstet och kroppen delvis vriden. Huvud mot norr och benen mot syd. Kortklipp hår och nyrakad.		Uppskuren hals. Höger tinning krossad. Vänster sken brutet. Ålder vid döden: ca 30 år.
Worsley 289 – 149 f.Kr. Man	Endast ett huvud. Kraftigt deformerat högeröra.	Rep eller snara inbäddad i övre delen av nacken.	Halshuggen vid nackkota C2. Strypning. Huvudfraktur Dödsorsak: okänd. Ålder vid döden: 25-30 år.

Tollund 220 f.Kr. Man	Naken.	Läderbälte runt midjan och en fårskinnsmössa på huvudet. Ett tunt flätat rep låg runt halsen.	Repet runt halsen indikerar långsam kvävning. Ålder vid döden:40 år
Elling 205 f.Kr. Kvinna	Naken. Låg på rygg med huvudet mot norr och benen mot syd. Överkroppen var inlindad i fårskinnscapen. Benen var inlindade i lädercapen. Det långa håret var flätat i en komplicerad frisy.	En fårskinnscapen och en lädercape. Intill kroppen låg ett 40 cm långt läderbälte.	Djup fåra i nacken som indikerar hängning eller långsam strypning. Ålder vid döden: 25 – 30 år.
Jühdenerfeld 175 f. -25 e.Kr. Man	Naken. Rygggläge och båda armar samt höger ben saknas. 15 cm långt hår samt skäggstubb. Kroppen var övertäckt av ett ylletyg och en skinncape. Kroppen var täckt av tre tjocka träpålar – en parallellt över kroppen, och två var instuckna i mossväggen för att kila fast kroppen.		Ålder vid döden: 35 år. Dödsorsak: okänd.
Osteby 154 – 94 f.Kr. Man	Endast ett kranium som var inlindat i ett hjortskinn och förankrat i mossen med träpålar. Det 28 cm långa håret samlat upp på huvudet i en tvinnad fläta, i en Sveberknut. Inga hårnålar eller hårbånd. Kraniets käke tillhör en annan individ.		Dödsorsak: kraftigt slag mot höger tinning. Efteråt skiljdes huvudet från kroppen vid nivå C2, genom vass kniv eller svärd. Ålder vid döden: 50-60 år.
Weerdinge 109 – 31 f.Kr. Man	Nakna. Kropparna låg på rygg varav den ena mannen vilade på den andra mannens högra arm, med ansiktena vända mot varandra.		Den ena mannen hade fått magen uppskuren så att inälvorna hängde utanför. Dödsorsak: den ena mannens uppskurna mage. Den andra mannens dödsorsak är okänd.
Lindow II 104 – 54 f.Kr. Man	Naken. Ett armband på hans vänstra arm, tillverkat av rävpäls. Sista måltid: mistel samt osyrat bröd innehållande frön och sädeslag. Välklippt naglar, hår och skägg. Endast överkropp med huvud och armar, samt nederdelen av höger ben.	En snara av senor runt halsen.	Slag med trubbigt föremål på nackkota C2 och C3. Fraktur på främre skallben, som tryckte ihop kraniet. Fraktur på baksidan av hjässan/nacke. Köttsår på hjässan och sår i nacken. Ev. garrottering. Fraktur på revbenen. Dödsorsak: köttsåret på hjässan Ålder vid döden: 25-30 år.
Huldremose 100 f.Kr. Kvinna	Naken. Rygggläge, huvud åt väst, benen åt ost. Vänster arm uppbunden på bröstet med ett lädersnöre. Scarf runt huvud/nacke, fäst med bennål. Tjock gren över bröstkorgen. Långt hår flätat, hårbånd lindat flera varv runt halsen. Sista måltid: råg, fröer och små mängder kött.	Två caper, en kjol, en peplosdräkt och en scarf. I en påse låg en hornkam, en tunn läderrem och ett smalt vävt hårbånd.	Höger arm amputerad. Håret 'amputerat'. Kroppen hade blivit utsatt för ett våldsamt hackande b.la på handleder och armar och höger underben.

<p>Windeby I 100f.-100e.Kr. Man</p>	<p>Naken. Cape av oxhud draperad runt axlarna. Liggande delvis på höger sida med ansiktet riktat mot väst. Lätt böjda ben och vänster arm lätt böjd med handen vilande på vänster höft. Höger hand låg på 1,29 m djup. Håret på höger sida kortklippt, ca 4-5 cm. På vänster sida är håret snaggat till 2 mm. Vegetarisk kost.</p>	<p>Björkstav på 1,27 m djup. En sten intill ryggen samt fyra små lerkrukor placerade nära kroppen. Tygstycke, 49 cm långt och 3 cm tjockt, virat runt ansiktet ovanpå näsan. Mossväggarna fodrade med ljungkvistar.</p>	<p>Ålder vid döden: 16-17 år. Dödsorsak: okänd.</p>
<p>Yde 54f. – 128e.Kr. Kvinna</p>	<p>Naken. Liggande på rygg och övertäckt av en sliten ullkappa. Ett 220 cm långt ullband var virat tre varv runt nacken. Det långa håret var intakt på vänster sida, medan håret på höger har blivit avryckt och placerats intill kroppen.</p>		<p>Knivhugg vid nyckelbenen. Håret på höger sida är avryckt. Dödsorsak: garrottering. Ålder vid döden: 16 år.</p>